

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ .

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

:(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౦. { వృష. } సంఘికృ-౩.
జ్యేష్ఠ-భాద్రపదములు.

0357 N 44
7-1-30

కా కి నా డ :

పరిషత్పత్రికలయమునఁ బ్రకటింపబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు ౩-౦-౦.

1941 జూన్-సెప్టెంబరు.

విషయ సూచిక.

1. పత్రికా ప్రశంస ౧౧-౧౨
వాణిషేయయాజ్ఞల రామసుబ్బారాయణుగారు.
2. సూరి ౧౩-౧౪
మధుసూదనుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
3. రసార్థవస్తుధాకరము-చమత్కారచంద్రిక ... ౧౫-౨౪
వ్యాకరణవిద్యాప్రసీద, విద్వాన్. చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
4. శ్రీనాథుని కవిత్వతత్వము-ఆదికావ్యోక్తులు ... ౨౫-౫౦
మందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు.
5. శివరాత్రి మాహాత్మ్యము-ఈశాన సంహిత ... ౫౧-౧౦౬
శాస్త్రిగారు.

035mN44
H1.30

౧౦౦౯

Andhra Pradesh
Patrilko.

Dr. of Telugu & Sanskrit

6. ... .. ౧౦౭-౧౧౨
శి-చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారు.
7. ఋషి తొణ్ణయరాజు ... ౧౧౩-౧౧౪
చంద్రమూర్తి ఎమ్. ఏ. గారు.
8. ... .. ౧౧౬-౧౧౭
బ్రహ్మయ్య ఎమ్. ఏ. గారు.
9. రము-మూడవభాగము ౩౩-48
10. కావలి 1-16
11. వీరరాఘవాచార్యులు. ఎం. ఏ. గారు.

8000

341.30

• • • • •

[illegible]

వేళకు భాష కేగతిని విప్లవముగా గననొనా యంచు, నీ
శీలము గొప్పచాట దరిఁ జేరఁగఁజాలవు నింద్యపద్ధతుల్.

విషయ సూచిక.

1. పత్రికా ప్రకటన ౧౧-౧౨
వాణిజ్యపరిశోధనా సంఘముచేత వ్రాయబడినది.
2. సూరి ౧౩-౧౪
మధుసూదనముల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.
3. రసార్థవస్తుధాకరము-చమత్కారచంద్రిక ... ౧౫-౨౪
వ్యాకరణవిద్యాప్రసీద, విద్యాన్. చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు.
4. శ్రీనాథుని కవిత్వతత్వము-ఆదికావ్యోక్తులు ... ౨౫-౪౦
కుండురి ఈశ్వరదత్తుగారు.
5. శివరాత్రి మాహాత్మ్యము-ఈశాన సంహిత ... ౪౧-౧౦౬
శాస్త్రిగారు.

035mN44 8009
H1.30
Andhra Pradesh
Patrika.
J. of Telugu & Sanskrit

6. ... ... ౧౦౭-౧౧౨
చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రిగారు.
7. ... ... ౧౧౩-౧౧౪
అనంత లక్ష్మణయ్యగారు.
8. ... ... ౧౧౫-౧౧౬
చంద్రమూర్తి ఎమ్. పి. గారు.
9. ... ... ౧౧౭-౧౧౮
అనంతయ్య ఎమ్. పి. గారు.
10. ... ... ౧౧౯-౧౨౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
11. ... ... ౧౨౧-౧౨౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
12. ... ... ౧౨౩-౧౨౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
13. ... ... ౧౨౫-౧౨౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
14. ... ... ౧౨౭-౧౨౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
15. ... ... ౧౨౯-౧౩౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
16. ... ... ౧౩౧-౧౩౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
17. ... ... ౧౩౩-౧౩౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
18. ... ... ౧౩౫-౧౩౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
19. ... ... ౧౩౭-౧౩౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
20. ... ... ౧౩౯-౧౪౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
21. ... ... ౧౪౧-౧౪౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
22. ... ... ౧౪౩-౧౪౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
23. ... ... ౧౪౫-౧౪౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
24. ... ... ౧౪౭-౧౪౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
25. ... ... ౧౪౯-౧౫౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
26. ... ... ౧౫౧-౧౫౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
27. ... ... ౧౫౩-౧౫౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
28. ... ... ౧౫౫-౧౫౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
29. ... ... ౧౫౭-౧౫౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
30. ... ... ౧౫౯-౧౬౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
31. ... ... ౧౬౧-౧౬౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
32. ... ... ౧౬౩-౧౬౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
33. ... ... ౧౬౫-౧౬౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
34. ... ... ౧౬౭-౧౬౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
35. ... ... ౧౬౯-౧౭౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
36. ... ... ౧౭౧-౧౭౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
37. ... ... ౧౭౩-౧౭౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
38. ... ... ౧౭౫-౧౭౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
39. ... ... ౧౭౭-౧౭౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
40. ... ... ౧౭౯-౧౮౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
41. ... ... ౧౮౧-౧౮౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
42. ... ... ౧౮౩-౧౮౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
43. ... ... ౧౮౫-౧౮౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
44. ... ... ౧౮౭-౧౮౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
45. ... ... ౧౮౯-౧౯౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
46. ... ... ౧౯౧-౧౯౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
47. ... ... ౧౯౩-౧౯౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
48. ... ... ౧౯౫-౧౯౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
49. ... ... ౧౯౭-౧౯౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
50. ... ... ౧౯౯-౨౦౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
51. ... ... ౨౦౧-౨౦౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
52. ... ... ౨౦౩-౨౦౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
53. ... ... ౨౦౫-౨౦౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
54. ... ... ౨౦౭-౨౦౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
55. ... ... ౨౦౯-౨౧౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
56. ... ... ౨౧౧-౨౧౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
57. ... ... ౨౧౩-౨౧౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
58. ... ... ౨౧౫-౨౧౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
59. ... ... ౨౧౭-౨౧౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
60. ... ... ౨౧౯-౨౨౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
61. ... ... ౨౨౧-౨౨౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
62. ... ... ౨౨౩-౨౨౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
63. ... ... ౨౨౫-౨౨౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
64. ... ... ౨౨౭-౨౨౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
65. ... ... ౨౨౯-౨౩౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
66. ... ... ౨౩౧-౨౩౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
67. ... ... ౨౩౩-౨౩౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
68. ... ... ౨౩౫-౨౩౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
69. ... ... ౨౩౭-౨౩౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
70. ... ... ౨౩౯-౨౪౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
71. ... ... ౨౪౧-౨౪౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
72. ... ... ౨౪౩-౨౪౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
73. ... ... ౨౪౫-౨౪౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
74. ... ... ౨౪౭-౨౪౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
75. ... ... ౨౪౯-౨౫౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
76. ... ... ౨౫౧-౨౫౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
77. ... ... ౨౫౩-౨౫౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
78. ... ... ౨౫౫-౨౫౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
79. ... ... ౨౫౭-౨౫౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
80. ... ... ౨౫౯-౨౬౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
81. ... ... ౨౬౧-౨౬౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
82. ... ... ౨౬౩-౨౬౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
83. ... ... ౨౬౫-౨౬౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
84. ... ... ౨౬౭-౨౬౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
85. ... ... ౨౬౯-౨౭౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
86. ... ... ౨౭౧-౨౭౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
87. ... ... ౨౭౩-౨౭౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
88. ... ... ౨౭౫-౨౭౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
89. ... ... ౨౭౭-౨౭౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
90. ... ... ౨౭౯-౨౮౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
91. ... ... ౨౮౧-౨౮౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
92. ... ... ౨౮౩-౨౮౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
93. ... ... ౨౮౫-౨౮౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
94. ... ... ౨౮౭-౨౮౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
95. ... ... ౨౮౯-౨౯౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
96. ... ... ౨౯౧-౨౯౨
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
97. ... ... ౨౯౩-౨౯౪
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
98. ... ... ౨౯౫-౨౯౬
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
99. ... ... ౨౯౭-౨౯౮
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.
100. ... ... ౨౯౯-౩౦౦
రమణియ్య ఎమ్. పి. గారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ .

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౦. { వృష. } సం చికృ-౩.
 జ్యేష్ఠ-భాద్రపదములు. }

పత్రికా ప్రశంస.

వాజవేయయాజుల రామసుబ్బారాయణుడు.

చ, జగతిని నీవొనర్చెడు ప్రచారముచూచి ప్రమోదమంది నీ
 యగణితసేవ కావిధులయందలి నేర్పడి యంచుఁ జెప్పఁగాఁ
 దగునని వ్రాసినాఁడను యదార్థపుఁ దత్త్వము నంతెగాని నన్
 భాగడఁదలంచి నాదుకలమున్ నడిపింపఁగలేదు పత్రికా !

ఉ. ముప్పదియేండ్లు వచ్చినవి పొందగు యశావస మాక్రమించె నీ
 గొప్పతనంబు నాంధ్రజనకోవిదు లెల్ల గ్రహించునీతి నే
 ర్పొప్పఁగఁజేసి శుద్ధమగు సూక్తులఁ బాటితి వింతదాఁక నేఁ
 జెప్పెడి దేమి నీకుఁ జరఁజీవిగ వర్ధిలుమమ్మ పత్రికా !

డి. శాలముమాతె ఘోరకలికాలమువచ్చెఁ బ్రశాంతమన్న నే
 మూలనునైనఁ గన్నడదు పొక్కుచునుండెను దెస్తుల్లి యే
 వేళకు భాష కేగతిని విప్లవముగ గననొనొ యంచు, నీ
 శీలము గొప్పదాట దరిఁ జేరఁగఁజాలవు నింద్యపద్ధతుల్.

ఉ. నన్నయనాటిభావ, కవినాథులు చూపిన యట్టిత్రోవ, పె
ద్దన్న రసప్రయోగములయందలి యందము చందమెల్లఁ ది
క్కన్న తెలుంగుసాంపు వినఁగాఁ గనఁగాఁ బలియింపఁగా
మహాభ్యున్నతితోడ లభ్యుచుగుచుండును నీయెడ నేటికై ననున్.

ఉ. భావను మార్చకుండఁ బరివర్తనమందొక మార్పులేక, యే
వేషముతోఁ బనేలయని విజ్ఞతఁగాంచి వివాద మాడ కే
రోషముగాంచఁజొక పది రూకలకై యెప్పుడొకలేక సం
త్రోషముతోఁ బ్రచారమును దోరపుభక్తి నొసర్తు వెప్పుడున్.

ఉ. నీవయ నాకు ముఖ్యమగు నెచ్చెలి వెయ్యడనైనఁగాని శ్రీ
దేవివి నీవయంచు వెనుదీయక నిన్నెదఁగొల్తు భావయం
దేవిధమైనలోప మొకయింతయుఁ గానఁగరాదు నీతికిన్
దావలహాను నీ చరిత్ర; తప్పవు పెద్దలమార్గ మెన్నఁడున్.

మ. అదియే నీశాసనగూర్చెఁ గీర్తిధన మత్యంతంబుగా ధాత్రిలో
ముడమారన్ గడియించినావు కవితన్ బోషించు సామర్థ్యమున్
విదితంబయ్యెను దేశదేశములకున్ నీశక్తి యేనాఁటికిన్
వదలన్ బోకుమ పెద్దలేఁగు సరణిన్ వర్ధిల్లు సాభాగ్యముల్.

గీ. వృద్ధు లేఁగినమార్గంబు వీడఁజొక
సత్కవిత్వప్రచారంబు సాఁగనిమ్ము
కాలగతులకేనాఁడు జంకవలదమ్ము
కీర్తి వచ్చెను లోకైకమూర్తివనుచు.

ఉ. మెచ్చెడువారు స్వల్పమని మెచ్చనివారలసంఖ్య యెప్పుడున్
హెచ్చుగనుండునంచుఁ బలియుచెడువారలు తక్కువంచు లో
నచ్చువడంగ భీతి వడకమ్మ ప్రశాంతిగనుండుమమ్ము వి
ద్యచ్ఛయముండె లోకమున భాస్వరకీర్తియు నీకుఁ గల్గెడిక.

క. కాదని నిన్నెదిరించిన

వాదములాడని భవత్ప్రభావముఁ జెప్పన్

NANA SIMHASAN JANGAMAWADI

LIBRARY తత్వరసకలః బ్రమదంబగుతన్.

CC-0. Jangamawadi Math Collection, Varanasi. Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Jangamawadi Math, Varanasi

2009

సూరి.

మధునాసంతుల సత్సనారాయణశాస్త్రి.

గీ. చక్రవర్తి న్యూపాహృత సారరత్న
ఖచిత సావర్ణ కంకణ క్వణ దనర్ణ
కావ్య కృన్నిజ కరకంజ ! నవ్యరీతి
నాసఃగుచున్నాడ నిదిగొ ? నాయుపద గొనుము.

* * *

సీ వచనవాఙ్మయకవిబ్రహ్మ నే నని చాటి
తెలుపఁగ నీతిచంద్రికను గూర్చి
విద్యత్కవిత్వసంపద్విష్ణుడ నని
ప్రకటింపఁ గొన్ని కబ్బములు వ్రాసి
ప్రథమాండ్రకోశప్రవక్త నే నని చెప్ప
విరతనిఘంటునిర్మితికిఁ దొడరి
యాంగ్లసారస్వతవ్యాసంగి నని తెల్ప
* న్యాయశాస్త్రము తెల్లనన్ రచించి
సర్వతోముఖ భవదీయశాస్త్రసార
వేత్తృతాస్ఫూర్తి చంద్రికావిసర మాండ్ర
సుకవిచాకోరమునకును జూట లిచ్చి
శాశ్వతుడ వై ననిన్ను సంస్తవ మొనర్తు.

౨

శా.అన్నా, చిన్నయసూరి ! నన్నయబుధాధ్యక్షుండు మున్నెన్నఁడో
చెన్నం బాసిన యీతెలుంగునకు వాసిం గూర్చి, యాండ్రీయభా
షాన్నత్యం బిది దేశదేశముల విఖ్యాతమ్ము గాఁ జేసె, న
చ్చిన్నాత్మప్రతిభాప్రకాశితకృతిన్ జంతామణివ్యాకృతిక.

* ఇంగ్లీషు లా చట్టము.

౧౨

అంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు త్రిక.

[సంపుటము. 30

ఉ. నన్నయనాటిభావ, కవినాథులు చూపిన యట్టిత్రోవ, పెద్దన్న రసప్రయోగములయందలి యందము చందమెల్లఁ దిక్కన్న తెలుంగుసాంపు వినఁగాఁ గనఁగాఁ బఱియింపఁగా మహాభ్యున్నతితోడ లభ్యమగుచుండును నీయెడ నేటికై ననున్.

ఉ. భావను మార్చకుండఁ బరివర్తనమందొక మార్పులేక, యేవేషముతోఁ బనేలయని విజ్ఞతఁగాంచి వివాద మాడ కేరోషముగాంచఁజొక పది రూకలకై యెపుడాశలేక సం తోషముతోఁ బ్రచారమును దోరపుభక్తి నొనర్తు వెప్పుడున్.

ఉ. నీవయ నాకు ముఖ్యమగు నెచ్చెలి వెయ్యడనైనఁగాని శ్రీదేవిని నీవయంచు వెనుదీయక నిన్నెడఁగొల్తు భావయం దేవిధమైనలోప మొకయింతయుఁ గానఁగరాదు నీతికిన్ దావలహాను నీ చరిత్ర; తప్పవు పెద్దలమార్గ మెన్నఁడున్.

మ. అదియే నీకొనగూర్చెఁ గీరిధన మత్యంతంబుగా ధాత్రిలో ముడమారన్ గడియించినావు కవిత్వ బోషించు సామర్థ్యమున్ విదితంబయ్యెను దేశదేశములకున్ నీశక్తి యేనాటికిన్ వదలన్ బోకుమ పెద్దలేఁగు సరణిన్ వర్ధిల్లు సాభాగ్యముల్.

గీ. వృద్ధు లేఁగినమార్గంబు వీడఁజొక
సత్కవిత్వప్రచారంబు సాఁగనిమ్ము
కాలగతులకేనాఁడు జంకవలదమ్ము
కీర్తి వచ్చెను లోకైకమూర్తి వనుచు.

ఉ. మెచ్చెడువారు స్వల్పమని మెచ్చనివారలసంఖ్య యెప్పుడున్ హెచ్చుగనుండునంచుఁ బఱియించెడువారలు తక్కువంచు లోనచ్చుపడంగ భీతి వడకమ్మ ప్రశాంతిగనుండుమమ్మ విద్యచ్చయముండె లోకమున భాస్వరకీర్తియు నీకుఁ గల్గెడిన్.

క. కాదని నిన్నెదిరించిన

వాదములాడని భవత్ప్రభావముఁ జెప్పన్

ANANA SIMHASAN JANGAMAWADI MATH, VARANASI

LIBRARY ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు, బ్రహ్మదంబగుత్తన్.

CC-O. Jangamawadi Math Collection, Varanasi. Digitized By Siddhanta eGangotri Gyaan Kosha

Jangamawadi Math, Varanasi

2029

సూరి.

మధునాసంకుల సత్యనారాయణకావ్య.

గీ. చక్రవర్తి న్యూపాహృత సారరత్న
ఖచిత సావర్ణ కంకణ క్వణ దనర్ఘ
కావ్య కృన్నిజ కరకంజ ! నవ్యరీతి
నాసగుచున్నాడ నిదిగో ? నాయుపద గొనుము.

* * *

సీ వచనవాఙ్మయకవిబ్రహ్మ సే నని చాటి
తెలుపఁగ నీతిచంద్రికను గూర్చి
విద్వత్కవిత్వసంపద్విష్ణుఁడ నని
ప్రకటింపఁ గొన్ని కబ్బములు వ్రాసి
ప్రథమాండ్రకోశప్రవక్త సే నని చెప్ప
విరతనిఘంటునిర్మితికిఁ దొడరి
యాంగ్లసారస్వతవ్యాసంగి నని తెల్పు
* న్యాయశాస్త్రము తెల్లునన్ రచించి
సర్వతోముఖ భవదీయశాస్త్రసార
వేత్తృతాస్ఫూర్తి చంద్రికావిసర మాండ్ర
సుకవిచాకోరమునకుచు జూట లిచ్చి
శాశ్వతుఁడ వై ననిన్ను సంస్తవ మొనర్తు.

౨

శా.అన్నా, చిన్నయసూరి ! నన్నయబుధాధ్యక్షుండు మున్నెన్నఁడో
చెన్నుం బాసిన యీతెలుంగునకు వాసిం గూర్చి, యాండ్రీయభా
షాన్నత్యం బిది దేశదేశముల విఖ్యాతమ్ము గాఁ జేసె, న
చ్చిన్నాత్మప్రతిభాప్రకాశితకృతిన్ జింతామణివ్యాకృతిక.

* ఇంగ్లీషు లా చట్టము.

3

గీ. పాణినీయశాస్త్రఫక్తి నయ్యది కేవ
లాంధ్రవిజ్ఞు తెలుఁగ నైతి గాక
పరఁగుచుండ నీవు బాలబోధార్థము
తెలుఁగునంద కూర్చితివి మహాత్మా !

౪

శా. నీర క్తమ్మును దారవోసికొని యెన్నేలక్మలక్ష్యంబులిం
పారం జేరిచి, విద్వదాశ్రయముగా నవ్యాప్త్యతివ్యాప్తిసం
చారం బెచ్చట లేక కూర్చితివి భాషావ్యాకృతిక, దానిపై
హోరాహోరిగఁ జల్పుచుండి యే వాగ్యుద్ధంబులక బండితుల్.

౫

క. హరికారికలకు నీవ్యా
కరణ మృదువాద మనియుఁ గా దనియు నెవో
పరివాదమ్ములు గల వవి
తిర మగుకీరితికిఁ గొఱత దెచ్చునె నూరి !

౬

గీ. శిష్టుకవికి నీకు శ్రీకాళహస్తిలో
నేదో వాక్యవాద మెనసి నప్పు
డాతఁ డోడె ననుచు ననుకొనుచున్నార
లార్య ! వీరఁ గల యథార్థ మెంత ?

౭

గీ. "నూరికి నేవ్రాసిన హు
కారిక లాధారు"మని జగంబునఁ జాటం
గోరి యొకరేయిఁ దత్కృతిఁ
గూరిచె నతఁ డనియుఁ జెప్పికొందురు నిజమే ?

౮

గీ. ఇంతకు నతండు “కారికావృత్తి గాని
 మూలము రచింపలేదు నే మొత్తము”యనుచు
 వ్రాసికొనినట్లు విస్తృతపడుచునండె
 శ్రద్ధ నరయుగఁ దాటాకుఁబ్రతులలోన.

౯

క. సమధిగతసర్వశాస్త్రా
 గముఁడు, విచిత్రాత్మకావ్య కవితాలహరీ
 క్రమపరితోషితసృజనుఁ
 డమలాత్ముఁడు కృష్ణకవి బుధారాధ్యుఁ డగ్గ.

౧౦

చ ఎఱుగవయేమొ ? కల్లురిబుధేంద్రుఁడు నీవు రచించినట్టి వ్యా
 కరణము* గుప్తభావముఁ బ్రకాశ మొనర్చుచు నద్భుతార్థ వి
 స్ఫురితము నొక్కవ్యాఖ్యఁ బరిపూర్ణ ముగాఁ బ్రకటించి, నీయశ
 స్సురుచిరలక్ష్మి కాక్కనవశోభ ఘటించె నుదంచితంబుగఁ.

౧౧

ఉ. కాని, యతండు శిష్టకవికారికలందుఁ శిష్టకారవం
 బూని నిరంతరంబుగ నెటో తనవాదము నిల్పుచోంటె నె
 న్నేని లిఖించెఁ గాని యొకఁ డేనియు విశ్వసనీయ మైనటుల్
 కానఁగరాదు నామఁ; దలఁకం బని యేమి యథార్థ మెన్నఁగఁ.

౧౨

గీ. అచ్చటచ్చట నీనిగూఢాశముచులఁ
 గొన్నిటిని దిప్పుగాఁ గూర్చు కున్న నేమి
 పేటిక వ్రాసె “సారస్యపేటిక” యనంగఁ
 గీర్తిశేషుఁడు శ్రీరామమూర్తి శాస్త్రి.

*గుప్తార్థప్రకాశః—కీ॥ శే॥ కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రిగారిది.

†బాలవ్యాకరణ సారస్యసర్వస్యపేటికః—కీ॥ శే॥ విద్యాక్ష దూసి రామమూర్తిగారిది.

౧౩

గీ. తెలుఁగువ్యాకరణమున కా స్తిక్య మొసఁగి
యానునిమేషముఁ దద్గతైకాన్థకలిమి
నమితకృషి సల్పుమావర్షులొన్నవాఁడు
రత్నమును సీపు మఱవంగరాదు సూరి !

౧౪

చ. మఱచితి నొక్కమాట రసమంజులవాక్యపరీత రీతి వి
స్ఫురణము గల్గునట్లు సుకవు ల్బది నెన్నఁగ నీతిచంద్రికా
విరచనచేసినాఁడ; వటుపిమ్మట నిమ్ముగ నుత్తరార్థ మె
వ్వరు రచించిరో యెఱుఁగవా? యది తెల్పద నాలకింపుమీ.

౧౫

గీ. కందుకూరి వీరేశలింగకవి దాని
మధురరచనావిశేషసంపద యెసంగఁ
బూరణ మొనర్చె రసపుష్టి పొదల; నైనఁ
“జిన్నయకుఁ బాలఁ” డనుచుఁ గేచిన్మృతంబు.

౧౬

గీ వ్యాకరణఫక్తికకును వేదాంతపారి
భాషికపదంబులకు నేదొ బాంధగంబు
సన్నిహితముగఁ గల దని చాటుపొంటె
జతన మొసరించితివట నిశ్చయమె? సుకృతి !

౧౭

గీ. వారణాసినుండి వచ్చినమీమాంస
కులను శాస్త్రవాదగోష్ఠిఁ దనిపి
నిరుపమాన “సూరి” బిరుదమ్ముఁ గొనినాఁడ
పారిధ్రీకి మిన్ను నంటు నంట్లు.

౧౮

సీ. శబ్దరత్నాకరోచ్చైర్నిఘంటున కేది

తల్లి యశాచుఁ బురోహితమ్ము గజపె

సూర్యరాయనిఘంటువర్య మెద్దాని పా

తములను సప్రమాణముగఁ గొనియె

వివిధాంధ్రకృతిపాఠ భేదమ్ములం దేది

సందేహవిచ్ఛేద మందఁ జేయు

జిలుఁగుచేవ్రాత ముద్దులు మూటఁగట్టుచు

నెద్దానిప్రతి కంటి కింపునింపు

నట్టి నీవిశ్వకోశోద్భవ మస్మదాంధ్ర

భోజ పీఠాపురీచ్రభు పోష్యమాణ

నూతననిఘంటు సంస్థామనోజ్ఞభవన

సీమఁ గై సేసియుండెనో చిన్నయసుధి !

౨౯

సీ. ఆంధ్రభారతికి దేశాంతరాభివ్యాప్తి

నొసఁగిన “ప్రాను” చేయూత నీయ

బాసపైఁ గడివోని వల పూని చనినట్టి

1. నరసింహసెట్టి మన్ననలు సేయ

సార్థాభిధుండు హయగ్రీవశాస్త్రై నీ

సహపాతి యగుచు నెచ్చరిక నొసఁగ

2. దేవరాజాదిసుధీమణిగణములు

ఘాత్రులై నిన్ను నిచ్చలు భజింప

1. హానర్ బిల్ శ్రీ గాజుల లక్ష్మీనరసింహులుసెట్టిగారు.

2. తంజనగరము తేనెపెద్దమూల్లయ్య, బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు
(శబ్దరత్నాకరారులు) మొదలగువారు.

1. పచ్చయప్పకళాలయ పండితత్వ
గౌరవమున విజ్ఞ సంఘములు వొగడఁ
జెన్నపురమున సుగముగా జీవయాత్ర
నొనరిచినవాడ పీపు ధన్యుడవు గావె ?

20

క. జాతులతోఁ బనియేమి ? స
మాతతపాండిత్య శక్తిమంతుడవుగదా ?
సాతానువాడ వై నను
జోతల నర్పింపదగదె సూరీ ! నీకుఁ.

21

క. అకలుషగతి నెసగిన తా
వకచరితము సకలమును శుభం బగు భంగిన్
2. వకుళాభరణ మృనునొక
సుకవి తెలుగున వెలార్చె సూరీ ! వింటే ?

22

గీ. 3. ప్రభవలోఁ బుట్టి దుందుభివత్సరమునఁ
దనువు వీడితె ? — కట్టిడిదైవ మకట !
సరిగ నేబదియాతేండ్లు తిరుగనీక
దాఁచఁబెట్టెను నీకయి రాచపుండు.

1. పచ్చయప్పకళాలయ సూరి 1845-46-47-48 సం॥రలలో పండితపదవి నిర్వహించినట్లు కాలేజీపోర్టు (1847—48) నూచించుచున్నది. (వెనీడెన్) కాలేజీలోఁగూడఁ గొంత కాలము పనిచేసెను.

2. శ్రీనారాయణవనము వకుళాభరణము అను నళకడు సూరి జీవితచరిత్రము రచించి ప్రకటించెను.

3. సూరి జననము 1806-మరణము-1862.

ఇతఁ డవసానదశలో రాచపుండుతో బాధపడియుండెను.

రసార్ణవసుధాకరము—చమత్కారచంద్రిక.

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ-విద్వాన్, చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

సంస్కృతమున 'రసార్ణవసుధాకర'మను మూడు విలాసములు గల యీ యలంకారగ్రంథమును రచించిన కవివరేణ్యుడు- ఆంధ్ర మండలాధీశ్వరుడు, సర్వజ్ఞ చూడామణియు నగు సింగభూపాలుడు. ఎనిమిది విలాసములతో విలసిల్లి, సరససాహిత్యచాతురీధురీణత నెల్లెడల వెదచల్లు 'చమత్కారచంద్రిక' యను నీ యలంకారగ్రంథమును రచించినయాతడు - రసమీమాంసారచయితయగు కాశీశ్వరమిత్రుని శిష్యుడును, సర్వజ్ఞ సింగభూపాలుని యాస్థానకవిశ్వరుడును నగు విశ్వేశ్వరకవిచంద్రుడు.¹ విశ్వేశ్వరకవి తనకృతిని సింగభూపాలకీర్తిసుధాసార శీతలనుగా నొనరించి,² గ్రంథమం దెల్లెడలను నాతని సాహితీధురీణతను, రాచకొండ రాజభానిగాఁ జేసికొని యా ప్రభువర్యుడు ప్రదర్శించిన శౌర్యదార్యాదికమును వెల్లడించి యున్నాడు.

---

1. తదిష్టమఖిల ప్రమాణసంసిద్ధే రససుధానివ్యంజే నుమనోభి రనుభూయ మానే యోగ్యానుపల్బి లక్షణ మభివప్రమాణం రసావమానవైష దురాగ్రహణాం విపరీతసాక్షరాణాం మనసివైదగ్ధ్యాభావ మేకోవిభాసయ తి. తథావోక్త మస్మదాచార్యైః కాశీశ్వరమిత్రైః రసమీమాంసా మామ. చమత్కారచంద్రిక-పంచమవిలాసము.

2. కృతి రభిమతకృతిచతురా చతురోదాత్రనామకగుణోదారా ఇతి లక్షణకృతిరత్నం రచయే శ్రీసింగనృపగుణోదాహరణమ్.
.....

ఇతి సరససాహిత్యచాతురీధురీణ విశ్వేశ్వరకవిచంద్రప్రణీతాయాం శ్రీసింగభూపాలకీర్తిసుధాసారశీతలాయాం చమత్కారచంద్రికాయాం పల్లపదవివేకోనామ ప్రథమవిలాసః.

చమత్కారచంద్రిక-ప్రథమవిలాసము.

ఈ గ్రంథములందలి ప్రమేయము.

రసార్ణవ సుధాకరము—ప్రథమవిలాసమున, నాయికానాయకలక్షణములు తద్దేదములు, శృంగారరసవిభావములు, రీతులు, గుణములు, వృత్తులు, సాత్త్వికభావములును లక్షణోదాహరణములతోఁ గూర్పఁబడినవి.

ద్వితీయవిలాసమున—సంచారిభావములు, రసాశ్రయవివేకము, సంభోగ విప్రలంభశృంగారరసభేదములు, కరుణాదిరసవిచారమును నిరూపింపఁబడినవి.

తృతీయమున—నాట్యస్వరూపము, లాస్యాంగములు, దశవిధరూపకములు, తదంగములు మున్నగు విషయములు, వివిధదృశ్యకావ్యములందలి యుదాహృతులతోఁ జర్చింపఁబడినవి.

చమత్కారచంద్రిక—ప్రథమవిలాసమున, వర్ణవదగుణదోషవిచారము, ద్వితీయమున దోషస్వరూపనిరూపణము, తృతీయమున గుణదోషస్వరూపోదాహరణములు, చతుర్థమున వృత్తిరీతి పాకములు, శుద్రకావ్యస్వరూపమును, పంచమమున రసభావాదులు, షష్ఠమున శబ్దాలంకారములు, సప్తమమున అర్థాలంకారములు, అష్టమమున ఉభయాలంకారములును జర్చింపఁబడినవి. విద్యానాథవిరచితమయిన ప్రతాపరుద్రీయమునందువలె లక్షణములకు లక్ష్యములుగ నొసఁగఁబడిన శ్లోకములన్నియుఁ జాలవఱకు సింగభూపాలనామగ్రంథములై యున్నవి.

8. ఈవర్ణవిచారమున నీకవి గూర్చిన శ్లోకములు ఆంధ్రలాక్షణికులచేఁ దమ ఛందోగ్రంథములం దాయాప్రసంగముల నుదాహరింపఁబడినవి. మఱియు ఆలూరి కందాలాచ్యునిచే రచింపఁబడిన ఆలంకార శిరోభూషణము'అను సంస్కృతాలంకారగ్రంథమునందును, గౌరవిరచించిన లక్షణదీపిక (సంస్కృతము) యందును నీప్రథమోల్లాసమునందలి శ్లోకములు ప్రమాణముగాఁ గైకొనఁబడినవి.

చూడుడు:—పరిషత్పత్రిక భాండాగారమునందలి ౩441 సంఖ్యగల ఆలంకారశిరోభూషణము. ప్రథమోల్లాసము.

చూ. గౌరవిరచితమయిన లక్షణదీపిక ప్రథమవిలాసము. సంఖ్య-2585.

ఈ రెండిటికిఁ గల పోలికలు-విరోధములు.

1. లక్షణనిర్మాణమున సరళత రెండిటను గలదు.
2. లక్షణసమన్వయమును దెలుపుట రెండిటను గలదు.
3. ఇతరాలంకారికుల మతములను ఖండించుచు స్వమతమును వ్యక్తముసేయుట రెండిటను గలదు.

4. కవులిద్దఱును స్వయముగఁ గూర్చిన శ్లోకములు రెండిటను మధురములే.

5. సుధాకరమున, కవి స్వయముగ రచించి కూర్చిన శ్లోకము లల్పముగను, ఇతరకవుల కావ్యములనుండి శ్లోకము లధికముగను లక్ష్యములుగఁ గూర్పఁబడినవి. చంద్రికయందు కవి స్వయముగ రచించిన శ్లోకము లధికముగను, ఇతర కావ్యములనుండి శ్లోకము లల్పముగను గైకొనఁబడినవి.

6. సుధాకరమున, సరస్వతీకంఠాభరణమున భోజుఁడు దెలిపిన మతము చాలవఱకు ఖండింపఁబడుచు వచ్చినది. చంద్రికయందుఁ జాలవఱకు భోజునిమత మనుసరింపఁబడుచు వచ్చినది.⁴

7. సుధాకరమున నాయికానాయక స్వరూపాదాహరణములు రసభావాదులు దశషిఘ్నరూపక స్వరూపమును విపులముగఁ జర్చింపఁబడినవి. చంద్రికలో నీ యంశములు కొన్ని పూర్తిగ విడువఁబడినవి. కొన్ని మాత్రము సూక్ష్మముగఁ జర్చింపఁబడినవి.

8. సుధాకరమున లక్షణములనామములు చాలవఱకుఁ బ్రాచీనాలంకారికులచే వాడఁబడినవియే సేకరింపఁబడినవి. చంద్రికలో నల్లుగాక లక్షణనామములు చాలవఱకు కవి స్వయముగ నిర్ణయించినవియే.

4. See Miscellanea-Literary notes (continued) by Dr. V. Raghavan B. A. (Hons) VI. The Chamatkara Chandrika of Visveswara. Annals of the Bhandarkar Oriental research Institute Poona. Vol. XVI page 131 to 140

9. సుధాకరమునందలి ప్రమేయము ప్రాచీనాలంకారికులు చర్చించినదియే. చంద్రికలో నట్లుగాక సంస్కృతాలంకారికు లెవ్వరును దమ గ్రంథములందుఁ జర్చింపని ఛందోవిషయము చర్చింపఁబడినది.

చరిత్రకుపయోగించు సంశయములు.

సుధాకరోపక్రమమున, కృతికర్త వంశావళి కూర్పఁబడినది. అందు ను, దాచనృపతి మొదలుగ కృతికర్తయగు సింగభూభర్త పుత్తులవఱకుఁ గల వంశవృక్షము స్పష్టముగఁ దెలుపఁబడినది.

చంద్రికలో రసార్థ వసుధాకరకర్తయు, విశ్వేశ్వరకవికృతికి భర్తయు నగు సింగభూపతి రాచకొండ రాజధానిగాఁ జేసికొని వింధ్య శ్రీశైలముల నడుమ నున్న యంధ్రక్షమామండలమును బాలించినట్లు తెలుపఁబడినది.⁵ ఈ సింగభూపతిని కల్యాణభూపతియని పేర్కొనినాడు.⁶ శ్లేషభంగిచే నొకశ్లోక మీ సింగభూపతి కల్యాణదర్శమును జయించి, యచట జయస్తంభమును స్థాపించి, సామ్రాజ్యసింహాసనము నధిష్ఠించినట్లు తెలియఁజేయుచున్నది.⁷ ఈ కల్యాణదర్శము కీ. శే. కొమఱ్ఱాజులక్ష్మణరావుగారు, తమ వ్యాసావళియందుఁ దెలిపిన నై జామప్రాంతమునం

5. రాజా స రాజాచల నామధేయా

మధ్యాప్య వంశక్రమరాజధానీమ్

సతాచరత్నా మసతాంచ శిక్షాం

న్యాయానురోధా దశసందధార.

6. మండలీకృత కోదంజో రణే కల్యాణభూపతిః

కరకంపితకల్పారో మీనాంక ఇవ రాజతే.

చ. చంద్రిక-త్పతీయవిలాసము.

7. కల్యాణేక్షణవేష్టయా ప్రకటిత స్తంభప్రతిష్ఠాక్రమే

వం (మం?) దాక్షచ్ఛనుండరే లలితదృక్కోక్రియాతోరణే

భావోల్లాసవిలాసకే వరతపో రస్యా మనోమంటపే

శ్రీ సింగక్షితిపాలమూర్తి రయతే సామ్రాజ్యసింహాసనమ్.

దలి కళ్యాణిపట్టణము కావచ్చునేమో? విమర్శకులు నిర్ణయించెదరు గాక.

సింగభూపతి కళింగదేశాధిపతివై, గోపింప నాతఁడు తనకన్నియ నీతని కప్పించి యనుగ్రహపాత్రుఁడయ్యెనని మఱియొకచో, జంద్రికలోఁ దెలిపియున్నాఁడు.⁹ ముద్రితములయిన నెఱుగోటివారి వంశావళులలోఁ జూపఁబడిన వంశవృక్షములచొప్పున రసార్ణవనుధాకరకర్తయగు నీ సింగభూపతి యేడవతరమువాఁడు. ఈతని తాతయు సింగభూపతియే. తాతగారు జీవించియుండఁగ నీ మనుమనికిఁగూడఁ బ్రసిద్ధి చేకూరుటచే నీతనికి కుమారసింగభూపతి యను నామమేర్పడి, తరువాతి వంశక్రమ మున నీ 'కుమార' యను శబ్దము బిరుదవాచకమై పరంపరాగతమగు చున్నట్లు గానవచ్చెడిని. కావుననే నేటికిని రేచర్ల వంశీయులగు క్రభు వర్యులనామములు 'కుమార' శబ్దోపపదకములుగ నున్నవి. చంద్రికలో నీసింగభూపాలుని కుమారసింగభూపాలుఁ డని పేర్కొనినాఁడు.¹⁰

ఈసింగభూపతి యాస్థానకవియు, 'అమరపదపారిజాత' మను అమరకోశవ్యాఖ్యానమును రచించిన బామ్మకంటి అప్పయ్యాచార్యుఁ

8. ఈకల్యాణము మహారాష్ట్రదేశమునదలి రైల్వేస్టేషన్ అయిన కళ్యాన్ కాదు. కన్నడదేశమందలి కళ్యాణిపట్టణము. ఇది నైజామురాజ్యమునందు గుల్బర్గా జిల్లాలో నున్నది.

చూ. లక్ష్మణరాయవ్యాసావళి-చాళుక్యులు దాక్షిణాత్యులే. పుట ౧౧౧.

9. సింగక్షోణి భుజిఃకళింగకుభుజే క్రుద్ధ్య తస్మిన్ క్షణే దత్రాంతత్తనయా ముపాయతయా లోకోత్తమాంపశ్యతః వ్యావృత్తా ధనుషః కటాక్షసరసి స్తమ్భానితాలాక్షి దృక్కోణం పరిహృత్య రాగమహిమా చిత్రే పరం దేవతే.

చ. చంద్రిక-పంచమవిలాసము.

10. కుమారశ్రీసింగే జలధిరశనాం కాసతి మహీ

మమర్యాదా ధ్వస్తా పతనఃపరిణాహప్రతిభుః

అధర్మా నిర్మూలా నరకపరిపాకప్రసిధయో

విస్ఫోట దుశ్చేష్టా కలికలుష పేశిపరిధయః చ. చంద్రిక-సప్తమవిలాసము.

సంగీతక్రమచంద్రక్రమప్రియసఖి శృంగారసంజీవనీ
సౌజన్యద్రుమసారణీ చతురతాసామ్రాజ్యసింహాసనం
శ్రీ సింగక్షితిపాలశేఖరమణే రైవ్యూత్యమంటాకథ
శ్చాటువ్యాహృతివైఖరీ విజయతే సాహిత్యశిల్పవధిః

చ-చం. చతుర్థః పాదము.

‘రసార్ణ వసుధాకర’ ‘సంగీతసుధాకర’ముల తుదిగద్యలపోలికను బట్టిచూడ నీరెండ్లిని రచించిన సింగభూషణియొక్కడేయని తెలియుచు నేయున్నది. నామసామ్యమునను ఏకకర్తృకత్వము స్థిరపడుచున్నది ¹²

శ్లో. అథశ్రీసింగభూషణో దీర్ఘాయు ర్వసుధామిమామ్
నిజాంసపీతే నిర్వాజం కరుతే సుప్రతిష్ఠితామ్.

రసా-సుధా, ౧ పాదము. శ్లో. 27

అనగా, సింగభూషణుడు దీర్ఘాయుధాయముగలవాడై చిరకాలము తన యంసపీతియం దీభూషణయమును స్థిరముగ నున్నదానిగా నొనర్చెనని భావము. వెలుగోటివాని వంశవృక్షక్రమమున నేడవతరము వాడగు నీసింగభూషణి రాజ్యప్రారంభకాలమును గాని, తుదిసమయ మానుగాని యిదమిత్థమని నిర్ణయించుటకుఁ దగినశాసనాద్యాధారములు నేటిదనుకఁ గానరాకున్నవి. కాని పైశ్లోక మాత్రము చిరకాలము జీవించినట్లును, చిరకాలము రాజ్యమును బాలించినట్లును ప్రబలమయిన సాక్ష్యము నిచ్చుచున్నది.

-
12. శ్రీమదంధ్రమండలాధీశ్వర ప్రతిపండ్లభైరవ శ్రీయస్సు పోతనకేంద్ర సంధన భుజబలభీమ శ్రీసింగభూషణవిరచితే రసార్ణవసుధాకరనామ్ని నాట్యాలంకారే భావోల్లాసోనామ తృతీయావిలాసః. రసా. సుధా-తుదివచనము. శ్రీమదంధ్రమండలాధీశ్వర ప్రతిపండ్లభైరవ శ్రీఅవోత.....భుజబలభీమ శ్రీసింగభూషణ విరచితాయాం సంగీత సుధాకరాఖ్యాయాం సంగీత రత్నాకరవ్యాఖ్యాయాం ప్రబుధాధ్యాయశ్చతుర్థ స్థమాస్తే

See-Descriptive Catalogue of manuscripts (Alankara) Bhandarkar Oriental Research Institute Poona. Page 407.

మఱియు నీసింగభూపతి, వంశమునుబెంపొందించు సుతులతోఁ గూడ వింధ్యశ్రీశైలముల మధ్యనున్న యాంధ్రమాండలమును బాలించుచు వివిధచుయిన భోగముల ననుభవించెనని యీక్రింది శ్లోకము చాటుచున్నది.

శ్లో. వింధ్య శ్రీశైలమధ్యత్కృమండలం పాలయన్ సుతైః

వంశవ్రవర్తకై రథాన్ భుజ్జేభోగపురందరః

రసా. సుధా. ౧ విలాసము. శ్లో. 42

పైరెండుశ్లోకములనుబట్టిచూడ నీసింగభూపతి పుత్రులతోడను పాత్రులతోడనుగూడి చిరకాలము రాజ్యము పాలించినట్లు తెలియుచున్నది గదా ! కావున శ్రీనాథుని సమయమునకును నీతఁడు జీవించి యే యుండవచ్చును. శ్రీనాథుఁడు సరస్వతీస్తుతిపూర్వకముగ దర్శించి మన్ననవహనసిట్టియు, సరస్వజ్ఞులగుదాంకితుఁడు, కృతికర్త, కృతిభర్తయు నగు సింగభూపతి రసార్థవసుధాకరకర్త యయిన సింగభూపతియే కావచ్చును.¹³

రసార్థవసుధాకరకర్తకు సర్వజ్ఞులగుదము గలదా ?

రసార్థవసుధాకరకర్తయైన సింగభూపతికి సరస్వజ్ఞులగుదము లేదనియే చాలవఱకు విమర్శకుల యూహ. రసార్థవసుధాకరమునఁ గానరాదు. సంగీతసుధాకరమునఁ గలదేమో తెలియరాదు. కాని, చమత్కారచంద్రికయందును, అమరపదపారిజాతము (బొమ్మకంటి అప్పయ్యాచార్య విరచితము) నందును లేదనుట యెంతవఱకుఁ బొసఁగునో విమర్శింపవలసియున్నది. చంద్రికను రచించిన విశ్వేశ్వరకవియు, అమరకోశవ్యాఖ్య రచించిన అప్పయ్యాచార్యుఁడును సింగభూపాలుని సాహితీవైభవమును దమ శక్తికొలది కొఱతలేకుండ వ్యక్తము చేసియు, నాతనిఁ బరమప్రామాణికాలంకారికునిగా సంగీకరించినట్లు పెక్కుశ్లోకములఁ దమగ్రంథములందుఁ దెలిపియున్నారు. మఱియు వీరిద్దఱు వాచ్య

13. ఈపుల కానిర్ణయముగూర్చి వేటొక వ్యాసమునఁ దెలుపువాఁడ.

ముగను శ్లేషమూలమునను నాతని సర్వజ్ఞ బిరుదము నుగ్గరించి
యున్నారు ఆశ్లోకముల నిచటఁ బొందుపఱచుచున్నాఁడను.

శ్లో. విద్యాదైవత తాతతావకగురో సర్వజ్ఞ చూడామణే

స్తోతవ్యోఽసి మనీషిణా త్వచుభవా మవ్యోజవాకై రలం

ఇతం సింగమహీపతిం గురుజనోఽచ్యుభాషతే దో-వాన్

తత్తత్పద్ధతిభర్మమర్మణి పరిచ్ఛేదావి సంపాదికమ్.¹⁴

ఇందలి 'సర్వజ్ఞ చూడామణే' యను పదము సంబోధనప్రథమా
విభక్త్యస్తమేగాన బిరుదవాచకమరుటకు సంశయమక్కఱలేదని నా
యూహ.

ఇటులనే బాహ్యకంటి అప్పయూచాయ్యుడు తాను రచించిన
అమరపదపారిజాతము తుది నీక్రిందిశ్లోకమునుబొందుపఱచియున్నాఁడు.

శ్లో. జైవాత్మకం బుధగురుం నిలయం కలానాం

సర్వజ్ఞ మూర్ధమణి మాశ్రితశుద్ధపక్షమ్

శ్రీబాహ్యకంట్యుపపదాంకిత మప్పయ్యాయం

సర్వేష్ఠోపి తసురం ద్విజరాజ మాహుః

ఈశ్లోకమందలి విశేషణములన్నియు శ్లేషమహిమచే అప్పయూ
ర్యునకును, చంద్రునకును సరిపడుచున్నవి. అప్పయూర్యునిపక్షమున
“సర్వజ్ఞః మూర్ధమణిః యస్య తం అను వ్యుత్పత్తిచే సర్వజ్ఞ బిరుదాంకితుఁ
డైన సింగభూపతి ప్రామాణికశిరోమణిగాఁగలవాఁడు” అను నర్థము
సర్వజ్ఞ మూర్ధమణిం అనుపదమునకు సిద్ధించును. కావున వివిధలక్షణ
లక్ష్యవేత్తయు, కావ్యాలంకారతత్వవేత్తయు, కృతికర్తయునగు తన
యేలికకు సహజసిద్ధమయిన 'సర్వజ్ఞ' బిరుదము నీ ముప్పయ్యాయ్యుడును

14. ఈశ్లోకమందలి 'సర్వజ్ఞ చూడామణే' అను నీపదము పరివర్త్యుక్తభాండా
గారమనందలి వ్యాకృతప్రతియందును, మదరాసు దొరతనమువారి ప్రాచ్య
లిఖితపుస్తకభాండా గారమనందలి D 2-9-60 R 2679 సూక్ష్మగలవ్యాకృ
ప్రతియందును స్పష్టముగఁ గన్పట్టుచునే యున్నది.

స్మరియించెనుటలో విప్రతిపత్తి యుండనక్కఱలేదని నా యూహా కావున సీకవివర్యులచే నుగ్గడింపఁబడి, ఆనాటి పండితవ్యవహారములో నెలకొనియున్న యాసరస్వజ్ఞ బిరుదమే తఱువాతివారి కందఱకు వచ్చిన ట్లాహించుట సమంజసము; కాని, రసార్ణ వసుధాకరకర్తకు సరస్వజ్ఞ బిరుదము లేదని త్రోసివేయుటమాత్ర మెట్లును బాసఁగదు.

గ్రంథకర్తృత్వ నిర్ణయము.

వెనుక నేఁ దెలిపినరీతిని విశ్వేశ్వరకవి అప్పయార్యుఁడును సీతనిఁ గృతికర్తగాఁ దమగ్రంథములఁదెలిపియున్నారు. కాని, కొందఱు రసార్ణ వసుధాకరమును సింగభూపతిరచియింపలేదేమో? విశ్వేశ్వరకవియే దీనిని రచియించి సింగభూపాలునిపై నారోపించినాఁడేమో? అనునొక సంశయమును బొందుచున్నారు.

వారు, రసార్ణ వసుధాకరకర్త సింగభూపాలుఁడు కాదనుటకుఁ దెలుపు హేతువులు—1. గ్రంథకర్త సుధాకరమునఁ దన్నుఁగూర్చి తాఁ జెప్పకొనట. 2. 'మమైవ కందర్పసంభవే' అని సుధాకరమునను చంద్రికయందును శ్లోకముల నిద్దఱు నుదాహరించుట. 3. సుధాకరమునందలి శ్లోకములే కొన్ని చమత్కారచంద్రికయందును గానవచ్చుట—యను నివి. ఈ హేతువులెంతవఱకు స్థిరపడునో పఠించిచూతము.

కవి తన్నుఁగూర్చి తాఁ జెప్పకొనినపద్యము లన్నియుఁ దానే రచియించెనుటకుఁ బ్రమాణము మృగ్యము. అట్లాతఁడే రచియించెనన్నను, దన్నుఁగూర్చి తాఁ జెప్పకొనినమాత్రమున గ్రంథకర్తృత్వమునకు భంగము వాటిల్లనేరదు. అట్లేయైనచో భోజనిరచితముయిన సరస్వతీకంఠాభరణమునందును భోజునిఁగూర్చి చెప్పినశ్లోకము గానవచ్చుచుగాన నదియు భోజకర్తృకము కాదనవలసివచ్చును. ¹⁵ ఎవ్వరేని భోజునిఁగూర్చి

15 జయ జయ జయ శ్రీమన్ భోజ ప్రభాతి విభావీ
వద వద వద శ్రవ్యం విద్వన్ ఇదం హ్యవిధీయతే
శృణు శృణు శృణు త్వద్వ త్సూక్ష్మమర్జుని మండలం
నహి నహి నహి త్కృమార్తాడః తుణేన విరచ్యతే.

చూ. సరస్వతీ కంఠాభరణము. 2 వ పరిచ్ఛేదము-189 వో.

చెప్పిన పద్యమందుఁ బ్రవేశించెనందురా యిచ్చటను నట్లే యూహింప నగును.

మఱియు సర్వసమర్థుఁడయిన కవి తన్నుఁగూర్చి తనగ్రంథమునఁ దాఁజెప్పకొనుట యాతనికిఁగల గ్రంథగ్రథనపాటవమును దెల్పునుగాని, యంతమాత్రమున గ్రంథకర్తృత్వమునకు భంగమును గల్గింపనేరదు. కాదందురా? రసగంగాధరకర్తయగు జగన్నాథపండితరాయలకు నిట్టి యవస్థయే తటస్థించును. పండితరాయలు తన్నుఁగూర్చి చెప్పకొనిన శ్లోకము:—

శ్లో. ఆమూలా ద్రత్నసానోర్మలయవలయితా దాచకూలాత్పయోధే
ర్యావంత స్సన్తి కావ్యప్రణయనపటవ స్తే విశంకం వదన్తు
మృద్వీకామధ్యవిర్యస్థస్థూరసర్పరీమాధురీభాగ్యభాణం
వాచా మాచార్యతాయాః పద మనుభవితం కోఽస్తిధన్యో మదన్యః.
చూ. రసగంగాధరము, ప్రథమాననము, గర్వోదాహరణము.

ఆంధ్రభాషయందు తత్తమ ప్రబంధముల రచించిన కవీశ్వరులు పెక్కురు తముఁగూర్చి తారుప్రథముగఁ జెప్పకొనియేయున్నారు. కావున నిట్లు చెప్పకొనుట గ్రంథకర్తృత్వమునకు భంగముసేయఁజాలదు. ఇక రసార్ణవసుధాకరమున నొకశ్లోకము—

“యథాకందర్పసంభవే మమైవ
శ్లో. ఉభే తదానీ ముభయోస్తు చిత్తే
కదష్టనిశ్వాసచరిష్టుకేన
ఏకీకరిష్యన్నచురాగశిల్పీ
రాగోష్మణై వ ద్రవతా మనైషీత్.”

అను సీరీతిగ నుదాహరింపఁబడినది.¹⁶ నాగరిలిపిముద్రణము నందే యీశ్లోకము గానవచ్చుచున్నది. మైసూరునందు ముద్రితమయిన

16. చూ. రసార్ణవ సుధాకరము. అనంతరాయన గ్రంథాంశ 20.

రెండవ విలాసము. 112 శ్లో. (నాగరిలిపి ముద్రణము)

తెలుఁగులిపి రసార్థ వసుధాకరమున సీతావున సీశ్లోక ముదాహరింపఁబడ లేదు. ఈశ్లోకము లేకుండుటయేగాదు. ఈ శ్లోకమునకుఁ బూర్వమందున్న మూఁడు శ్లోకములందు నిందును వేర్వేరుగఁ గన్పట్టుచున్నవి. రెండుప్రతు లందును నిట్టిమార్పులు పెక్కులు గానవచ్చుచునే యున్నవి.

చమత్కారచంద్రిక-చతుర్థవిలాసమునందు-

శ్లో. “మఖప్రదానై రవిలంబపూర్వైః కంఠగ్రస్తైః క్షిప్ర వివీడితాంగైః
కరప్రచారై శ్శిథిలోఽరోధైః లభైః ప్రియాయా ముముదే ముకుందః

ఇతి కందర్పసంభవే”

అను సీరీతిగ సీశ్లోకము రెండు తావులందును,

“తథాచ మమైవం

చిత్తేపలక్ష్మీ ర్నిటలేనభాగైః ప్రసేదవారాతప మాక్షిపన్తి
జగోప దేవోఽపి సరోమహర్షం జవాద్ధివాతాహతికై తవేన

ఇతికందర్పసంభవే”

అను సీరీతిగ సీ శ్లోక మొకతావునందును కందర్పసంభవమునందీ యుదాహరింపఁబడినది. కాని “తథాచ మమైవ, ఇతికందర్పసంభవే” అని శ్లోకము చమత్కారచంద్రికయందుదాహరింపఁబడియుండలేదు. ఏద రాసు దొరతనమువారి ప్రాచ్యోఖత పుస్తకభాండాగారమునందున్న వ్రాతప్రతియందుఁగాని, పరిషత్పుస్తక భాండాగారమునందలి వ్రాత ప్రతియందుఁగాని ‘మమైవ’ అని కానరాదు. “తథాచమమైవం” అనియే రెండిటను గలదు. మఱియు సీ “చిత్తేపలక్ష్మీ” రిత్యాదిశ్లోకము రసార్థ వసుధాకరముననుదాహరింపఁబడినది.¹⁷ కానియుట, ‘మమైవకందర్పసంభవే’ అనిగాని, ‘ఇతికందర్పసంభవే’ అనిగాని పేర్కొనినట్లుగానరాదు. విశ్వేశ్వరకవి కందర్పసంభవమును దానే రచియించెనని చెప్పుకొనఁదలచి

17. చూ. రసార్థ వసుధాకరము. ద్వితీయవిలాసము పుట ౮౮ తెలుఁగులిపి ముద్రణము

నచో 'మమైవ' అని యుండవలెనుగాని, 'మమైవం' అనుట శాస్త్రపరిపాటికాఁజాలదు. కావున కర్తృత్వవిషయమున సంశయగ్రస్తములయిన యీ శ్లోకములనాధారముగాఁ జేసికొని సింగభూపతి రసార్ణవసూత్రాకరమును రచియింపలేదనుట యెట్లును బాసఁగఁజాలదు.

మఱియొకమాట. సింగభూపాలునకు గ్రంథకర్తృత్వసామర్థ్యము లేదందుమా? అట్లయినచో విశ్వేశ్వరకవి తనచంద్రికలో నాతనిప్రతాపాదివైభవముకంటె సాహిత్యవైభవమును నధికముగఁ జాటుట తటస్థించునా? కవులు తమకృతిభర్తలను స్తుతించునవసరములందు బుధరంజనుఁడని, కవికల్పతరువని, సాహిత్యగోష్ఠీప్రియుఁడని వర్ణించుట సహజముగాని, సాహిత్యశిల్పావధియని, సాహిత్యసామ్రాజ్య ధురంధరుఁడని, ప్రామాణికలాక్షణికుఁడని వర్ణించుపట్ల నాప్రభువునం దంతటి ప్రతిభావిశేషములేకుండ విచ్చలవిడిగఁ బొగడుట తటస్థించునా? ఈతఁడేగాక యీ ప్రభువద్యుని యాస్థానకవియగు బొమ్మకంటి అప్పయ్యార్యుఁడును నీతని లక్ష్యలక్షణవేత్తయని, కావ్యాలంకార తత్త్వవేత్తయని, గ్రంథసంశోధకులలో నుత్తముఁడని, కృతికర్తయనియుఁ దెలిపినాఁడు. ఈతఁడును గేవలమతిశయోక్తిగనే వర్ణించెనందుమా?

ఈ సింగభూపాలునకు సమకాలికుఁడో లేక కొంచెమిటీవలి వాఁడోయగు మల్లినాథుఁడు రసార్ణవసూత్రాకరమునందలి శ్లోకములను సింగభూపాలీయములోనివని, తాను రచించిన కావ్యవ్యాఖ్యలయందుదాహరించెయన్నాఁడు. అయిదాఱు శతాబ్దములు గడచిపిమ్మట నేఁడు సంశయమునకుఁ దావలమయినను, నాతనికాలమునకు సన్నిహితుఁడు, మూలములేకుండ నొక్కయక్కరమయినను వ్రాయని పరమప్రామాణికుఁడునగు మల్లినాథమూరి విశ్వేశ్వరకర్తృత్వమయిన రసార్ణవసూత్రాకరమును, సింగభూపాలీయమని పేర్కొనుట బాసఁగునా? ¹⁸

18. తాంప్రత్యభి వ్యక్తమనోరథానాం.....శృంగారచేష్టా వివిధాబభూవుః
అన శ్లోకవ్యాఖ్యాసమున "అత్ర శృంగారలక్షణం రససూత్రాకర" ఇత్యాదిగాను

సింగభూపాలుడు రసార్ణవనుధాకరమునేగాక సంగీతనుధాకరమునుగూడ రచించెనని వెచకదెలిపియుంటిని. సంగీతనుధాకరమును విశ్వేశ్వరకవివరచితమై సింగభూపాలునిపేర వెలసెందుమా? మఱియు నీ రెండు గ్రంథముల (రసార్ణవనుధాకరచంద్రికలను) నొకకవియే రచించినచో నుధాకరమున భోజునిమతమును ఖండించినయాతడు చంద్రికలో భోజునిమతముననుసరించునా? ¹⁰ రెండిటి నొక్కరే రచించెనను

దాహరించిన శ్లోకములు రసార్ణవనుధాకరమున 48, 49, 145 పుటలలో గానవచ్చుచున్నవి. చూ. రఘువంశము-8 వ సర్గ మల్లినాథవ్యాఖ్య (నాగరిలిపి ముద్రాణము)

మఱియు “తదుక్తం భూపాలేః” అని యదాహరించిన శ్లోకములీ సింగభూపాలియమనఁ గాన వచ్చుచున్నవి.

మక్తాధలేషు ఛాయాయా స్తరళత్వం మివాంతరా

ప్రతిభాతి యదంగేషు తల్లావణ్య మిహోచ్యతే”

ఈశ్లోకమునుదఱుచుగ మల్లినాథుడువ్యాఖ్యలయందుదాహరించినాడు. ఇత్యో రసా-నుధ ప్రథమవిలాసము 41 వ పుట 181 వ శ్లోకముగఁ గానవచ్చుచున్నది.

* తుమారసంభవము సప్తమసర్గ 91 వ శ్లోకవ్యాఖ్యానమునందలి “కైక్యాభటిచైవ” ఇత్యాది శ్లోకములు ప్రథమ విలాసము 87 వ పుటలో గానవచ్చుచున్నవి.

చూ. (నాగరిలిపి ముద్రాణము) పుట: 87.

19. “భోజే నోక్తాః స్థాయినోఽన్యే గర్వఃస్నేహోధృతిర్మతిః

స్థాస్సురే నోద్ధోప్రాయః శాంతోదాత్రరసేష్యమి

తత్రస్నేహో రతే ర్భేదః స్త్రీపుంసేచ్ఛాత్మకత్వతః”

ఇత్యాది శ్లోకవ్యాఖ్యానావసరమున భోజుని మతముననువదించి, విపులముగా జర్పించి ఖండించువాడగు.

చూ. రసార్ణవనుధాకరము-అనంతశయన గ్రంథావలి గెం. పుట 168-176

చమత్కార చంద్రికయందు సరస్వతీకంఠాభరణమునందును జాలకఱకు సమానయిన శబ్దములుగల శ్లోకములను బరికింపుడు.

శ్లో. అలమర్థానలంకర్తుం యద్యుత్పత్త్యాది వర్జనా

జ్ఞేయా భాత్యాదయః ప్రాజ్ఞైస్తైర్థాలంకార సంజ్ఞయా

జాత్విభావనాపేతు రపేతున్నాత్మ ముత్తరం

విరోధ స్సంభవోన్యోఽన్యం పరిచ్ఛత్తిర్ని దర్శనా

భేదస్సమాహితంబ్రాన్తి ర్వికలౌ మిలితంస్మృతిః
భావః స్రవ్యక్షపూర్వాణి ప్రమాణానిచ జైమినేః
నానావస్థాను జాయస్తే యాని రూపాణి వస్తునః
స్వేభ్యస్సైవభ్యోవిసర్గేభ్యస్తాని జాతిం ప్రచక్షతే.

చూ. సరస్వతీకంతాభరణము ౩వ పరిచ్ఛేదము. నిర్ణయసాగరముద్రణము-పుట 811-812.

శ్లో. ఆలమర్థానలంఘ్యం యేతదాశ్రయశోభిం
యేతు జాత్యాదయః ప్రాజ్ఞైశ్చేర్థాలంకార సంజ్ఞయా
జాత్యైభావనాహేతు రహేతున్మాత్మ్యమత్తరం
విశోధస్సంభవోఽవ్యోవ్యం పరిస్పత్తిర్న దర్శనం.
భేదస్సమాహితంబ్రాంతిః వికలౌమిలితం స్మృతిః
భావోఽను మానార్థాపత్తి రితితే విశేతిఃస్మృతాః

చూ. చమత్కారచంద్రిక. సప్తమవిలాసము ప్రారంభము.

శ్లో. శబ్దేభ్యో యః పదార్థేభ్య ఉపమాదిః ప్రతీయతే
విశిష్టార్థఃకవీనాంతా ఉభయాలంకరియా మతాః
ఉపమా రూపకం సామ్యం సంశయోక్తి రపహ్నుతిః
సమాధ్యుక్తి స్సమాసోక్తి రుత్పేక్షా ప్రస్తుతస్తుతిః
సతుల్యయోగితోల్లేఖః ససహోక్తిస్సముచ్చయః
సాక్షేప్తార్థాంతరన్యాసః సవిశేషా పరిష్కృతిః
దీపకక్రమపర్యాయాతిశయశ్లేష భావికాః
సంస్పృష్టి రితి నిర్దిష్టా స్తా శ్చతుర్వింశతి ర్ముద్రైః

చూ. సరస్వతీకంతాభరణము 4వ పరిచ్ఛేదము. నిర్ణయసాగరముద్రణము-పుట 898-899

శ్లో. శబ్దేభ్యో య ఇవాదిభ్య ఉపమాదిః ప్రతీయతే
విశిష్టార్థఃకవీనాంతా ఉభయాలంకరియోమతాః
ఉపమారూపకం సామ్యం సంశయోక్తి రపహ్నుతిః
సమాధ్యుక్తి స్సమాసోక్తి రుత్పేక్షా ప్రస్తుతస్తుతిః
సతుల్యయోగితోపేక్షః (ల్లేఖః?) సమాసోక్తిస్సముచ్చయః
సాక్షేప్తార్థాంతరన్యాసో సవిశేషపరిష్కృతిః
దీపనక్రమపర్యాయాతిశయశ్లేష భావనాః
సంస్పృష్టిరితి నిర్దిష్టా స్తా శ్చతుర్వింశతి ర్ముద్రైః

చూ. చమత్కారచంద్రిక-అష్టమవిలాసము ఆరంభము.

టకు సర్వధావిరోధియైన విషయమొక్కటి గమనింపుడు. ఒకకవియే రెండు గ్రంథములను రచించినపుడు, ఒకయంశమునందే మతభేదము నుదెల్పుట సంభవించునా? చూడుడు:—నుధాకరకర్తమతమున రీతులు మూడు. చంద్రికాకర్తమతమున రీతులు నాలుగు. రెండిటను నామము లందునై తము భేదమే గానవచ్చుచున్నది.²⁰

రసార్థ వసుధాకరమునందలి శ్లోకములను చంద్రికలో నుదాహరించుట విశ్వేశ్వరకవికి సింగభూపాలునియెడలఁ గలిగిన ప్రామాణికత్వమును హెచ్చించి, ఆ ప్రభువర్యున కుండెడి పాండిత్యవైభవమును వ్యక్తముచేయుచుగాని, యది గ్రంథకర్తత్వమును సంశయగ్రస్తమునుగ నొనరింపఁజాలదు.

కావునఁ బైయంశముల ననుసరించి, రసార్థ వసుధాకరమును రచించిన కవివర్యుడు సింగభూపాలుడే; చమత్కారచంద్రికను రచించిన కవిచంద్రుడు విశ్వేశ్వరుడే; యనుట నిష్పివాదమని నాయూహ.

ఏనాటికయిన సరససాహిత్యచాతురీధురీణుడగు నీ విశ్వేశ్వరకవి రచించిన 'చమత్కారచంద్రిక' అను నీ యలంకారగ్రంథము విద్యాభిమానముగల ధనికుల యాదరమునకుఁ బాత్రమై ముద్రణభాగ్యము నందఁగల్గినచో ఆంధ్రమండలాధీశ్వరుడగు సింగభూపాలుని యశఃప్రశస్తలు లోకమందెల్లెడలను జిరస్థాయులై విలసిల్లఁగలవని సవినయముగ నివేదించుచున్నాడను.

20. రీతిసాస్యత్వదవిన్యాస భక్తి సాతుత్రిధామతా

కోమలా కఠినా మిశ్రాచేతి స్యాత్-ఇత్యాది

రసా-నుధా-ప్రథమవిలాసము పుట 64 నాఁగరిపి ముద్రణము

రీతిఃపదానాం ఘటనా ప్రోక్తా రీతివికారదైః

రీజ్గతా విత్యతోధాతో రియం రీతి రీతిర్యతే

అసమాసా సమాసేన మధ్యమేన సమన్వితా

అతివీర్ణ సమాసాచ మిశ్రాచేతి చతుర్విధా.

చమత్కారచంద్రిక-చతుర్థవిలాసము

శ్రీనాథుని కవిత్వతత్వము—ఆదికావ్యోక్తులు.

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు బి. ఎ.

శ్రీనాథుని కవిత ప్రౌఢవయఃపరిపాకమునఁ బాల్యసలారెడు వారవనిత. వలచి వలపించుకొనుచు విలాసవిభ్రమముల నెలార్చు వెల్లాటకతై. అట్టి భాషాకావ్యయోషుచు మరగిన రసికశిఖావతంసుఁ డెప్పుడును దాని సాంగత్యము ననుభవించువేళ నది ధరించిన రత్నతాటంకములు, హేమకంకణములు, ముత్యాలసరులు మొదలగు కైసేతల నెచ్చటనుండి సొపాదించుకొనెనో యోజింపఁడుగదా. కేళీవిహారానంతరముబుసుపోకకుఁ జిత్తమునట్టి ప్రసంగములపైఁ బ్రసరింపఁజేయువచ్చును. ఆపరిశీలనముచు బహిష్కరమునిమిత్తమే! శ్రీనాథుని కావ్యపఠన మట్టిదే! ఆ కావ్యపాఠవేళ నా కావ్య మూర్ధికరణమా?; దానిలో నన్యకపుల యనుకరణమా?; యను వనిశోధనమును గావించుటకు లేతమైనను నవకాశము గలుగదు. కవిసార్వభౌముఁడు గడుసరి. తన పూర్వులగు సంస్కృతాంధ్రకవీశ్వరుల వాక్యరత్నముల నెన్నిటినో సంగ్రహించి తన కావ్యకన్య కలంకారములు గావించినాఁడు. బహుగ్రంథపఠనమువల్ల నట్టి యాదికావ్యోక్తులు వచ్చిపడుట యాశ్చర్యముగాదు. వినోదము కొఱకుఁ గొన్నియు నాహారము లాంధ్రకావ్యములనుండి యొసఁగెదను.

నన్నయ-శ్రీనాథుఁడు.

కాశీఖండ కావ్యపీఠికలో నన్నయభట్టుచు శ్రీనాథుఁ డీ దిగువ విధమునఁ బ్రశంసించెను.

“భాషింతు నన్నయభట్టుమార్గంబున

నైభయవాక్పీఠి నొక్కొక్కమాటు”

నన్నయ రెండువంతులు సంస్కృతపదము లొకవంతు తెనుగు పదములు కలిపి కవిత్వమును జెప్పెను. శ్రీనాథుఁడు నట్లే, ఆవిధమునఁ

గవిత్యమును జెప్పటయేగాక, యాతని పోకడల నెన్నో యనుసరించెను. కారణము స్పష్టము. నన్నయభట్టు, శ్రీనాథభట్టునుకవి గోదావరీతీరముఁ రాజమహేంద్రవరనగరమునందుఁ గవిత్యమును జెప్పట తటస్థించెను. ఒకఁడు రాజరాజప్రాజ్యసామ్రాజ్యసాఖ్యము ననుభవించెను. మఱియొకఁడు వీరభద్రారెడ్డి విభవ మనుభవించెను. రాజరాజ వీరభద్రారెడ్డి వేంగీవిషయాధీశ్వరులు. భీమేశ్వరకృపాలభరణ్యధౌరేయులు. రాజమహేంద్రవరమే రాజధాని. ఏమి యీ సామ్యము? శ్రీనాథుఁడున నన్నయభట్టును విషయానంతరవాసులయిన, నావేంగీవిషయచాలురకక నాస్థానకవులైరి. నన్నయభారతమును రాజరాజున కంకితమిచ్చెను. శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమును వీరభద్రారెడ్డి కంకితమిచ్చెను. కాశీఖండములో నన్నయ కవిత్యాచుకరణములఁ గొన్నిటిని జూపెదను.

నన్నయ.

ఉ. పాయక పాకశాసనికి భారతఘోరరణంబునందు నా
రాయణునట్లు దానును ధరామరవంశవిభూషణుండు నా
రాయణభట్టు వాఙ్మయధురంధరుఁడుం దన కిష్టఁడున్ సహ
ధ్యాయుఁడు నైనవాఁ డభిమతంబుగఁ దోడయి నిర్వహింపఁగఁ.

శ్రీనాథుఁడు.

ఉ. పాయక నిర్మి నోధనిరపాయసమగ్రకృపాగుణైకపా
రాయణతావిలాసము తిరంబుగ నంబుజచూతి వీరనా
రాయణ దానవైభవధురంధరు సంగరసవ్యసాది ధీ
ర్హాయురుచేతుఁజేయుత సృపాగ్రణి నల్లయ వీరభద్రునిన్.

నన్నయ.

ఉ. రాజకులైకభూషణుఁడు రాజమనోహరుఁ డన్యరాజతే
జోజయశాలి శౌర్యుఁడు విశుద్ధయశశ్శరదించుచంద్రికా
రాజతసర్వలోకుఁ డపరాజిత భూభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుఁడు రాజమహేంద్రుఁ డున్నతిన్.

శ్రీనాథుడు.

ఉ. రాజశశాంక శేఖరుడు రాజకిరీటవతంస ముష్టిది
గ్రాజమనోభయంకరుడు రాజులదేవర రాజరాజ శ్రీ
రాజమహేంద్ర భూభువనరాజ్య రమారమణీమనోహరుం
డాజు గిరికిరీడినిది యల్లయ వీరనరేంద్రుడు నున్నతిన్.

నన్నయ.

కం. శ్రీ వసంతావల్లభ వే
గీషయాధీశ కావ్యసీతప్రియ నా
నావనినాథకిరీటత
టీవిలసద్రత్న సంఘటితపదకమలా !

శ్రీనాథుడు.

కం. వేంగీవిషయాధీశ్వర !
సంగరగంగాతనూజ ! సాహిత్యకళా
సంగీతలక్ష్మలక్ష్మణ
భంగీసర్వజ్ఞ ! విమలపాండిత్యనిధి !

నన్నయ.

ఉ. ఆశ్రితపోషణంబున ననంతవిలాసమునన్ మనీషి వి
ద్యాశ్రమతత్త్వనిత్యమున దానగుణాభిరతిన్ సమస్త వ
ర్ణాశ్రమధర్మరక్షణమహామహిమన్ మహినోవ్య సర్వలో
కాశ్రయుఁ డాదిరాజనిభుఁ డత్యకలంకచరిత్రసంకదన్.

శ్రీనాథుడు.

కం. ఆశ్రితకటాక్షనీక్షణ
విశ్రాణన ! విభవవిజితవిధ్యాధర ! వ
ర్ణాశ్రమరక్షాతత్పర !
యాశ్రితమందార ! రెడ్డి యల్లయవీరా !

నన్నయ.

కం. శ్రీ రాజరాజ, వీర
 శ్రీరమణీరమ్య, గంధసింధురహయశి
 త్తూహాధదత్త, దక్షు
 ఖాదిదయాలబ్ధసుస్థిరైశ్చర్యక్రదా !

కం. హేమాద్రిధీర ! దాతా
 రామ శ్రీ భీమశంకరకృపాలక్ష్మీ
 సామగ్రీపరివర్ధిత
 భూమిసామ్రాజ్యవిభవ ! పుణ్యశ్లోకా !
 అట్లే ఆంధ్రభారత హరణలాసములందలి యీక్రింది కందపద్య
 ముల పోలికను గనుడు.

నన్నయ.

కం. శ్రీరమ్యధర్మనిత్య
 ప్రారంభవిభాసి, రాజకరమేశ్వర, ఘో
 రారి మదకుంభికుంభవి
 దారణదారుణకృపాణ దక్షిణసస్తా !

మ. భా. అర. ప. ద్వి. ఆ. ౪-1

శ్రీనాథుడు.

క. వైరి మదకుంభికుంభవి
 దారణదారుణకృపాణధారలు పక్షా
 కారములు కందమూల
 ధారములకుఁ బాలుపడెఁ గదా నీ కరముల్

హర. వి. స. ఆ. ప. 11

శ్రీనాథునకు జక్కన, అనంతమాత్యుల కవిత్వము లొక్కొక్క
 పట్టున నొరవడిగానుండె నట్లు తోచెడిది. కొన్ని యుదాహరణము
 లిత్తును.

అంబిక. ౨] శ్రీనాథుని కవిత్వతత్వము — ఆదికావ్యోక్తులు. ౭౯

జక్కన.

“దానంబునకు నిదానంబును, ధర్మంబునకు మర్మంబును, విభవంబునకుఁ బ్రభవంబును, విక్రంబునకు ననుక్రమంబును, సౌఖ్యంబునకు ముఖ్యంబునై, యొప్పు నప్పురంబునకు నధీశ్వరుండు.”

విక్ర. చ. ప్రథ. ఆ. 101

శ్రీనాథుడు.

“విభవంబునకుఁ బ్రభవంబును, విలాసంబునకు నివాసంబును, నపవర్గంబునకు సర్గంబును, ధర్మంబునకు మర్మంబును, దానంబునకు నిదానంబును, నానందమునకు మూలకందమును, విద్యకు నిషద్యయు, విశ్రామంబునకు ధామంబునునై నప్పట్టంబున కధీశ్వరుండు.... .”

భీమఖండము, ఆ. ప్రథ. వ. ౧౦౦

జక్కన.

కం. కుకురు కురు చేర కేరళ

శక మరు కర్ణాట లాట సారాష్ట్రమహీ

పకుమంత్రిజనమసీమా

నికజోపలనయకలాప, నిగమాలాపా !

విక్ర. చ. వస్తా. ఆ. ప. 146

శ్రీనాథుడు.

కం. కుకుర కురు చోళ కేరళ

శక మరు కర్ణాట లాట సావీర నృప

ప్రకరనభాభరణ మహా

సుకజనానీకవివర శుభచరితునకున్.

శృంగారనైషధము ఆ ౧౪. 41

జక్కన.

“మంగురంగూర్చు ముండదై వమఃనకున్ మ్రొక్కంచుజేజేయనున్”

విక్ర చ అష్ట. ఆ ప. 80

“తనకీర్తి నర్తకి దశదిశామండలీరంగమధ్యమున నర్తనము సేయ.”

విక్ర. ప్ర. ఆ. ప. 102

శ్రీనాథుడు.

“ముగురంగూర్చిన ముండదైవమునకున్ మోమోట లేదో సుమీ”

భీమఖండము. తృ. ఆ. ప. 6

“తనకీర్తి నర్తకి ఘోరరబ్రహ్మాండభవనభూముల గొండ్లిఁ బడవిల్ల”

శృం. నై. ఆ. ౧ ప. 9

విక్రమార్కచరిత్ర, శివరాత్రిమాహాత్యములలోని యీక్రింది విప్రకుమారవర్ణనముల సారూప్యమును జనువరులు దిలకింతురుగాక.

సీ. వెన్నెలఁ జరియిడ్డ వెండితీఁగలబోలు

యజ్ఞోపవీతంబు లఱుత నమరఁ

గన్న చెంగల్వపూవన్నెమించిన నీరు

కావదోవతికట్టు కటిఁ దలిర్ప

వెలిదమ్మి విఁమీఁది యెలదేటి గతి గంగ

మట్టిపై వేలిమిబొట్టు దనర

నీలకండుకముపైఁ గీలించు ముత్యాల

విధమున సిగఁ గమ్మవిరులు మెఱయ

గీ. లలితః పరశావనారంభకలితమైన

మేని మెఱుగులు మెఱుగులమెఱుగుఁ దెగడఁ

జంద్రధరుకృప బ్రహ్మవర్చసము గన్న

మారుఁ డన నొప్పు విప్రకుమారుఁ గాంచె. విక్ర. చ. ఆ. ప. 143

శ్రీనాథుడు.

సీ. సరిగొన్న వెలిపట్టు జన్నిదంబులతోడ

రత్నాలతారహారము ధరించి

వలివనీర్కావిదోవతిపైఁ బదార్పన్నె

కళయైన పసిడిమేఖల ఘటించి

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

కా కి నా డ :

విక్రమనామసంవత్సరము

సంపుటము ౨౬.

1940—1941.

“తనకీర్తి నర్తకి దశదిశామండలీరంగమధ్యమున నర్తనము సేయ.”

విక్ర. ప్ర. ఆ. ప. 102

శ్రీనాథుడు.

“ముగురంగూర్చిన ముండదైవమునకున్ మోమోట లేదో సుమీ”
భీమఖండము. తృ ఆ ప. 6

“తనకీర్తి నర్తకి ఘోరత్రబహ్మండభవనభూముల గొండ్లిఁ బడివెల్ల”
శృం. నై. ఆ. ౧ ప. 9

విక్రమార్కచరిత్ర, శివరాత్రిమాహాత్మ్యములలోని యీక్రింది
విప్రకుమారవర్ణనముల సారూప్యమును జనువరులు చిలకింతురుగాక.

సీ. వెన్నెలఁ జరియిడ్డ వెండితీగెలబోలు

యజ్ఞోపవీతంబు లఱుత నమరఁ

గన్న చెంగల్వపూవన్నెమించిన నీరు

కాదోవతికట్టు కటిఁ దలిర్ప

వెలిదమ్మి విఁమీఁది యెలదేటి గతి గంగ

మట్టిపై వేలిమిబొట్టు దనర

నీలకండుకముపైఁ గీలించు ముత్యాల

విధమున సిగఁ గమ్మవిరులు మెఱయ

గీ. లలితనయనావనారంభకలితమైన

మేని మెఱుగులు మెఱుగులమెఱుగుఁ దెగడఁ

జంద్రధరుకృప బ్రహ్మవర్చసము గన్న

మారుఁ డన నొప్పు విప్రకుమారుఁ గాంచె. విక్ర. ప్ర. ఆ. ప. 148

శ్రీనాథుడు.

సీ. సరిగొన్న వెలిపట్టు జన్నిదంబులతోడ

రత్నాలతారహారము ధరించి

వలిపసిర్కావిదోవతిపైఁ బదార్పన్నె

కళయైన పసిఁడిమేఖల ఘటించి

గంగమట్టియమీదఁ గస్తూరిరసమునఁ
బుండకమ్ము లలాటమున నమర్చి
కమలకర్ణి కకుండలముల పార్శ్వములందు
లలితంబులగు నొంటు లలవరించి

గీ. యాత్మవంశపరంపరాయాతమైన
వైదికాచారమార్గంబు వక్కఁగించి
యారజము రాచటికమును నలవరించి
నగరిపీఠులఁ జెయించుఁ బ్రేరడనుతుఁడు.

శివ. మా. ద్వి. ఆ. ప. 90

భోజరాజీయములోని యీక్రింది సూర్యోదయవర్ణనము శ్రీనా
థుని భీమఖండములోని సూర్యోదయవర్ణనమున కామ్రేడితము. అట్లా
మతికొన్ని యుదాహరణములు.

అనంతమాత్యుఁడు.

సీ. ప్రాగ్ధిశాసతి పాణిపల్లవముననుండి
తోచు మాణిక్యకందుక మనంగ
తై సేయువేళ నాఖండలాంగనమ్రమాల
రాజల్లు రత్నదగ్ధణ మనంగ
నిర్జరనాగంబు నిటలస్థలంబునఁ
దీర్చిన సిందూరతిలకమనఁగ
చక్రవాకములకు శాంతిగా వేలిచి
ప్రజ్వలించిన వహ్నిపటల మనఁగ

తే. నుదయరాగసంపద బింబమొప్పు మిగుల
నిఖిలదిక్కులఁ దనతేజ మతిశయిల్ల
నెల్లవిప్రులు నర్హ్యంబులెత్తి మ్రొక్క
భానుఁ డుదయించెఁ దైలోక్యబంధుఁడగుచు.

భోజరాజీయము. ద్వి. ఆ. ప. 117.

శ్రీనాథుడు.

సీ ప్రథమసంధ్యాంగనాఘాలభాగంబునఁ
జెలువారు సిందూరతిలక మనఁగఁ
గై సేసి పురుహూతుగారాపు టిల్లాయి
కట్టిన రత్న దర్పణమనంగ
నుదయాచలేంద్రంబు తుదఁ బల్లవించిన
మంజుకంకేలినికుంజ మనఁగ
శతమశ్యశుద్ధాత పాపహూటముమీఁదఁ
గనుహట్టు కాంచనకలశమనఁగఁ

తే. గాలమనియెను సిగ్గుండు గమిచి మ్రొంగి
కుతుక మొప్పుఁగ నుమిసిన ఘుటిక యనఁగ
గగనమందిర దీపికా కళిక యనఁగ
భానుఁ డుదయించె దేదీప్యమానుడగుచు

భీమఖండము. ద్వి. ఆ. ప 49

“భానుడదయించె దేదీప్యమానుడగుచు.”

విక్ర. చ. వృత్త. ఆ. ప 71

అనంతమాత్యుడు.

తే. ఎంతచెప్పిన నావగింజాత భూతి
పూయవానికి గుమ్మరికాయయంత
వెట్టిగలదరు నార్యోక్తి వినమెత్తోల్లి
యితనియవివేకమది వేతె యెన్న నేల! భోజరాజీయము. పుట. 210

శ్రీనాథుడు.

తే. ఆవిగింజాత భూతిమైనలదికొనిన
వెలది గుమ్మరికాయంత వెట్టిపుట్టు
గటకటా ! యెల్లు తనబుద్ధికాటఁగలియ
నిసువుఁ జంపగఁదలఁ చెనో నీమగండు. హరవిలాసము. ద్వి. ఆ. ప. 99

సంవిక. ౨] శ్రీనాథుని కవితృత్తము—ఆదికావ్యోక్తులు.

౫౩

పై విధముననే రామాయణభాగవతగ్రంథములలోని పద్యగతులు శ్రీనాథుని కావ్యములందును గనబడుచున్నవి. కొన్నిటిని వివరించెదను.

ప్రహ్లాదచరిత్రములోని యీక్రిందిపద్యము భీమఖండములోని పద్యమునకుఁ బ్రతిబింబము. ఒకటి విష్ణుస్తుతి. రెండవది యీశ్వరస్తుతి. పోతనశ్రీనాథులు సమకాలికులను చరిత్రవిషయమునకిట్టి యచుకరణము సాయపడవచ్చును. శబ్దాలంకారభూయవ్యమగు పోతనకవితృత్తము శ్రీనాథుఁ డనుకరింపక, రూఢివై చిత్రికై యిట్టియచుకరణమును గావించి యుండును. శ్రీనాథుఁడు పోతనగ్రంథమును జూచియుండునని నాయభిప్రాయము.

పోతన.

సీ. కమలాక్షునర్జించు కరములు కరములు

శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ

సురరక్షకుని జూచు చూడ్కులు చూడ్కులు

శేషశాయికి మ్రొక్కు శిరము శిరము

విష్ణు నాకర్ణించు వీనులు వీనులు

మధువైరి దవిలిన మనము మనము

భగవంతు వలఁగొను పదములు పదములు

పురుషోత్తముని మీఁది బుద్ధి బుద్ధి

సీ. దేవదేవునిఁ జింతించి దినము దినము

చక్రహస్తుని బ్రకటించు చమపు చమపు

కుంభినీధరుఁ జెప్పెడి గురుఁడు గురుఁడు

తండ్రి ! హరిఁజేరు మనియెడి తండ్రి తండ్రి.

శ్రీనాథుఁడు.

సీ. శ్రీభీమనాయక శివనామధేయముఁ

జింతింపనేర్చిన జిహ్వ జిహ్వ

దక్ష వాటిపురాధ్యక్ష మోహనమూర్తిఁ

జూడంగ నేర్చిన చూపుచూపు

దక్షిణాంబుధితటస్థాయి పావనకీర్తి

చే నింపనేర్చిన చెవులు చెవులు

తారక బ్రహ్మవిద్యాదాత యాదల

విరులు పూన్పంగనేర్పు కరము కరము

తే. ధవళకరశేఖరుఁడు బ్రదక్షిణంబు

నర్థిఁ దిరుగంగనేర్చిన యడుగు లడుగు

లంబికానాయకధ్యాన హర్ష జలధి

మధ్యమునఁ దేలియాడెను మనసు మనసు.

భీమఖండము. తృ. ఆ. ప. 19

పై ని నుదాహరించిన యీశ్వరస్తుతిమాతృక సంస్కృత భీమ
శ్వరపురాణములోలేదు. శ్రీనాథకల్పితము. పోతనపద్యమున కనుక్య
మతియొక చిన్న యుదాహరణము.

“తనరారునవరత్న తాటంకరోచులు

చెక్కుటద్దములతోఁ జెలిమి చేయ.

భాగవతము. చ. ప. 5

“తరళ హాటకరత్న తాటంకదీపులు

చెక్కుటద్దములై జీరువాఱు” హరవిలాసము. పం. ఆ. ప. 5

విక్రమార్కచక్రము, భాస్కరరామాయణములలోని య
క్రింది యాశ్వాసాంతపద్యములకును, శృంగారనైషధములోని యా
సాంతపద్యములకును గల పోలికను గమనింపుడు.

శా. లాటీచందనచర్చ చోళమహిళాలావణ్యసామగ్రి క

ర్ణాటీకీతికళాసరస్వతి కళింగాంతఃపురీమల్లికా

వాటీమంజరి గౌడవామనయనావక్షోజహారాభియై

పాటింపదగు నీమకీర్తి రథినిపాలాగ్రణి సాహిణి !

భాస్కరరామాయణము.

శా. నారీచిత్తసరోమరాళనవనానాగంధసాగంధ్యవి
స్తారోదారభుజాంతరాళప్రతిభాసర్వజ్ఞసోమజ్ఞవి
స్మేరాకారశరద్భాకరకర్ణశ్లేషప్రియంభావుక
స్ఫారశీరవయోధులంఘనకళాజంఘాలక్ష్మీరారా.

విక్రమార్కచరిత్రము. 4-229.

శా. నారీచిత్తసరోమరాళనయచాణక్యావిరించాన్వయ
క్షీరాంభోధిసుధామయాఖకవితాసిద్ధాంతసర్వజ్ఞజం
భారాతిద్విపమాస్తకాండనిభబాహుద్గధారావయో
ధారాళాంతవిరోధిభూధవమహోదగప్రతాపనలా.

శృంగారనైషధము. 6-144.

శా. లాటీచిత్తసరోమరాళకుకురీలావణ్యలోలాత్మక
ర్ణాటీన్యత్యకళావిలోకనసమారంభప్రియంభావుకా
భోటీనేత్రచకోరచంద్రమగధీపుష్పాస్త్రచోళీకుచా
ఘాటస్థాపితమన్మథాంకకుసూళీగాఢాంకపాళిప్రియా!

శృం. నై. 4-141.

నాచనసోముడు-శ్రీనాథుడు.

సర్వజ్ఞుని కవిత్వము కవిసార్వభౌమునికవిత్వమొక్కొక్కప్పుడు
మేలుబంతి. సోముని కవనమునకుఁ గవిత్వయమువారి కవిత్వమైతరము సాటి
రాదు. సీసపద్యరచనములో సోముఁడసమానుఁడు. ఉపచారక్రిమిల
మేళవించి సహృదయ హృదయరంజకముగా సీసపద్యపాదముల సారిం
చుటలో నతని కతఁడెసాటి. శ్రీనాథుఁడు సర్వజ్ఞుని కవిత్వపటుత్వసంపద
నలవరించుకొని యాతనివలెనె చారుత్వముట్టిపడునట్లు వివిధపోడలతో
సీసపద్యముల నెన్నో యల్లినాఁడు. సోమునితో సరివచ్చునని యనిపిం
కొనుటయెగాక, యాతని మించినాఁడేమోయనితోఁపించినాఁడు. సామ్య

ముకొఱకు వానిద్దఱునుపయోగించిన క్రియలవట్టిక నిచ్చుచున్నాడను.

క్రియావిచ్చిత్తికి వీరిద్దఱును బెట్టినది పేరు.

సంతరింప

ఉత్తరహరివంశము.

[ప్రథ. ఆ. ప. 119

సవదరింప

”

...

—

పరిధవింప

”

...

—

ఉపచరింప

”

...

—

పేరణమునూప

”

చతు. ఆ. ప. 216

కోలాటమాడ

”

...

—

గొండిలి పరిధవింప

”

...

—

ప్రేంఖణమొనర్ప

”

...

—

చేరఁబిలువ

”

...

223

నేర్పుదెగడ

”

...

—

మాటలాడ

”

...

—

వరుసఁజూడ

”

...

—

వఱదపాలయ్యె

”

...

300

నీటఁగలసె

”

...

—

వెల్లిఁబోయె

”

...

—

ఏఱుగొనియె

”

...

—

సౌందర్యమొసఁగు

”

...

316

సరసమాడు

”

...

—

వన్నెమిగులు

”

...

—

విజ్ఞరాల్పి

”

పంచ. ఆ. ప. 50

గొలిచిచూచి

”

...

—

అలుకఁదీర్చి

”

...

—

బుజ్జగించి

”

...

—

బాదసొప

”

పంచ. ఆ. ప. 61

సంవిక. ౨] శ్రీనాథుని కవిత్వతత్వము—అదికావ్యాక్తులు. ౮౭

వక్రశింప	..	...	—
పూజసేయ	..	...	—
పంతుమడుగ	..	...	—
చవులు జూపి	..	...	118
చీకాకుపటచి	..	...	—
తవులఁ జేసి	..	...	—
సవదరింప	ఉత్తరహరివంశము.	షష్ఠ. ఆ. ప.	252
మక్రశింప	..	...	—
చెలిమిసేయ	..	...	—
బాదరింప	..	...	—
సాముసేయ	..	...	313
సొబగుమీఱ	..	...	—
వియ్యమంద	..	...	—
గేలిసేయ	..	...	—

జక్కన క్రియాప్రయోగములు.

జక్కనకవి సోమునివలెనే సీసపద్యముల మనోహరముగా నల్లి, ఉపచారక్రియలను బెక్కిటిని గూర్చినాడు. సీసపద్యరచనలో సోముని తర్వాతి జక్కనకవినే మేటికెక్కినవాడు. శ్రీనాథుడును సోమన జక్కనల పద్ధతినే యనుసరించి, గజరాజగమనము ననుసరించు సీసపద్యములఁ జెప్పినాడు. జక్కన వాడిన క్రియలఁ గొన్నిటిని వివరించుచున్నాడను.

మేళవింప	విక్రమార్కచరిత్రము.	ప్రథ. ఆ. ప	166
విస్తరిల్ల	..	...	—
జాడుకొనఁగ	..	...	—
నాటుకొనఁగ	..	...	—
సవదరించి	..	ద్వితీ.	27
అలవొంది	..	...	—

గారవించి	"	...	—
కీలుకొల్పి	"	...	—
అతిశయిల్లు	"	...	52
పల్లవించ	"	...	—
అంగీకరించి	"	ద్వితీ. ఆ. ప. 91	—
అభినయించి	"	...	—
మేళవించి	"	...	—
సంగ్రహించి	"	...	—
ఓలలాడ	"	తృతీ. ఆ. ప. 105	—
సాంపుమిగుల	"	...	—
కేలిసలుప	"	...	—
పరిధవించ	"	చతు. ఆ. ప. 138	—
చెంగలించ	"	...	—
మచ్చించ	"	...	—
గారవింప	"	...	—
కాగిలించ	"	...	182
కీలుకొనంగ	"	...	—
కాలుద్రవ్య	"	...	—
మెఱుంగువెట్ట	"	...	219
చెలువునొసంగ	"	...	—
నిగ్గుజెరక	"	...	—
గారవింప	"	...	—
అతిశయిల్లు	"	...	—
నటించ	"	సప్త. ఆ. ప. 14	—
చొకళింప	"	...	—
చెన్నుమీస	"	...	—

సంఖ్య. ౨] శ్రీనాథుని కవిత్వ తత్వము—ఆది కావ్యకృతులు. ౨౯

బుజ్జగింప	”	...	33
కుస్తరింప	”	...	—
పరిచరింప	”	...	—
గమ్మరింప	”	...	—
కొమరుమిగుల	”	...	36
చెలిమిసేయ	”	...	—
తడఁబడంగ	విక్రమార్కచరిత్రము.	నప్త ఆ. ప. 116	
మోహరింప	”	...	—
ప్రోడిసేయ	”	...	—
మేలనూడ	”	...	—
చెంగలింప	”	...	172
తుఱఁగలింప	”	...	—
మాఱుమలయ	”	...	—
నటింప	”	అవ్య. ఆ. ప. 111	

శ్రీనాథుని గ్రంథములనుండి యుదాహరణములు.

మచ్చరించి	భీమఖండము.	ప్రథ. ఆ. ప. 92	
పరిభరించి	”	...	—
సాప్రతించి	”	...	—
వక్కలించి	”	...	—
గుడ్డలించి	”	...	—
పుక్కిలించి	”	...	98
వాయఁదట్టి	”	...	—
అంకికరించి	”	...	—
అవఘళింప	”	...	105
పొరలియాడ	”	...	—
మురుపునూప	”	...	—

పుక్కిలించియుమియు	"	...	—
తడబడంగ	"	...	41
సంతరించి	"	ద్వితీ. ఆ. ప.	92
వీడుకొలిపి	"	...	—
భుక్తి వైట్టి	"	...	—
నర్తనము గఱపి	"	...	—
అత్తమిల్ల	కాశీఖండము.	ప్రథ. ఆ. ప.	2
జలదరింప	"	...	—
కొంగిలింప	"	...	—
వరిధనించు	"	...	48
జీరునాట	"	...	—
అనఘశింప	"	...	—
వియ్యమంద	"	...	—
మచ్చరించి	"	...	130
మేలుకనిపి	"	...	—
చిటుతవోవ	"	...	139
చొక్కుమడగ	"	...	—
వరిధనించి	"	తృతీ. ఆ. ప.	12
పంతరించి	"	...	116
అలవరించి	"	...	—
పాలువైట్టి	"	...	—
బాదరింప	"	...	241
చెలిమిసేయ	"	...	—
గొండ్లిగఱప	"	పంచ. ఆ. ప.	52
కాటగలియ	హరవివాసము.	ద్వితీ. ఆ. ప.	99

శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-ఈశానసంహిత.

శ్రీ పరమేశ్వరానుగ్రహమున ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి యమో, ఘపరిశ్రమమువలనఁ జరకాలమునకుముందు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు రచించిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యము ఆంధ్రమహాశయుల హస్తము లలంకరించినది. చెన్నపురి దొరతనమువారి ప్రాచ్యవిద్యాపుస్తకభాండాగారమువారి యమూల్యపరిశ్రమమున స్కాందపురాణాంతర్గతమగు ఈశానసంహితలభించినది. శ్రీనాథుఁడు రచించిన శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు ఈశానసంహిత మూలమని శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునందే కలదు. పుస్తకముల సేకరించి ప్రాచ్యపుస్తకభాండాగారమున నిలువఁజేయుచు దొరతనమువారి పనిగాని ముద్రించి ప్రకటించుట వారి కవసరముగాదు. శివరాత్రిమాహాత్మ్యము చదివినవానికి ఈశానసంహితావిషయపరిజ్ఞానముగూడ నత్యవశ్యకమే. కావున దానివిషయమై కొంచెము వ్రాయవలసినచ్చినది. సుమారు పదిపండ్రెండ్రుకుఁబూర్వము ఓరియంటల్ లైబ్రరీ పండితులు సుగృహీతనామధేయులు బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు ఈశానసంహిత లభించినదనియు, నూఱుశ్లోకముల గ్రంథము నాలుగాశ్వాసములుగాఁ బెంచి యనువదించినాఁడనియు, నింక నొక్కయోశ్వాస ముండవలయుననియు, నాకు జాబుమూలమునఁ దెలిపియుండిరి. ఆ విషయము నేరొక వ్యాసములోఁ బ్రకటించియు నుంటిని. ఆ గ్రంథముప్రతి శ్రీ శాస్త్రిగారు రాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తున కొనిగిరి. దానిపై నొక విమర్శనాశ్వాసము నాచే వ్రాయించుటకుఁగూడ వారు పరివత్తునకు వ్రాసిరఁట. పరివత్తువారు ఆ ప్రకారమే నన్ను నియోగించుట జరిగినది. తొలుదొల శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకుఁ బ్రతి వ్రాసి పత్రికలోఁ బ్రకటించి, అది పుస్తకరూపమునఁ బ్రకటింపఁబడినపుడు దానికిఁ బీఠికవ్రాసి, తరువాత ననేకవివాదములకు గుఱియైన నాకిప్పు

డీ విమర్శనము వ్రాయుట తటస్థపడుట విచిత్రముగానే యున్నది. ఇతరులెవ్వరైన నీ సంహితను విమర్శించి ప్రకటించినయెడల వివాదమునందు న్యాయముఁ దెల్పినవారయి యుండెడివారు. నేనన్ననో వాదిప్రతివాదులలో నొక్కఁడనై యున్నాను. కాలక్రమముననైన న్యాయము ప్రకటముకాక తీయగదా? పరిషత్తువారు నాకు సంహితపరిషత్ కొఱచి దినములలోనే “ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయమునకు లభించిన సంహిత తాటాకుప్రతియా? కాగితపుటప్రతియా? ఏకాలమున వ్రాయఁబడినది. ఏప్రాంతమున లభించినది? “అత్రగంధపాతః” అను వాక్యము మూలమందున్నదా? ప్రతి లేఖకులు వ్రాసినదా? వ్రాతకత్తు ఏదేశపుది?” అని ప్రశ్నించుచు వ్రాసియుంటిని కాని రెండు నెలలైనను సమాధానము రామిచే నిరాశుఁడనై ప్రకృతవ్యాస మారంభించుచున్నాఁడను.

గ్రంథస్వరూపము.

ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయమందున్న ప్రతిసంఖ్య Restored copy' No. R. 5583 T. 6. 38 Original No. 5-4-28. దీనికి ప్రతివ్రాసి శ్రీ ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పరిషత్తునకుఁ బంపిరి. దానిని జూచి పరిషత్తు మేనేజరు బ్ర. శ్రీ. చిలుకూరి సావయ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసిన ప్రతి నాకుఁ బంపినారు.

ఆ ప్రతి నాలుగధ్యాయములు గలదిగా నుండవలసిన ట్లగపడుచున్నను రెండధ్యాయములనట మాత్రమే కలదు. పుల్ స్కేపు సైజు $\frac{1}{4}$ పుటలు ముప్పది నాలుగు గలవు. పుటకు సగటున 22 పంక్తులుచొప్పునఁ గలవు. మొత్తము శ్లోకములు 339. అన్నియును అనుష్టుప్ శ్లోకములు. ఈ భాగము కేవలము శివరాత్రిమాహాత్మ్యము నుద్దేశించియే యెత్తి వ్రాయఁబడిన ట్లగపడుచున్నది. అసలు సంహితయంతయు నింతి యేయేమోయను సంశయముగూడఁ గలుగుచున్నది. దీని హేతువులు ముందుఁ దెలుపుకొందును. ఈ ప్రతి 70 అధ్యాయముతో నారంభమై 78 అధ్యాయంతమున ముగియుచున్నది. 70 అధ్యాయంతమున

“ఓమిత్యాది పురాణే శ్రీ స్కాందే ఈశానసంహితాయాం శివరాత్రిప్రా
దుర్భావతద్రవ్యతపూజావిధానం నామ సప్తతితమోఽధ్యాయః” అని కలదు.
దీనిచేసేందలి కథయు నిదితమే. తరువాత 71½ శ్లోకములు కలవు అందు
10 శ్లోకములలో వ్రతముయొక్క ఫలస్తుతి మొదలగునవి యున్నవి.
తరువాతి 61 శ్లోకములందును సుకుమారునిచరిత్రము చెప్పబడినది.
అక్కడ ‘అత్ర గ్రంథపాతః’ అని కలదు. 72 అధ్యాయప్రశంసయే లేదు.
కాని చివరి అధ్యాయము 129 శ్లోకములందు శంకరయచుసంవాదము
వర్ణింపబడినది. చివర “ఓమిత్యాది పురాణే శ్రీ స్కాందే ఈశాన
సంహితాయాం శంకరయచుసంవాదో నామ త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః”
అని కలదు. ఈ సంహితలోని కథకును శివరాత్రిమాహాత్మ్యములోని
కథకును గొన్నిమాత్రమే భేదము లగపడుచున్నవి. కాని అనేకాంశ
ములు రెంటు సమానముగానే యున్నవి ఉన్న స్వల్పభేదములు పాఠ
కుల సౌలభ్యమువకై యీ సారిది నుదాహరించుచున్నాడను.

పోలికలు—భేదములు.

మాహాత్మ్యమున శివుడు అష్టాదశవిద్యలను దొలుత బ్రహ్మ
కుపదేశించెను. అనంతరము శంకరాజ్ఞాప్రచోదితుండై కృష్ణద్వైపాయనుఁ
డావిర్భవించి సర్వప్రతిసర్గాదిపంచలక్షణలక్షితంబులగు సప్టాదశపురా
ణంబులు నాల్గులక్షలపరిమితిగలవి రచించెను. అందుస్కాందము లక్షపరి
మాణముగలది. అందు శివరాత్రిమాహాత్మ్యముగలదు. ఆశివరాత్రివ్రత
మెప్పు రాచుంచి రేఫలంబులు దానం గలుగునో చెప్పమని మునులభ్య
ర్థింప సూతుఁడు మొదట ప్రశయవర్ణనమును, దరువాత నారాయణుడు
క్రోడాకారమున మహార్ణవమగ్నయగు భూమి నుద్ధరించి తన్నిమిత్రాహం
కారమునఁ దానే జగత్కర్తనని గర్వించి క్షీరసాగరమునఁ పాపసెజ్జలైఁ
బవ్వలించియుండెను. అనంతరము స్వయంభువగు బ్రహ్మ నిద్ర
మేల్కొంచి సృష్టిసేయఁ దలంచి క్రమముదెలియక చీకాకుపడి చివరికి
శివధ్యానమున లబ్ధప్రజ్ఞుండై చరాచరాత్మకప్రపంచమెల్ల సృజించి

తత్కారణమునఁ దానే జగత్కర్తనని గట్టించి స్వవిరచితమగు సృష్టి నాలోకింప హంసము నధిరోపించి యెల్లలోకములు విలోకించుచు వచ్చి క్షీరసాగరమునఁ బవ్వళించియున్న హరిం గాంచి యెవ్వఁడ వీవు జగత్కర్తనగు నన్నాలోకించి యేల తేచి మర్యాదచేయవని ప్రశ్నించెను. నారాయణుడు తానే జగత్కర్తనని బ్రహ్మను దిరస్కరించెను. అంత వారిరువురు యుద్ధమొనరించి పరస్పరఽజగీషచే బాశుపతాస్త్రంబు లొంఘారులపైఁ బ్రయోగించుకొనిరి. తదస్త్రజ్వాలాదహ్యామానమగు లోకములఁ గావచు, హర్యజులగర్వంబు మాన్పను, సస్త్రంబుల నడుమ ననుష్ఠాశీతమగు నగ్నికంబంబు ప్రాదుర్భవించెను. అదియే శివలింగము. అది ప్రాదుర్భవించిన మాఘకృష్ణచతుర్దశీనిశికే శివరాత్రియని పేరు; అని తెలువఁబడినది.

సంహితయందు “మహాపాతకోపపాతకము లొనరించిన యే సంకతులై నను లఘూపాయమున శివలోక మొందు నుపాయమేదైనఁ గలదా? యని మునులు ప్రశ్నింప సూతుఁడు పూర్వము పార్వతిచే నీయర్థమునే ప్రశ్నింపఁబడి యామెకు శివుఁడు శివరాత్రివ్రతవిధాన ముపదేశించెను. ఆమె దానిని షడాననుసకుం జెప్పెను. నేను గృష్ణద్వైపాయనునివలన నాకథ వింటిని. దాని నాకర్ణింపుఁడు. నాల్గువేలయుగములు బ్రహ్మ కొక పగలు; అంతకాలమే రాత్రియు నగును. విష్ణువు వరాహరూపమున భూమి నుద్ధరించి విశ్రాంతికై పాలకడలిం బరుండెను. బ్రహ్మ సృష్టిని యథాక్రమముగఁ గావించి లోకము లాలోకించుచువచ్చి నారాయణుని గాంచి యధిక్షేపించి యాతనితో సమరం బొనరించెను. అందు వారిరువురు నన్యోన్యవధకాంక్షులై పాశుపతాస్త్రములం బ్రయోగించిరి. అస్త్రసంపాతము మాన్పను, హర్యజులఁ గావచు, శాంభవంబగు స్తంభ మాసడుమ నావిర్భవించెను. దానిఁ గాంచి కోప ముడిగి హర్యజులు కూడఁబలుకుకొని స్తంభాద్యగ్రములం బొడగాంచుటకు వరాహరూపమునను హంసవాహనంబునను నేఁగి కనలేక తిరిగివచ్చిరి. అంత

శివుడు వారికిఁ బ్రత్యక్షమయ్యెను. వారు వ్యస్తముగను సమస్తముగను శివుని స్తుతించిరి. శివుడు ప్రసన్నుడై మీరత్రుములు ప్రయోగించుటచే దానితేజంబున మీతేజంబులు దగ్ధములైనవి. కావున మీరలు మీమీపదముల కన్నర్థులరు. మీరు శివరాత్రివ్రత మొనరించితిరేని మీమీపదములు మరల మీకొసంగెదను. అని చెప్పి వాఁడప్రార్థనముపైని శివరాత్రికాలనిర్ణయము వ్రతవిధానమును నారి కాఁతిచ్చెను. అని వర్ణింపఁబడినది.

మాహాత్మ్యమునం దీచెప్పఁబడినకథకు ఉరులింగోద్భవమును సంక్షిప్త నిర్దేశింపఁబడినది. సంహితయందు “శివరాత్రి ప్రాదుర్భావతద్విత విధానములు” అని నిర్దేశింపఁబడినది.

మాహాత్మ్యమునందు తొలుతనే మునులప్రశ్నమున శివరాత్రి వ్రతంబుచెప్పఁబడియుండు. దాని నెవ్వ రాచరించి రే ఫలంబునొసంగు, మాకుఁ బేటపడ న్విహంపు మరటయు, ఫలమున కుదాహరణముగా నుకుమారచరిత్రము చెప్పఁబడినది. సంహితయందు వ్రతవిధానశ్రవణానంతరము మునులు ఆవ్రత మేఫల మొసంగునని క్రశ్శింప ఫలము వర్ణించి యుదాహరణముగా నుకుమారచరిత్రము చెప్పఁబడినది.

సంహితయందు 61 అనుష్టుప్ శ్లోకములలో వర్ణింపఁబడిన నుకుమారచరిత్రము మాహాత్మ్యమున మూఁడాశ్వాసములలో మూఁడువందలవది గద్యపద్యములలో వర్ణింపఁబడినది.

సంహితయందు నుకుమారునిజన్మభూమి—వింధ్యోత్తరదిగ్భాగమున ఇరావతీతీరద్రావిపాట్సింధువితస్తానదులు ప్రవహించు రమణీయమైన దేశము గలదు. అందు సింధునదీతీరమున కుబ్జకాభిధాననగరంబు గలదు. అందు గొప్పరాజు గలఁడు. ఆతఁడు వ్యవహారార్థము నయశోవిదుండగు బ్రాహ్మణుని స్థాపించెను. అతనికి నుకుమారుడనిపేరు. అని రాజమాత్యతద్భార్యలనామకులుగా వర్ణింపఁబడినది. మాహాత్మ్యమున వింధ్యపర్యంతభూమిపింబునఁగల రత్నపురమును రాజధాని కలదు.

దానిని హేమాంగదుడను శబరరాజు చాలించుచుండెను. అతనికి యజ్ఞ దత్తుడను మంత్రి కలఁడు. మంత్రిభార్య సుశీలాభిధాన. ఆదంపతులకుఁ బెక్కువ్రతము లాచరింప నుకుమారుఁ డుదయించెను, ఆపట్టణముచు ట్టును ఇరావతీశతద్రువిచాట్సింధుచదీమూతృకంబులగు జనపదంబులు గలవు. ఆపట్టణవర్తిసరమున సర్మదాతీరకాంతారభూమిని మజ్జియచునేరి కల్పద్రుమంబునీడ నోంకారనాథుడు శంభుఁడు పాయకయుండును. అని హేమోనఁబడినది.

సుకుమారుని విద్యాభ్యాసము రెంటును సమానము. యశావన మదోద్ధతుఁడై కులస్త్రీలఁజెఱుచుటయు రాజనిష్కాసితుఁడై దేశాంతర మేగుటయు రెంటును సమమే. తొలుత కీకటదేశంబునకును దరువాత హూణమండలమునకుం జనినట్లు మాహాత్యైమునను, తొలుత నేదో యొక దేశంబునకును దరువాత హూణమండలమునకును జనినట్లు సంహితయందును గలదు. హూణమండలమునఁ జండాలీసమాగమము సంహితయందును కీకటదేశము విడిచి హూణభూమి కేఁగుత్రోవలో చండా లీసమావేశనము మాహాత్యైమునందాను వర్ణింపఁబడినది.

చండాలీసమాగమమాదిగ నాతఁ డామాలతంగూడి నానావిధ మాంసము లాహరించుచు బాలసారులగు విప్రుల సంహరించి, వారిధ నంబు లవహరించి నానావిధమస్తార్యము లాచరించినట్లు సంహితయ, ప్రథమ సమావేశనానంతరము జనంగమ ప్రమదా నిర్దిష్టముగు భద్ర కాళీనికేతనమున కరిగి యట బ్రాహ్మణులతో వసించుచు నానావిధ విద్యలచే వారిని మెప్పించుచు వంచన బయల్పడసేకుండ మాలత మాల బాలకునిచేఁ బంపిన వింపు లారగించుచు దినదినము శేపై న మూపై నఁ దనవారి నెట్లో కనుబ్రామివచ్చిన మాలతతో నిధువనంబు సాగించుచు బ్రాహ్మణుల కెరుకపఱసేయుకయే పక్కణశబరులంగూడి మృగయావినోదంబు సాగించుచు నొంటిపాటున వచ్చు విప్రుల మొత్తి వారిదవస్థ

బహుమంచుచుఁ గొంతకాలము తనదుష్టార్థము బయల్పడకుండనే యున్నట్లు మాహాత్మ్యమునను గలదు.

హూణమండలమందే యాతఁ డాచందాలియందుఁ బంచపాతక సన్నిభులగు సుతులను సుతాద్యయంబునం బడసి యామాలత కాలగతి నొందిన పిదపఁ దన చిన్నికూతుల నేరమెంచుచు నిరువురు కొమరులం గని, యొకనాఁడు రాజుచే బహుధన మంది వచ్చు విప్రుల నూర్వరఁ బరి మార్చి వారిధన మహహించి తద్వార్తాశ్రవణమునఁ గుపితుడైన రా జుచే దన్నుఁచంపుటకు దూతలు పంపబడిరని తెలిసి కూతునొక్క తెరు దోడుకొని కిరాతదేశమునకుఁ బలాయనమై యొక్కశివరాత్రినాఁ డు శివపూజాదు లాలోకించి విగతపాపుడైనట్లు సంహితయందుఁ గలదు

హూణమండలమున నతనిమర్వాపారంబులు ప్రకటంబగుటయు నట వసింప నోడి, యాతఁడుచందాలితోఁ గూడి హూణమండలము విడ చిపోయి తదనంతరము సుతులను నిరువురు సుతలను గనినట్లును చందాలి మరణానంతరము తనయ లిరువుర రమించుచు నిరువురుకొడుకులం బడసి నట్లును మాహాత్మ్యమునఁ గలదు.

మహాపాతకియగు వీనిసంస్కర్షదోషమునకు హూణమండలవిప్రు లు తత్ప్రకృత్యచాంద్రాయణవ్రతాదిపాయశ్చిత్తములొనరించినట్లు మా హాత్మ్యమునఁ గలదు. సంహితయు దీవృత్తాంతమే లేదు.

హూణమండలము విడచి సుకుమారుఁడు కిరాతదేశమున కేగిన ట్లును, అట వణిక్పదమున కనతిదూరమున నాగేశాహ్వయుడగు శివుని యాలయంబున శివరాత్రివ్రతాదుల నాలోకించినట్లును సంహితయందుఁ గలదు. మాహాత్మ్యమున దుర్గమాటవివిషమంబు హూణమండలంబు గడచి యెడనెడ (కొంతగంధపాతము) వణిక్పదమునకు గవ్యూతిమాత్ర దూరమున అదిమధ్యంబు (ధ్యాంత) నాగేశ్వరాహ్వయంబగు పుణ్య క్షేత్రంబున శేషప్రతిష్ఠితుండై యనేకకల్పంబులనుండి వెలసియున్న

నాగేశ్వరునియాలయంబున శివరాత్రినాడు శివపూజాదు లాలోకించి విధూతకల్మషుండై నట్లు గలదు.

సుకుమారుని మరణానంతరము యమునానతిని యమకింకరు లేతెంచి వానింగళరీరము బంధించి కొని పోవుచుండ శివదూతలు శివాజ్ఞాచోదీతులై వచ్చి వారి నాగి యుద్ధమున జయించినట్లు చెప్పబడిన సిద్ధవ 'అత్ర గంధ సాతః' అని సంహితయందుఁగలదు. మాహాత్మ్యము నందు శివదూతలు యమకింకరులు సంకులసమరము గావించుతటి నొక యచుభటుఁడు యమునికడ కేగి యుద్ధవృత్తాంతము విన్నవింప నాతఁడు లుంబరుడను సేనానిని పెక్కునైశ్యములను నూఱుమృత్యువులను శివ గణములపై కిఁ బంపినట్లుచు వారెల్లరుచు బ్రతుకులచే భంగపడినట్లుచు వర్ణింపఁబడి "భటులు ప్రమథులచే నట్లుభంగపడినఁ జిన్నబోయి యముం డేమిచేసె చెప్పుచు" అను మనుల ప్రశ్నముతో నాశ్వాసముముగియు చున్నది. అంతలోనే గ్రంథముకూడ సమాప్తమైపోయినది. తద్గ్రంథద్వ యమునకుచు భేదములు సంహిత యందు 73 అధ్యాయమున శివదూత లచేఁ దనభటులు పరాజయమొందుటయు పాపిష్ఠుఁడగు సుకుమారుఁడు శివసాయజ్య మొందుటయుఁజూచి, విస్మయావిష్టుఁడును భీతచిత్తుఁడునై శివలోకంబునకరిగి శివునిదర్శించితనకుఁ గలిగినపరాభవమువిన్నవించుటయు శీఘ్రుఁడు శివరాత్రివ్రతప్రభావంబున సుకుమారుఁడుగతకల్మషుండయ్యెనని చెప్పి యమునకు శివరాత్రివ్రతవిధానము సవిస్తరముగ వర్ణించిచెప్పెను. అంతసంతృప్తహృదయుఁడై యముఁడు తనపురంబునకు తిరిగిపోయెను. అను గ్రంథము అధికముగాఁగలదు. అంతలో 73 అధ్యాయమును (బహుశః) సంహితయుఁగూడ ముగిసినది.

విశేషములు.

యమకింతవఱకు నుపలబ్ధములగు నేకైక శిథిలాతిశిథిలములగు నీవ్రతులు రెంటివలననే శివరాత్రిమాహాత్మ్యసమగ్రతాసమగ్రతలు నిర్ణయించుకొనవలసి యున్నది. పీఠికలో శ్రీనాథుఁడు నాలాశ్వాస

ములు మాత్రమే రచించెననుటకుఁ గొన్ని హేతువులు చూపఁబడినవి. సంహితవలనఁగూడ నావిషయమే దృఢమగుచున్నది. పీఠికలో యమదూతలు పరాజితులైన పిదప యముఁడు స్వయముగావచ్చి శివుని చేసెర్చింపఁబడిన అపరమార్కంజేయదృతముగి యునునేమో యమ సంశయముచూపఁబడినది ఇప్పుడట్టి సంశయముకలుగలేదు. స్వభటుపరాజయమున ఖమ్మఁడై యముఁడు శివలోకమునకేగి తన మునికారలాఁఁగననుచు దండముద్రను శివున కిచ్చివేసి సహాయురారణ మవలంబించినట్లును శివుఁడు శివరాత్రిప్రభావము బోధించి యాశనిని సమ్యక్పఱచినట్లును సంహితయుఁ గలదుగదా? కేవల కావంబరీరసాస్వాదనలోలుపుఁడును లోకజ్ఞ పువృథుఁడునగు శ్రీరాఘవవిసావ్యభాముఁడు పేలవములగు నాచేలఁగుట్టుములఁ దడవ లేదనియే మనము నిశ్చయించుకొనవచ్చును. అయి ముప్పదియెనిమిది శ్లోకములలో శివలోకవర్ణనమును, పిదప నైదుశ్లోకములలో శివవర్ణనమును పిమ్మట నిరుపది నాలుగు శ్లోకములు శివుని నుతించుటయు, తరువాత పదునాల్గుశ్లోకములలో సుసుమానుని దుష్కార్యములు నివేదించి దండముద్రనర్పించి నానోకృతపరేషను చూపుటయుఁ గలదు. అనంతరము శివుఁడు శివరాత్రిప్రభావము వర్ణించుట నాలుగు శ్లోకములనున్నది. యమప్రశ్నమున కుత్తరముగా ప్రత్యవిధానము నుపదేశించి సుసుమానుని కాఘలము లభించినప్రకారము వివరించి నాభక్తులు నీకు సదాపూజ్యులని నిర్దేశించి భక్తలక్షణమును నాజ్ఞాపించుట యముఁడు పరితోషమంది తనపురమునకేగుటయు మిగిలిన శ్లోకములందు వర్ణింపఁబడినది. ఈ గ్రంథమంతయు మిక్కిలి ఛాందసవైఖరిని బ్రకటింపుచున్నది. పరమమాహేశ్వరుఁడగు కవిసావ్యభాముఁడు శివనుతులఁగాని భక్తస్తోత్రములఁగాని మిగుల నాదరించువాఁడేయైనను కేవల నమకచమక సారాయణముఁగావించు వేదాభ్యాసజనుఁడు మాత్రముగాఁడు. ఆయా పట్టులందు శివవర్ణనములు భక్తబృంద స్తోత్రములు దేవాలయాది మహిమలును మిక్కిలి రసోత్తరములుగాఁగూర్చియే యున్నాఁడు. వాస్తవము

విమర్శించి చూచిన నాతని మనీష కాదరణీమాంశమొక్కటియు నీయ ధ్యాయమున లేనేలేదు. కావున నాతఁ డీకథాభాగ మాంధ్రీకరింపలేదని యే సిద్ధాంతముగా శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు వేఱొకప్రతి లభించు వఱకు మనమంగీకరించుటే సమంజసము శ్రీనాథుఁ డీ యీశానసంహితనే యాంధ్రీకరించె నను నిశ్చయము జనించుచో సారవంతములైనను నిస్సారములయినను గ్రంథభాగములన్నియు నాంధ్రీకరించెననుట కొంత యుక్తముగా నుండునుకాని యాతఁడీ సంహితను జూడనేలేదేమోయను నూహకు నవకాశము గలుగుచున్నపు డా వాదమంగీకరించుట కెట్లు వీలగును. ఈక్రిందివిషయములు పాఠకులు బాగుగా గమనింతురుగాక.

పరిషత్తు వారికి లభింపక పూర్వము శివరాత్రిమాహాత్మ్యమెట్లు నా మరూపశూన్యమో సంహితయు మొప్పు మొప్పు దొరతనమువారికి లభించువఱకు నామరూపశూన్యము, మాహాత్మ్యమునకుఁ బ్రత్యంతర మింత వఱకునగపడదు. సంహితకునట్లే, మాహాత్మ్యము శిధిలాతిశిధిలము; ఘుణాక్షరబహుళము గ్రంథపాతభూయిష్ఠమును. సంహితాప్రతి శిధిలమగునో కాదో యెఱుఁగ రాలేదుగాని గ్రంథపాతములు భూయిష్ఠములుగానే యున్నవి. విశేషించి యందు “అత్రగ్రంథపాతః” అను వాక్యము మిక్కిలిసంశయమున కాస్పదమైయున్నది. మాహాత్మ్యమున నే సందర్భమున గ్రంథపాతమని యూహింపఁబడుచున్నదో ఆసందర్భముననే సంహితయందు “అత్రగ్రంథపాతః” అను వాక్యము కఠోక్తిగా నుండుటకుఁ బ్రబల కారణముండవలదా? ఈశానసంహితయను పేర నీనాటికి లభించిన యీ యసమగ్రగ్రంథమొక్కటితక్కుమఱియొక్కడనేదియుఁగానరాలేదు. ఖండములుగలదియొకటియు సంహితలుగలది యొకటియు రెండు స్కాందములుగలవు. అందొకటిమహాపురాణము, నింకొకటి యుపపురాణమునని వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. అవియిప్పుడు ముద్రితములయ్యు నముద్రితములయ్యు ననేకప్రతు లగపడుచున్నవి. వానిలోని సంహితలును ఖండము

లును విడివిడిగఁగూడముద్రితముద్రితము లగఁగడుచున్నవి. కాని యెందు నీయీశాన సంహితపేరైనఁ గనవినరా లేదు. పోనిండు. కొన్ని కథలైన నీసంహితలోని వనుపేర నగఁగడుచున్నవన నట్లునులేదు. నాలుగధ్యాయ ములు మనకులభించిన దీనికిముందు నఱువది తొమ్మిదధ్యాయములు నేమైనవి. వీనికిఁ దరువాతనింకను గొన్నియధ్యాయము లున్నవా? లేక వీనితోనే సంహితముగిసినదా? యనుసంశయములు వీచుటెట్లో యెఱుక పడకున్నది.

శివరాత్రిమాహాత్మ్యమున ఈశానసంహితానామ మొక్కతావు ననే యొక్కమాత్రే పేర్కొనఁబడినది. “స్కాందంబునం దీశానసంహితం జెప్పబడ్డయురులింగోద్భవంబును శివరాత్రిమాహాత్మ్యంబును” ఆ ౧. ప ౩౪.

“స్కాందపౌరాణికంబైన కథలలోన, ఘనత శివరాత్రిచరితంబు దెనుఁగఁగాఁ” ఆ ౧. ప ౩7.

“నూఱువేల్గొంథములతోడ నుతివహించి, శ్రీమహాస్కాంద సంహిత శివునిజెప్ప” ఆ ౧. ప ౪౨.

“శంకరసంహితా కథాదీపిత భవ్యమార్గమున” ఆ ౧. ప ౪౨.

అని నాల్గుతావులందుమాత్రమే శ్రీనాథుని గ్రంథమునకు మూలము పేరుచెప్పఁబడినది. నాల్గుతావులందు నాల్గువిధములుగా నున్నది; కాని యీశానసంహితయేయని చెప్పుటకుఁ గారణము గానరా లేదు. ఈ గ్రంథవిషయమై గొప్ప పరిశోధనముగావించి నాతోడి వివాదమునఁ బెక్కు వ్యాసములురచించిన శ్రీబుడారు తమ్మియ్యగారుగాని యింకను గల పెక్కురు శైవపండితులుగాని యీశానసంహితయొకటి కలదనియో లేదా శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునకు మూల మీ సంహిత యంగిట్లు కలదనియో దెలుపకుండుటచూడ శ్రీనాథుఁ డీ గ్రంథము నాంధ్రీకరింపలే దనుటకు గొప్ప ప్రమాణముకాకపోదు.

ఈయితానసంహితను జూచియే శ్రీనాథుడు శివరాత్రిమాహాత్మ్యము రచించెనని యంగీకరించుచో నా కవి యిప్పుడు మన కుపలభ్యమైన యీ ప్రతిని జూచియే యాంధ్రీకరించెనని తేలును. కావున సంహితయం దెటనెట పాతములుగలవో యవి యట్లే మాహాత్మ్యమున నెట్లుండఁగలవు? మఱియు నాలవయాశ్వాసము చివరనున్న “చిన్నబోయి యముండేమిచేసెఁ జెప్పుమ” యను మునుల ప్రశ్నమునకుఁ జేటభారతమంత సమాధానముండగా దానినేల విడచును? మహాకవియగునాతఁడు పెక్కు స్థలములందు సఁహితలోని చప్పిడికల్పనములు, వర్ణనములు, కథలు మొదలగువానిని స్వప్రతిభచే సానఁబట్టినరత్నములవలె వెలయుచినవాఁడు కొన్ని గ్రంథపాతములఁ బూరించుకొనలేకపోయెనా? లోపముల సవరింప శక్తిలేనివాఁడా? యని సహృదయులు విమర్శించుకొనఁదగును. కావున నీ ప్రతిని శ్రీనాథుడు చూడలేదనియు నీతానసంహిత నాంధ్రీకరింపలేదనియు నమ్మవచ్చును.

ఈతానసంహితాకాలము.

పైవిషయములవలన నీతానసంహిత శ్రీనాథునికిఁ బూర్వములేదని తేలినట్లే. అట్లయిన నిదియెప్పుడెవ్వఁడే రచింపఁబడియుండును; అని యాలోచింపఁగా నీక్రిందివిషయములు దోచుచున్నవి.

శ్రీనాథుడు మృతినొందినపిదప అవతారికా భాగమునవతరింపఁజేసి కృతిని స్వయంగ్రహణము గావించిన మాహాత్మ్యకృతిపతియను మతినో లేక స్వయముగనో యప్రాధృతైవపండితకవి దీనిని రచించియుండును. ఆతఁడీకథయందలి భక్తిచేతనై ననేమి భక్తులఁబ్రోత్సాహ పఱుప నీగ్రంథ ముత్తమోత్తమ సాధనమని నమ్మికచేనేమి దీనిని సంస్కృతభాషలోని కనువదించినాఁడు. ఆతనికి సంస్కృతభాషాజ్ఞానము బాగుగ లేదనియు, కవితాశక్తికూడఁదగినంతలేదనియు నీగ్రంథము వేనోళ్ళఁ జాటుచున్నది. మహతామ్రాక్షః అధ్యాయ 70 శ్లో. 27 మొదలగు నప్రప్రయో

గములీ గ్రంథమునఁగలవు. వర్ణనములు పదములును కేవలపేలవములు గానున్నవి. “సతు కామకళాశాస్త్రం సర్వ మభ్యస్య రాగవాన్” అధ్యాయ. 71. శ్లో. 17. కామకళాశాస్త్రమును పదమెట్టి ప్రాచీనమో తెలిసికొన్న నీ కవి ప్రాచీతయుఁదెలియుఁగలను. ఈ భక్తకవి యీ గ్రంథము రచించునాటికే శివరాత్రి మాహాత్మ్యము శిథిలమైయుండును. అందలి పాతములు లోపములు నాతనికి సవరించుకొన నలవికానివి. ఆకారణమున వానినెల్ల నట్లే విడచినాఁడు. వైపెచ్చుగ అత్ర=ఈస్థలమున అఁగా శివరాత్రిమాహాత్మ్యగ్రంథమున నని యభిప్రాయము గ్రంథపాతః=గ్రంథము లోపించినది; అని కఠోక్తిగఁ జెప్పివైచినాఁడు. ఆకారణమున నీయీశానసంహిత మిక్కిలి అర్వాచీనమనియే తలంపవచ్చును. ఆంధ్రభాషలోని గ్రంథములు సంస్కృతీకరింపఁబడుట యొక వింతకాదు. వసుచరిత్ర మొకానొకపండితునిచే సంస్కృతీకరింపఁబడినదని విన్నాము. భాస్కరవంతులను నప్రప్రధాంధ్రకవిచే తెలుఁగునఁ దొలుత రచింపఁబడినకన్యకాపురాణము సంస్కృతీకరింపఁబడి ముద్రింపఁబడియున్నది. శ్రీశైలశైవ మతాధిపులలోజేరిన శ్రీశ్రీ కటి బసవశాస్త్రీగారను మహాపండితులు పాల్కురికిసోమనాథ రచితమగు బసవపురాణము మొదలగు గ్రంథములను సంస్కృతీకరించి ప్రకటించుచున్నారు. కావున నీసంహితయు నట్టివానిలోజేరిన యొకటియగును.

తాను విశేషప్రతిభావంతుఁడు కామన్నను గ్రంథము పాతభూయిష్టమైయున్నను దానిని దాను సంస్కృతీకరింపఁజూనుటకుఁ గారణమేమా? యనుప్రశ్నము రాకపోదు. శ్రీనాథుఁడు శివరాత్రిమాహాత్మ్యము రచించుటలో నేయభిప్రాయము మనమున నుంచికొనియెనో దానినే సంహితాకారుఁడుగూడ మది నెంచియుండును. పెక్కుతావులందు శివ పూజామాహాత్మ్యములనువర్ణించిన శ్రీనాథునకునాయా గ్రంథములందు శివరాత్రిమాహాత్మ్యముఁదెలుపుటకుఁ దగినమహాపాతకము లుదాహరణ

ములుగా నగవడలేదు. తొలుత బ్రాహ్మణజన్మము. అందును రాజసత్కారము. సకలశాస్త్రపారంగతత్వము. వీనినెల్ల బాటద్రోలి వావివరుస లుజ్జగించి కంటి కగవడిన స్త్రీనెల్ల రమించుట. దొరకిన కల్లునెల్ల ద్రాగుట. పచ్చిమాంసము భుజించుట. దేనాలయములఁ బాడుచేయుట. చండాలి నాలిగాఁ జేకొనుట. దాఁగించి గోవిద్రహత్య లాచరించుట. తనకూతులనే దాను రమించుట ఇట్టి మహాపాతకములు పంచనములును, తిర్యక్కులకును జెల్లవు అట్టి మహాపాతకము లాచరించిన మహాపాపిష్ఠుఁడు, ఒడలు తెలియక కామవశంవదుఁడై తనమండతకుఁ గల్లు మాంసము గొనిపోవును, మార్గమధ్యమున సనిచ్చాపూర్వకముగ శివరాత్రి వ్రతపూజాదుల నాలోకించినంతమాత్రమున విగతాఘ్నఁడై కైలాసమున కేగుట, వ్రమధత్వ మొందుట, శివున కత్యంతప్రీతిపాత్రమగుట యును శివరాత్రిమాహాత్యమునకుఁ జాలిన యుదాహరణము లని యాకవిసార్వభౌముఁడెంచెను. ప్రతినాయకుని యుత్కర్ష మెంతయున్న వానిని జయించిన నాయకుని యుత్కర్ష మంత కధికమగును గాదా ? ఆతలంపుననే శ్రీనాథుఁ డీకథను స్వకప్టాలమున సాధించి యటనట రసోత్తరములగు కాదంబరీవచనములఁ జొప్పించి మహోత్తమప్రబంధము రచించినాఁడు. ఇంతియేకాని తా నే సంహితను నాంధ్రీకరింపను లేదు. ఆంధ్రీకరింపఁ దలంపనులేదు.

గ్రంథరచనమున వీరిరువురదృక్పథములు వేఱువేఱుగా నగవడుచున్నవి. శ్రీనాథుఁడు రసోత్తరములగు వర్ణనములు కల్పనములుగూర్చి కథను లోకోత్తరముగావించి తద్వారమున సహృదయుల మనములందు గాఢతమభక్తిప్రరోహముల నాట నెంచినాఁడు. సంహితాకారుఁ డిట్టిసుకుమారాలోచనములేదు. అతఁడుమహాభక్తుఁడేకాని కేవలముజనులను మూఢభక్తులుగాఁజేసి వారిచే వ్రతములాచరింపఁజేయు మతప్రచారకుఁడోలేక పురోహితుఁడో కాదగును. కావుననే శ్రీనాథుఁడు శివరాత్రియను

మహావర్షము ప్రవర్తించుటకుఁ గారణమగు “ఉరులింగోద్భవకథను” ఆపర్వమహాత్మ్యమును, దెలుపుటకు సుకుమారచరిత్రమును బ్రధానాంశములుగా గ్రహించినాఁడు. సంహితాకారుఁడు అట్లుకాక శివరాత్రివ్రత విధానము తత్ఫలస్తుతిరూపమగు శంకరయమసంవాదమును గణావస్తువులుగా గ్రహించినాఁడు. మఱియు సంహితయు దఱువదిశ్లోకములు దక్కఁ దక్కినభాగమంతయు పూజావిధానములు నామములు స్తోత్రములతోడ నేకదానిండియున్నది. అతఁడు కేవలము పారోహిత్యమేయాలంబించినవాఁడుకాకున్న వ్రథమాధ్యాయాంతమున “శివరాత్రిప్రాదుర్భావతద్వ్యతపూజావిధానంనామ” అను సక్షరములు వెలసియుండఁగలవా? అవిద్యునను సంహితాకారుని యప్రతిభత్వమును ఛాందసత్వము నవీనత్వమును రుజువుచేయఁజాలవా?

సారాంశము.

పై విషయములన్నియు నాలోచింపఁగా నీయీశానసంహితమిక్కిలి అర్వాచీపమేకాని ప్రాచీనము గాదనియు శ్రీరాధునిగ్రంథమునకిది మాతృకకాదు సరేకదా పుత్రికయనియు, నిదియొక యప్రాధపురోహిత పండితునిచే రచింపఁబడినదనియు పిండితాభిప్రాయము ప్రకటితమగుచున్నది. వింతలలోవింత. శ్రీరాధరచితమగు శివరాత్రిమాహాత్మ్య మిట్లు సంస్కృతీకరింపఁబడుటచే నామాహాత్మ్యమునవతాఁగికావద్యములుగూడ నతఁడురచించినవికావనియు సంహితాకారునిబోలు మహానుభావుఁడవరోదానిని బూరించెననియు వ్రాయఁబడిన పీఠికావాక్యముల కుపోద్బలము గలుగుచున్నది.

ముగింపు.

గ్రంథద్వయము ననేకపర్యాయములు మిక్కిలి శ్రద్ధతోఁ జదివిన మీఁదట నాకుఁ దోచిన విషయములు నేను వ్రాసెదని. నాకు సత్య

ములని తోచినవానినే నేను బ్రకటిచితినిగాని యితరుల నిందింపరు
పాచింపరు వాదోపవాదము లాచరింపరు వ్రాసినవాడను గారు.
పరిషత్తువారు చిష్టగ్రంథమును దీని ప్రత్యేకపుస్తకముగా బ్రకటిచి
నచో శివరాత్రివతపరాయణులు కామోదమును శివరాత్రియనుకూల్య
గ్రంథవిమర్శనాభిలాషులను సుఖముచేర్చుకమును గలుగును త్వరలో
నట్లు చేయుదురు గాక.

లోకాస్సమస్తాస్తుఖినోభవతు.

(శ్రీ శ్రీ శ్రీ)

కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రి.

సాహిత్యవిమర్శనము.

సాహిత్యశిరోమణి-చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి.

సాహిత్యక్షేత్రమందలి గ్రంథములను బఠించి, వానియందలి గుణదోషములను వ్యక్తము చేయుచు దమయభిప్రాయమును బ్రకటింపుట విమర్శనమనబడును. ఇట్టి విమర్శనము కావ్యములు, నవలలు, నాటకములు, మున్నగువానియెడల జరుపబడును. ఒకప్పుడు విమర్శన గ్రంథములపై నను విమర్శనము జరుపబడును. సాహిత్యమన జీవితవ్యాఖ్యానమనినపుడు తద్విమర్శనము వ్యాఖ్యానమునకు వ్యాఖ్యానము సేయుటయగును.

ఏది యే నొకగ్రంథమును విమర్శించునపుడు మనమాగ్రంథము యొక్కయు, గ్రంథకర్తయొక్కయు వాస్తవాభిప్రాయమును దెలియఁ గోరుదుము. మఱియు నావిషయమున మనయభిప్రాయమును గూడ స్థిరఁ దింపఁగోరుదుము. ఇతరు లెవ్వరేని యొకగ్రంథమును విమర్శించియున్నచో నావిమర్శనము మనకులాభకారియగును. కాని స్వయముగ విమర్శించుటవలనఁ గలిగెడు నుపయోగము మాత్రము గలుగనేరదు. ఇతరుల విమర్శనమునుజూచి తృప్తిపండినచో నావిమర్శకుని యభిప్రాయములు మనహృదయమున నాటుకొనుటచే స్వకీయాభిప్రాయమును స్థిరీకరింపఁజాలము. స్వయముగ విమర్శింపఁగడఁగినపు డితరుల విమర్శనమువలనఁ గొంతలాభము నవశ్యముఁ బొందఁగలము.

సాధారణముగ నొకవిమర్శకుఁడు సామాన్యపాఠకులకంటె నెక్కువ జ్ఞానసంపన్నుఁడగును. ఆతని గ్రంథపఠనమును గంభీరము పుష్కర్ణమునగును. అతఁడొక కృతిని జదివి యనేక సూత్రనాంశములను మనకుఁ దెలియఁజేయుచు సూత్రసమార్థములఁ బ్రదర్శించును. గ్రంథములు జదువునపుడెట్టి జాగ్రత నహింపవలయునో దృష్టి నెట్లు సాంక్షిపత్యమునో

యాతఁడు మనకెఱుంగఁజెప్పును. ఆతని యభిప్రాయముతోడను నిర్ణయముతోడను మన మేకీభవింపకపోయినను, ఆతని విమర్శనమువలన మనకు లాభము కలిగితీరును.

విమర్శనమువలన రెండు పనులు జరుగును. 1. కవియొక్క కృతికి విస్తృతవ్యాఖ్యానమొనరించుట 2. ఆకృతివిషయమునఁ దన యభిప్రాయమును స్థిరీకరించుటయును. పెక్కురు విమర్శకు లీరెంటిని మేళవింపఁజేయుచున్నారు. కాని నేఁడు కొందఱు పాశ్చాత్యవిమర్శకులు వాక్రుచ్చున దేమన కృతికి వ్యాఖ్యానమొనరించుటయే విమర్శకునిపనిగాని, తనయభిప్రాయమును స్థిరీకరింపఁగూడదు. అట్టి స్థిరీకరణముచే నితరవిమర్శకులకు బాధ కలుగును-అని. కాని, ప్రత్యేకవ్యక్తియు నొక గ్రంథముపైఁ దనయభిప్రాయము నేదియో యొకరీతిని వ్యక్తముసేయక యింకఁ జాలఁడు.

విమర్శకునకుఁ దనమతమును స్థిరీకరింపనధికారము లేదని యొప్పుకొన్నను, వ్యాఖ్యాతయొక యాతనికి తన మతమను న దేమిండును. వ్యాఖ్యానము సల్పుటయొనన సాధారణమయిన కార్యముగాదు. ఒక గ్రంథమందలి గుణదోషవివేచనము సలుపునపు డా గ్రంథము నాతఁడు బాగుగఁ జదువవలెను. గ్రంథమందలి బాహ్యగుణదోషములను వదలి యాంతరంగికభావములలోఁతును గుర్తింపవలెను. ఊహకమయిన సాధారణవిషయములను, స్థాయిగనుండెడి విశేషవిషయములను బాగుగ గమనింపవలెను. మఱియు నా గ్రంథము కళాపరిపణమున, సీత్యుపదేశమున నెట్టి స్థానము గలిగియున్నదో గమనింపవలెను. అప్పు డాతఁడా గ్రంథమున నణఁగియున్న గుణములను వ్యక్తము సేయఁగలఁడు. అందలి తత్త్వముల నటనటఁ జెదరినవానిని నొకచోఁజేర్చి విమర్శింపఁగలఁడు. ఈ రీతిగ నాతఁడు విషయము, భావము, కళా మున్నగు దృష్టలచే గ్రంథ మెట్టి మహత్త్వముగలదో బాగుగ వ్యక్తముసేయును. ఇట్టిరీతి గ్రంథమునందలి గుణదోషములు తమంతటతామే పాఠకులకుఁ బ్రత్యక్షమగును

కాని విమర్శకుడు తన కద్దరిచొప్పున విమర్శించును. విమర్శింపఁదగిన గ్రంథమును ఐతిహాసికదృష్టితోడను, నైతికదృష్టితోడను, సామాజికదృష్టితోడను, సాహిత్యదృష్టితోడను నాతఁడు విమర్శింపఁగడఁగును. కాని యేదృష్టితో విమర్శించినను నాతని యుద్దేశ్యములలో ముఖ్యమయిది, ఆగ్రంథమును గ్రంథకర్తను నాతఁడు బాగుగ నెఱుఁగుట, తా నెఱుఁగు రీతిని నితరుల కెఱుఁగఁజేయుటయును. అట్లు విమర్శించునపుడు తన యిచ్చానుసారముగ నిర్ణయమును జేయకుండుట తటస్థింపవచ్చును.

చమత్కార మనములందుమాత్రము ఈవిమర్శకుడు దెలిపిన విషయములు సత్యములా? సత్యదూరములా? కళాదృష్టిచే నీగ్రంథము తృప్తమగునా? గాదా? యచుప్రశ్న లుద్బృద్ధమగుట స్వాభావికము. ఇట్టిప్రశ్న లుదయించునపు డుపేక్ష సేయుట తటస్థింపదు. గ్రంథమును బఠించునపుడు జాగ్రత్తులమగుట కిట్టిప్రశ్నలకు సమాధానము నెఱుఁగుటయు సత్యావశ్యకము. కళ నీతి మున్నగు దృష్టలచే విమర్శించుట వైజ్ఞానికవిషయములగుంట్లు చేయుట శక్యముగాదు. సాహిత్యమునకు మనజుని జీవితవిమర్శనముతో సంబంధముండును గాన నీతి, సమాజము, మున్నగువిషయముల గుణదోష వివేచనమును నావశ్యకమగును.

‘భిన్నరుచిర్హిలోకః’ అను సూక్తిచొప్పున చమత్కారములకు నొక్కొక్కగ్రంథమును మంచిదిగనో, చెడ్డదిగనో చెప్పుదురు. ఒక కథ యొకని కత్యంతప్రీతిపాత్రమగుచో నాకథయే వేతాకనికి వెఱుగుగల్గించును. ఒక నాటకము మనదృష్టికి నికృష్టమైతే చిన మఱికొందఱు దానినే వేనోళ్ల బ్రశంసించుదురు. మనమిత్రుఁ డేదియైన నొక పుస్తకమును మనకుఁ జమపనిచ్చినచో బాగుగనున్నదా? యని మనముచుచుము. పిమ్మట నద్దానిని జదివి మన యభిప్రాయమును స్థిరపఱుచుకొందుము. ఒక పుస్తకము నొకసారి చదివి యొకయభిప్రాయమును స్థిరీకరించిన, రెండవమాఱు మూడవమాఱు నద్దానినే చదివినచో మొదటి యభి

యాతఁడు మనకెఱుంగఁజెప్పను. ఆతని యభిప్రాయముతోడను నిర్ణయముతోడను మన మేకీభవింపకపోయినను, ఆతని విమర్శనమువలన మనకు లాభము కలిగితిరును.

విమర్శనమువలన రెండు పనులు జరుగును. 1. కవియొక్క కృతికి విస్తృతవ్యాఖ్యానమొనరించుట 2. ఆకృతివిషయమునఁ దన యభిప్రాయమును స్థిరీకరించుటయును. పెక్కురు విమర్శకు లీరెంటిని మేళవింపఁజేయుచున్నారు. కాని నేఁడు కొందఱు పాశ్చాత్యవిమర్శకులు వాక్రమచ్ఛన దేమన కృతికి వ్యాఖ్యానమొనరించుటయే విమర్శకునిపనిగాని, తనయభిప్రాయమును స్థిరీకరింపఁగూడదు. అట్టి స్థిరీకరణముచే నితరవిమర్శకులకు బాధ కలుగును-అని. కాని, ప్రత్యేకవ్యక్తియు నొక గ్రంథముపైఁ దనయభిప్రాయము నేదియో యొకరీతిని వ్యక్తముసేయక యుండఁ జాలఁడు.

విమర్శకునకుఁ దనమతమును స్థిరీకరింపనధికారములేదని యొప్పుకొన్నను, వ్యాఖ్యాతయొక యాతనికి తన మతమను న దేముండును. వ్యాఖ్యానము సల్పుటయొనన సాధారణమయిన కార్యముగాదు. ఒక గ్రంథమందలి గుణదోషవివేచనము సలుపునపు డాగ్రంథము నాతఁడు బాగుగఁ జదువవలెను. గ్రంథమందలి బాహ్యగుణదోషములను వదలి యాంతరంగికభావములలోఁతురు గుర్తింపవలెను. క్షణికమయిన సాధారణవిషయములను, స్థాయిగనుండెడి విశేషవిషయములను బాగుగ గమనింపవలెను. మఱియు నా గ్రంథము కళాప్రమాణమున, నీత్యుపదేశమున నెట్టి స్థానము గలిగియున్నదో గమనింపవలెను. అప్పు డాతఁడాగ్రంథమున సణఁగియున్నగుణములను వ్యక్తముసేయఁగలఁడు. అందలి తత్త్వముల నటనటఁ జెదరినవానిని నొకచోఁజేర్చి విమర్శింపఁగలఁడు. ఈ రీతిగ నాతఁడు విషయము, భావము, కళా మున్నగు దృష్టలచే గ్రంథ మెట్టి మహత్త్వముగలదో బాగుగ వ్యక్తముసేయును. ఇట్టితఱి గ్రంథము. నందలి గుణదోషములు తమంతటతామే పాఠకులకుఁ బ్రత్యక్షమగును

కాని విమర్శకుఁడు తన వద్దతిచోప్పున విమర్శించును. విమర్శింపఁదగిన గ్రంథమును ఐతిహాసికదృష్టితోడను, నైతికదృష్టితోడను, సామాజికదృష్టితోడను, సాహిత్యదృష్టితోడను నాతఁడు విమర్శింపఁగడఁగును. కాని యేదృష్టితో విమర్శించినను నాతని యుద్దేశ్యములలో ముఖ్యమయిది, ఆ గ్రంథమును గ్రంథకర్తను నాతఁడు బాగుగ నెఱుఁగుట, తా నెఱుఁగు రీతిని నితరుల కెఱుఁగఁజేయుటయును. అట్లు విమర్శించునపుడు తన యిచ్చాచసారముగ నిర్ణయమును జేయకుండుట తటస్థింపవచ్చును.

చదువువారి మనములందుమాత్రము ఈవిమర్శకుఁడు దెలిపిన విషయములు సత్యములా? సత్యదూరములా? కళాదృష్టిచే నీగ్రంథము తృప్తిప్రసూనా? గాదా? యచుప్రశ్న లుద్బృద్ధమగుట స్వాభావికము. ఇట్టిప్రశ్న లుదయించునపు డుపేక్షసేయుట తటస్థింపదు. గ్రంథమును బఠించునపుడు జాగృతులమగుట కిట్టిప్రశ్నలకు సమాధానము నెఱుఁగుటయు సత్యావశ్యకము. కళ నీతి మున్నగు దృష్టలచే విమర్శించుట వైజ్ఞానికవిషయములగూర్చి చేయుట శక్యముగాదు. సాహిత్యమునకు మనుజుని జీవితవిమర్శనముతో సంబంధముండును గాన నీతి, సమాజము, మున్నగువిషయముల గుణదోష వివేచనమును నావశ్యకమగును.

‘భిన్నరుచిర్హిలోకః’ అను సూక్తిచోప్పున చదువువారెల్లరు నొక్కొక్కగ్రంథమును మంచిదిగనో, చెడ్డదిగనో చెప్పుదురు ఒక కథ యొకని కత్యంతప్రీతికాత్రమగుచో నాకథయే వేతాకనికి వెఱుగుగల్గించును. ఒక నాటకము మనదృష్టికి నికృష్టమైతొచ్చిన మఱికొందఱు ద్దానినే వేనోళ్లఁ బ్రశంసించును. మనమిత్రుఁ డేదియైన నొక పుస్తకమును మనకుఁ జమవనిచ్చినచో బాగుగనున్నదా? యని మనముచునుము. పిమ్మట నద్దానిని జదివి మన యభిప్రాయమును స్థిరపఱచుకొందుము. ఒక పుస్తకము నొకసారి చదివి యొకయభిప్రాయమును స్థిరీకరించిన, రెండవమూఱు మూఁడవమూఱు నద్దానినే చదివినచో మొదటి యభి

ప్రాయములో మార్పులేర్పడుటయుఁ దటస్థించును. అట్లు పెక్కుమాటలు లేగ్రంథమునేని చదువుచు వచ్చినచో నప్పుడాగ్రంథముపై నిదమిత్యమని యభిప్రాయమును స్థిరపఱచుటలో నసామర్థ్యమును, కాఠిన్యమును నేర్పడును. అట్టి కాఠిన్యమును దూరముసేయుటకే సిద్ధహస్తలయిన విమర్శకులసహాయ మవేక్షితము. మనము సారమయిన గ్రంథములనే చదివి, అసారమయిన గ్రంథములఁ జనువకయుండవలయునన్నచో మంచి విమర్శకుల యభిప్రాయములు మనకు మిక్కిలి యుపయోగకారులగును.

ఒక గ్రంథము చదువునపుడు తత్కర్తపయి మనకొకరితిశ్రద్ధయు సానుభూతియు నుండవలయును. లేకున్న నాగ్రంథమునఁ గవిహృదయమును దెలిసికొనఁజాలము. శ్రద్ధాసానుభూతులను వదలి రాగద్వేషపూరితముగ విమర్శము సాగించినచో విజ్ఞులయిన వండితు లట్టివిమర్శనముల నాదరింపరు. బాగుగ నాలోచించినచో రాగద్వేషపూరితమయిన విమర్శనము విమర్శనము కాదనియే చెప్పవచ్చును.

విమర్శకుఁడు, విపులవిషయములఁ దెలిసినవాఁడును బుద్ధిమంతుఁడును, గుణముల గ్రహించువాఁడును, పక్షపాతము లేనివాఁడును గావలయును. ఇట్టి గుణములు లేకప్పుడు గ్రంథముల విమర్శింపకుండుటయే యుత్తమము.

విమర్శకునకుఁ దాను విమర్శించు గ్రంథమును యథార్థస్వరూపమునఁ జూచుట ముఖ్యమయిన పని. చెడుభావనతోను, పక్షపాతదృష్టితోను నెలుపు విమర్శనము నిందయో స్తుతియో యగును గాని విమర్శనముకాఁజాలదు. విమర్శకుఁడు విద్వాంసుఁడుకాకున్నచో గ్రంథమందలి గుణములఁదెలియఁజాలఁడు. బుద్ధిమంతుఁడు గాకున్నచో నీరక్షీర వివేకము సేయఁజాలఁడు. పక్షపాతములేనివాఁడు కాకున్నచో నాతని విమర్శనము వ్యర్థము గ్రహింపఁదగనిదియును నగును. పక్షపాత పూరితమయిన విమర్శనములు వెలువడినచో వానిని జూచి పాఠకులు తమ గ్రంథములు విడుచుటయు, నికల్పగ్రంథములఁ జదువుటయుఁ దటస్థించును.

చును. కావున విమర్శకుడు, పండితుడు బుద్ధిమంతుడు సగుటకంటె మిక్కిలి కష్టపాతరహితముడగుట యత్యావశ్యకము. ఇట్టివాని విమర్శనముచే సాహిత్యమున కున్నతియు, బాతకులకు లాభమును గలుగును.

విమర్శించుటకు సూక్ష్మవిషయముల గుర్తింపఁగలిగెడిబుద్ధివికాసముండవలెను. పెద్దపెద్ద విద్వాంసులు నొకప్పుడు విమర్శనమునసామాన్యజ్ఞానముగలవారు ప్రదర్శించునంతటి కాశలమునైనఁ బ్రదర్శింపఁజాలరు. కాని పెక్కుగ్రంథములఁజదివి విమర్శింపఁగడఁగిన పండితులు విమర్శనాపద్ధతులకు బద్ధులై యుందురుగాన వారు నిష్పక్షపాతముగ విమర్శించినచో నట్టిది పాతకులకుమిక్కిలి జ్ఞానవర్ధకముకాఁగలదు. విమర్శనమందఱును జేయఁగల్గుదురు. కాని గ్రంథవిమర్శనము నొకకళయే. ఆకళ పట్టుపడుటకు నొకరీతి యోగ్యత, సహృదయత, శిక్షయును నావశ్యకములు. మఱియు విమర్శకునకుఁ దనయభిప్రాయముల నిస్సంకోచముగఁ బ్రకటించుటకు దశమనముపై నధికార సూచకము. అట్టియధికారము లేకున్నచో విమర్శన మనమగ్రము నిరుపయోగమునగును.

ఒకపుస్తకమును విమర్శించుచును, అట్టివిషయములతోడనేగూడిన యొకటి రెండు లేక యనేకములైన పుస్తకములను బఠింపి, వానితోఁ బ్రత్యేకగ్రంథమును బోల్చి చూచి విమర్శించుట యత్యుత్తమపద్ధతి. ఆపద్ధతిని నొక్కొక్కవిషయమున వేరేవేరురచయితలెల్లు తమతమ యభిప్రాయముల వెల్లడించిరో యెఱుకవడను. ఎవని యభిరుచి యెట్టిదో, ఎవని శైలియెట్టిదో, ఎందేవిశేషములున్నవో, ఎందే నొసఁగులున్నవో మున్నగు సంతకములు విదితమగును. ఈరీతి విమర్శనములు విస్తృతముగ వెలువడుచుండినచో నప్పుడు మనసాహిత్యము కేవలము మనోరంజకము మాత్రమేగాక విజ్ఞానవర్ధకమగును. ఇట్టి విమర్శనములు మనకు భావములందును రచనయందును సూతనమార్గములఁ బ్రదర్శించుచుఁ బేలవములందున విషయముల సాహిత్యమునఁ జొరనియకుండఁ జేయఁగలవు.

ఈరీతిగ విమర్శనాత్మకమయిన గ్రంథము లధికముగ వెలువడి నచో వానిని జనువుల యత్యంతోపకారియగును. ఇట్టి సాహిత్యమేర్పడినచో అనుచితవిమర్శన మార్గములు కట్టవశము. రాజాజీవు నైతిహాసికు లిట్టిగ్రంథముల కొక యితిహాసము నేర్పఱచి సాహిత్యక్షేత్రమున వీనినొక శాఖలోఁ బరిగణించి యుపయోగము నందుదురు. సాహిత్యము పెంపొందవలయునన్నచో సిద్ధహస్తులయిన విమర్శకులు నిష్పక్షపాతమయిన దృష్టితో సత్యత్రమరీతిని విమర్శించి గ్రంథములఁ బ్రకటించెదరుగాక.

చోడవంశము.

II

ఏఱువ తొణ్డయరాజు.

వడ్డాది శ్రీరామచంద్రమూర్తి, ఎమ్ ప

క్రీస్తుశకము పదుమూడు, పదునాల్గు పదునేనవ శతాబ్దములలో, ఆంధ్రదేశపు మాండలికవాళములలో సూర్యవాళపుఁ జోడలమనియు, కరికాలాన్వయులమనియుఁ జెప్పుకొనినట్టి చోడవంశ మొకటియనియు, ఆవంశములోని ఏఱువ తొణ్డయరాజు శాసనముల ననుసరించి, అన్న దేవచోడ, భక్తిరాజుల శాసనములలో నీయబడిన వంశావతార క్రమ మొక పురుషాంతరము ముందునకు జరిగినదనియు నా 'చోడవంశ'మను వ్యాసమున నిదివఱకు నిరూపించితిని¹.

వై చోడవంశమునకు మూల పురుషుడని యూహింపఁదగిన ఏఱువ తొణ్డయరాజుభార్య మైలమదేవి యొక్క ద్రాక్షారామశాసనము² ననుసరించి ఏఱువ తొణ్డయరాజు పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి ఆఱవ విక్రమాదిత్యుని సామంతుఁడని తెలియుచున్నది. ఆఱవవిక్రమాదిత్యుడు

1. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక. సంపుటము ౨౯ పుట ౭౯.

2. S. I. Inscriptions Vol. IV No. 1246.

త్రిభువనమల్లదేవబిరుదాంకితుఁడు. ఇతనిసామంతుఁడగు ఏఱువ తొణ్ణయ, సమధిగతిపంచమహాశబ్దమహామల్లలేశ్వర, వీరమాహేశ్వర కోడూరు పురవలేశ్వర సూర్యవంశోద్భవకులతిలక కాన్యవకరికాలాన్వయనామాది సమస్తప్రాశస్త్యసహిత శ్రీమన్మహామండలేశ్వర బిరుదాంచితుఁడు. మైలమదేవి శాసనము శక 1043 వ సంవత్సరమున (శ్రీమచ్ఛాలుక్య విక్రమసంవత్సరంబులు 40) చైత్రబహుళ ఆమావాస్య బుధవారము నాఁడు ద్రాక్షారామ భీమేశ్వరునికిఁజెట్టిన అఖండదీపము కొఱకీయఁ బడినది.

ఏఱువ తొణ్ణయ మహామల్లలేశ్వరుఁ డని యుండుటచే శ్రీమ. త్రిభువన మల్లదేవరకు ముఖ్యసేనానాయకులలో నొకఁడుగాఁ గన్పించుచున్నాఁడు. వేంగీరాజ్యమునువశపఱచుకొనదృఢసంకల్పముతో నున్న విక్రమాదిత్యునకు ఏఱువ తొణ్ణయయొక్కయు, ఏఱువ భీముని యొక్కయు సహాయ మవసరమైయుండియుండును. మైలమదేవి శాసనము ననుసరించి శకవర్షంబులు 1043 లో ఏఱువ తొణ్ణయ ద్రాక్షారామలో నున్నట్లు స్పష్టపడుచున్నది. ఆసమయమునకే కోడూరులో చాళుక్యతైలపదేవుఁ డున్నట్లు శాసనాధార ముండుటచేతను* ఏఱువ తొణ్ణయ కుమారుఁడుగా నిరూపింపఁబడిన ఏఱువ భీముని పరాక్రమ ముద్ఘాటింపఁబడిన చాటుపద్యములో ఏఱువ భీముఁడు

ఉ. పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెరవెట్టినవార్త చారుచే
విన్న భయంబునం గలఁగె వేసట నాటనె చక్రగోట్టములో
మన్నియ పట్టణంబులును మక్కెన వేంగి కలింగలాదిగా
నిన్నియు నొక్క పెట్టెగనె నేఱువ భీమనృపాలుధాటికిన్.

అని యుండుటచేతను, ఏఱువ తొణ్ణయ నాఱవ విక్రమాదిత్యునికి వేంగీరాజ్యమును జయించుటకు ఏఱువ భీమునితోకూడ పోయి శక

* Telingana Inscriptions.

చాళుక్యశాసనములు ౩౩

1043 నాటికి గ్రామరామవలకు పోయెనని యూహింపవలనుపడు చున్నది.

వేటాక విషయమువలనఁగూడ ఏఱువతోడ్డును తన ప్రభు సేవలో నిమగ్నుడై, విక్రమాదిత్యునిపై నెదురుతిరిగి స్వతంత్రింపఁ బూనిన సామంతులను శిక్షించుచు, దన ప్రాణము పోఁగొట్టుకొనినట్లు మనమూ హింపవచ్చును. వర్ధమానపురాధీశ్వరుడైన గోన గన్నయరెడ్డిగారి రాజ్యరక్షకులైన ఓత్తలనాథభూనాథులు, అదవని, తుంబుళము, మానువ మొదలగు దుర్గములు సాధించి శక 1217లో రాయచూరుదుర్గ నిర్మాణము చేయుసందర్భమున నిచ్చిన శాసనములో గోన గన్నయరెడ్డియొక్క చిరుదావసులలో “ఏఱువతోడ్డు గోధూమఘట్టన ఘరట్టు” అనిగలదు. రాయచూరు శాసనము ననుసరించి శక 1217 నాటికింకను గోన గన్నయ జీవించియున్నట్లగపడుచున్నది. అం దాతఁడు కాకతీయకటకసన్నాహం డనియు, చోళజగజాల వీరకాంతికాఱుండనియు, కోనగిమైలి తలగొండు గండఁడనియు, ఉప్పలసోముని తలగొండుగండఁడనియు, పందిభూపాలుని తలగొండుగండఁడనియు, అక్కినాయకుని తలగొండుగండఁడనియు, కందూరి కేశినాయునితలగొండుగండఁడనియు, తాపాకభీమనిర్దూమధాముండనియు, “ఏఱువతోండగోధూమఘట్టన ఘరట్టుండనియు, కోటపెర్మాణిరాయకంఠా భరణచూటకాఱుండనియు, చోడోదయ కట్టనూత్రతురంగాపహారుం డనియు, రుద్రదేవ దక్షిణభుజదండఁడనియు, మొదలుగాఁగల యనేక చిరుదావసులలో నభివర్ణింపఁబడెను.

ఈ గోన గన్నా రెడ్డి రంగనాథరామాయణమును రచించిన గోన బుద్ధారెడ్డి తండ్రియగునేమో కొంచెము విచారించవలసి యున్నది. ఉత్తరరామాయణమును ద్వీపదగా రచియించిన కాచవిభుఁడును, పిన విత్తలభూపతియును తమగ్రంథములలోఁదమతాత గోన కోట గన్నాక్షితిం

ద్రుఢనియు, తండ్రిబుద్ధరాజనియు వ్రాసియున్నారు. రాయచూరుశాసన మందలి విత్తలనాథుఁడును, ఉత్తరరామాయణగ్రంథకర్తయు నొకఁడే యని యూహించుకొనినచో గోన గన్నయరెడ్డియు, గోన కోటగన్నప్పి తింద్రుఁడును నొకరేయని భావింపవచ్చును.

గోన గన్నారెడ్డి బిరుదావళులలో 'కాకతీయ కటకసన్నాహుఁ' డనియు, 'రుద్రదేవ దక్షిణభుజదండఁ' డనియు నుండుటచేత నతఁడు కాకతీయుల దండనాథులలో నొకఁడనియు, రుద్రునకో, రుద్రమకో, ప్రతాపరుద్రునకో ముఖ్యసేనానాయకుఁడనియు, తేటపడుచున్నది. రాయచూరుశాసనము క్రీ. శ॥ 1295 నాటిదగుటచేతను, ఆనాటికింకను గన్నయరెడ్డి బ్రతికియున్న ట్లాశాసనమువలననే తెలియుచుండుటచేతను, క్రీ. శ॥ 1195 లో మరణించిన కాకతి రుద్రునకు 'దక్షిణభుజదండఁ' డై యుండఁజాలఁడు. కాని నీతఁడు రుద్రమదేవికో, ప్రతాపరుద్రునకో దండ నాయకుఁడై యుండియుండును.

ఇతని బిరుదావళులలో నొకటియగు 'ఏఱువతోండ గోధూమ ఘట్టన ఘుగట్ట' అనుదాని ననుసరించి మర కీతఁడు చోళవంశీయుఁడగు ఏఱువతోడ్డామరు జయించినట్లు తెలియుచున్నది. కాని యీబిరుదము నీతని పూర్వులదికాని యీనిదికాదు. ఏలయుచు క్రీ. శ॥ 1121 లో నున్న ఏఱువతోడ్డామరు 174 సంవత్సరముల వెనుక 1295 లో నున్న గోన గన్నయ్య జయించుట సంభవముకాదు. కాకతిరుద్రుని కాలముననో రెండవప్రోలుని కాలముననో సామంతుఁడుగానుండియుండిన గన్నయ్య తండ్రితాతలలో నొకరు పశ్చిమచాళుక్య చక్రవర్తియధికారమును వేంగి లో స్థాపింపఁబూనిన ఏఱువతోడ్డామరు జయించియుందురు. లేనిచో, గోనగన్నయ బిరుదావళులలో ఏఱువతోండ గోధూమఘట్టన ఘుగట్టయని యుండియుండుట, సంభవింపదు. ఏఱువతోండని మరణము, ఆఱవ విక్ర మాదిత్యుని మరణానంతర మాంధ్రదేశములో జరిగిన సామంతమాండలి కుల స్వతంత్రరాజ్యస్థాపనా ప్రయత్న ఫలితమై యుండనోవు.

ఇది యీ సీసమాలికయందలి యితివృత్తము. ఇందు వర్ణింపఁబడిన యుద్ధ మెచ్చట నేకాలమున నడిచెనో, ఇందు పేర్కొనఁబడిన స్థలము లెచ్చటివో, పురుషులెవ్వరో, వారేకారణమునఁ బోట్లాడిరో కనుగొన వలసి యున్నది.

యుద్ధకారణము.

క్రీ. శ ౧౬౫౦వ సంవత్సరమునో విజయనగర సామ్రాజ్య మంతరించినది. రాయరాజ్యమును తురకలు పంచుకొనిరి. తూర్పుభాగమును గోల్కొండసుల్తాను స్వాధీనపఱచుకొనెను. పశ్చిమభాగమును బిజాపుర సుల్తాను కైవసముఁ గావించుకొనెను. ఈరెండు తురక రాజ్యములకును నడిమియెల్ల దక్షిణమున చదరంగపట్టణమునుండి యుత్తరమున గుంటూరువఱకును వ్యాపించియుండెను. ఇప్పటి గుంటూరు కడప నెల్లూరు చిత్తూరు చెంగల్పట్టు జిల్లాలును, కర్నూలుజిల్లాలోని నందియాలపట్టణమునకుఁ బూర్వభాగమనందలి తాలూకాలును అంతపురము జిల్లా పూర్వభాగమును ఉత్తర ఆర్కాడు జిల్లాలోని విశేష భాగమును గోల్కొండ సుల్తానుకుఁ జెల్లుచుండెను. దీనికే బిచ్చిపదక్షిణములనున్న రాజ్యమంతయును బిజాపురపు రాజ్యములోనికి నణఁకువయ్యెనుండెను. ఇట్లే తురకరాజులు రాయరాజ్యమును బంచుకొన్నను పొందుకుదరక నొండ్లారులతో వారు సర్వదా పోట్లాడుచుండిరి. తత్కారణమున కర్ణాటకమున బిజాపుర గోల్కొండ పాదుశాహుల ప్రతినిధులెల్లప్పుడును గయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వించుండిరి. ఈసీసమాలికయందు వర్ణింపఁబడిన యుద్ధము పై కారణమువల్లఁ బొడమినదే.

ఇందుపేర్కొనఁబడిన నబాబు ఖాన్ ఖానులు గోల్కొండ బిజాపుర పాచ్చాపుల ప్రతినిధులు. నవాబని చెప్పఁబడినాతఁడు సుప్రసిద్ధుఁడైన మీర్జుమ్లా. అతఁడు గోల్కొండసుల్తానుగారి ప్రతినిధి. అతని సంపూర్ణ నామము నబాబు సయ్యదు హసన్ మహమ్మదు మీర్జుమ్లా.

ఖాన్ ఖానుడు విజాపురమువారి ప్రతినిధి. ఖాన్ ఖాన నునది యాతని బిరుదు. ఖాన్ మహమ్మదాతని నామధేయము. ఇరువురును బ్రచండ సేనానులు. కర్ణాటకమును యావత్తును దన స్వాధీనమునందుంచుకొన వలయునను నాశ యిరువురకును గలదు. గోల్కొండ విజాపురసుల్తాను లొంఘారులతోఁ గావించుకొన్న యొకంబడికప్రకారము గండికోట దుర్గమునకుఁబ్రశ్చిమముననున్న రాజ్యము విజాపురమునకుఁ జేరవలసియున్నను, ఆసంధి వరతులను సరకుఁగొనక మీర్జాపూర్ గుత్తిదుర్గము నాక్రమించుకొనెను. ఖాన్ ఖానుఁడా జోరావరిని సహింపక గండికోటపై నెత్తిపోయి మట్టడివేసెను. అంతేకాదు గోల్కొండపాదుశాహగారికి దక్షిణ దేశమందుఁ జెల్లుచుండిన దేశమును దుర్గములను నాక్రమింపవలసినదని చెంజిదుర్గాధ్యక్షుఁడగు సంబారుఖానునకు ఉత్తరువంపెను. అంబారు ఖానుఁడు ఖాన్ ఖానునాజ్ఞ మేరకుఁ దనక్రింది సర్దారులను గూర్చుకొని గోల్కొండవారి దుర్గములపై నెత్తివని మటముకోట మొదలగుచానిని స్వాధీనపఱచుకొనెను.

గోల్కొండ రాజ్యమహమ్మదు చెంజిదుర్గప్రాంతమువఱకు వ్యాపించియుండెను. ఇచ్చట ససేకులు హిందూనాయకులును పాలెగాండ్రును సుల్తానునకు లొంగి కప్పముఁజెట్టుచుఁ బెక్కుసీమలను దుర్గములను నేలుచుండిరి. వెంకటగిరి ముఖాసాదారులగు వెలుగోటివారును కాళహస్తి జాగీరుదారులగు దామెరలవారును చెంజి పరిసరప్రదేశములపైఁ బ్రభుత్వము సల్పుచుండిరి. వధురాంతకము, కరుగుడిపాలెములు వెలుగోటి యాచమనాయునికిని కంచి, పూనమల్లి, దేసూరు, మటముమొదలయిన కోటలు దామెరల వెంకటప్పనాయునికిని జెందియుండెను. అతని యనుచరుఁడగు పేట కృష్ణారెడ్డి దేసూరి కోట నేలుచుండెను.

ఖాన్ ఖానునియూజ్జ మేరకు సంబారుఖానుఁడును నతని సర్దారులును మొదట మటముకోట నాక్రమించిరి. ఇది చెంజిదుర్గసమీపమున

నిప్పటి యుత్తరకర్కాటజిల్లాలోనికి నణకువయైన వందవాసితాలూకా యందున్నది. తత్సమీపముననున్న కొన్ని కోటలను వశపఱచుకొని చెంగల్పట్టజిల్లాయం దంతర్గతమైన కరుగుడిపాళెము, కంచి మొదలగు స్థలములను గొనటకై తూర్పుమఖముగ నడచిరి. మార్గమున నయ్య వారిపురమును గాల్చిరి. ఇది యిప్పటి కాంచీపురము తాలూకాలోని యయ్యంపేట యగునేమో? అచ్చటి ప్రజలు తాళజాలక దేశత్యాగము చేసిరి. కడపట కంచిపైఁ బడిరి. ఇంతవఱకును వారి కపజముము లేదు. కాని యకస్మాత్తుగ వెనుకనుండి వారికిఁ బిడుగువంటిదెబ్బతగిలెను. అంతట వారచటినుండి మరలవలసివచ్చెను.

చెంజిప్రాంతమున పైఁబేర్కొనఁబడిన మటముకోట కనతిదూరమున దేసూరుదుర్గము గలదు. ఇది బహుబలిష్ఠమైనది. దీనికి 'చెంజి హృదయభీకర' మను బిరుదు గలదు. దేసూరిప్రభువగు పేట కృష్ణారెడ్డి, దామెరల వెంకటప్పనాయని కాప్తానుచరుఁడు. తనదేశముపైఁబడి యాబారుఖానునిదండ నాశనము సేయుటఁగని కోపించి వెంకటప్పనాయని సోదరుఁడగు సంకప్పనాయకుఁడు (ఇతఁడే ఉపాధిపతియకావ్యకర్త) కృష్ణారెడ్డిని బురికొల్పి బిజాపూరివారి భూములను గోటలను బాడుసేయుమని యాజ్ఞనిచ్చెను. అతఁడు మొదట మటముకోటను గొని యచటికాపున్న బిజాపూరపురద్దారుఁడగు దుర్గోజిని సంహరించి యటువెరుక మధురాంతకముపై నడచెను. కడపట చెంజిని ముట్టసింది పేటలను గాల్చి కోట లగ్గలకెక్కి చూఱఁగొనెను.

ఈ సీసమాలికయందు వర్ణింపఁబడిన విషయము మఱియేగ్రంథమునందును గానరాదు. కృష్ణారెడ్డిని సంబోధించు నీ సీసమాలిక యా తనికాలముననే రచియింపఁబడెననుట నిశ్చయము. కావున నిది సమకాలికగ్రంథము. చరిత్రరచియితలకు నిది యత్యంతోపయు కమగుచున్నది.

సీసమాలిక.

సీ. శ్రీనిష్ఠుడేవుని శ్రీపాదమునబుట్టి
 గంగకు సైదోడనంగఁ బ్రబలు
 పంట వంశాగ్రణి పరమపావనఁడైన
 పేటయల్లన్నకుఁ బ్రియతనూజు
 లయ్యన్న నీవును నలఘుఁడౌ పేరవ
 నాగన గంగభూనాయకుండు
 రంగభూపాలుండు రణవీరగాండివి
 సౌందర్యవంతులు సరసనిధులు
 కలిగితి రయ్యారె! ఘనబలాధ్యులు మీరు
 వసుధ నార్దురు చక్రవర్తు లనఁగ
 మిముఁ బెంచె హర్షాన. మీమేచమామ దే
 వారెడ్డి చెన్నభూవరుఁడు వాసి
 వన్నెగా మిము రాయ మన్నీలు దొరలను
 రాజులు గొనియాడ తేజముగను
 నీసోదరులలోన నెఱయోధ నాగన్న
 రణవిక్రమార్క వీరప్రతాప
 శాలి నిశ్చలవృత్తి శాత్రవబలములు
 దలఁచి పైకొని రాతులండములను *
 గవయు తద్వైరి సంఘము నందఱిని దన
 కరఖడ్గధారచే నఱకి నఱకి
 చెంజిపుఁబయల్ల సింహలంఘనవృత్తి
 దేవతల్ దెచ్చిన దివ్యరథము
 రహి నెక్కి చేరె వీరస్వర్గ మహోట
 తదనంతరంబున హడులు మెఱసి
 తక్కినరిపుల నీతమ్ముఁడు గంగన్న
 నిలిచి ఖడ్గాఖడ్గి నీటఁగ

౧౦

* బలములు లయకీర్తు రాతులండములను 15-4-8 P 113/19.

ద్రుంచెను రణభూత లంచితంబుగఁ దన
 మేనికి భూషణ మిశ్ర మమర
 నీకౌతయును ముద్దు నీటుగాఁ జూపుచు
 పౌరుషఖ్యాతిచే వడ్డఁజెల్లు
 గంగన్న రంగప్ప కదనహంపీరులు
 భక్తితో నినుఁగొల్పఁ బ్రాధిమెఱసి *
 శ్రీమంతుఁడై నట్టి హేమాద్రిదాన చిం
 తామణి భోగసుత్రాముఁ డబ్బి
 గాంభీర్యగుణశాలి కనకకర్పూరవ
 సంరఝాయఁడు సత్యసంధుఁ డుచితుఁ
 డంగనాజనమోసానాకారయాపపాం
 చాలుఁడు రాజవేశ్యాభుజంగు
 జగనొబ్బ గండ్లశృలవీరనారాయ
 ణాంకసద్భిరుదాంకుఁ డమితకీర్తి
 రేఖావ్రతాపధుఁడు పంటపం
 శాగ్రణి సశ్శూకుఁ డర్జునాంశఁ
 జెలువుగా విలసిల్లెఁ జెంజిహ్వగ్రానకు
 హృదయభీకర మహాబిరుదమైన
 దేసూరికోటలో వాసివన్నె ఘటిల్ల
 బంధువుల్ దొరలును బరిజనంబు
 తోనుండె నన మాఁమేద్రులు మెచ్చి
 రయ్యారె! సకల దిగంతరముల
 అంతలో ఖాఖానుఁ డాగ్రహించి నబాబు
 మీఁద దండెత్తి హమికను గండి
 కోట ముట్టడివేసికొని రోషచిత్తుఁడై
 యక్కడి ఘడికోట లాక్రమించు

* గంధనీలు మెరయ ప్రాధిమెరసి,

మని కాగితం బంప సంబారుఖానుండు
 అది చదువుక [తాను] హమలు మెటసి
 బల్లిదుండగు మురార్జలిని బాలోజ
 యహిపతిరాయ శూరాగ్రగణ్య
 బాజఖానుని [బల] వంతు మహమ్మద
 రఖాను మత్తు కైరాళఖానుఁ *
 బేరు పేరులఁ బిల్చి... ..
 గడిసీమ లన్నియుఁ గట్టు డనుచు 30
 సెలవుపెట్టినవారు బలువిడి నేతెంచి
 యతి వేగ మటముకో టాక్రమించి
 కూరుడై నట్టి దుర్గోజ పండితులను
 నిర్భయు నచట కాణెంబు వెట్టి
 అలకోట తెల్పాటికో? టాదిగాఁగల
 కోటలన్నియుఁ గట్ట కొని... ..
 ముట్టడిసేయను మొనగాండఁ గై చేసి
 దాదారరానను ధాణె ముంచి
 కంచి చెంగల్పట్టు కరుగుడిపాలె
 ... .. మాక్రమింపఁదలఁచి
 అలమురార్జలియు సత్కుగ్ర బాలోజ
 యహిపతిరాయఁడు సయ్యవారి
 పురము పేటలు గాల్చి పొలుపుగాఁ గంచిపై
 జగడమిచ్చిరి ప్రజల్ పగిలిపాట
 అంతట కంచి రే నెంతయు ముట్టడి
 దా కినచో నీవు డాక మెటసి
 నిను సంతరించిన నృపమణి దామర
 వెంకటేంద్రుని రాజ్యవిభవమెల్ల

*బాజఖానుని వంతుడైన మహమ్మదరఖాను దుర్మత్తుడైన కైరాళఖాను. †ఉగ్రగ్ర.

నుద్ధరింపఁదలంచి యుద్ధనన్నాహమై

దామర యంక భూధవునియాస¹

౪౦

పినతండ్రియైనట్టి పెదకృష్ణవిభుని నీ

యల్లు.....

శూరుడైనట్టి దేవారెడ్డి పెద్దన

(ధీరుతా) దొరల దేవూర నునిచి²

మధురాంతకపురోత్ర మన్నెసింహంబువైఁ

(గూచి సేయించి) గగ్గోలుగాను

అల్లు-బెల్లును లేక యత్యంత ఘోరమై

బహువాద్య ఘోషములే పరిధవిల్లు

బట్లు నీచిరుదు లేర్పాటుగాఁ బొగడంగ

కటికవారలు చేరి కలటు (?) సేయ

నెఱయోధులగు రెడ్డిదొరల రాజుల మంచి

కై జీతపొంటుకొండ వీర

భటుల హెచ్చైన తుపాకుల చేరువ³

కాండఁ గూర్చుక భయంకరనిమాధిఁ

గదిసి పురంబుల గాల్చునాఁ డుగ్రుని

ధాకతో మటము కోటకును జేరి

కదిసి లగ్గల కెక్కి కరఖడ్గధారచే

చిరుదు రాహుత్తుల పింఛ మార్చి

గబ్బిగరీబుల కంతనాశంబులఁ

గజికటుక్కునఁ దెగ నఱకి నఱకి

౫౦

1. అపుడు దామర యక్క భూవిభు ననుమతిగైకొని

2. అత్యంతరణశూరుడైన దేవారెడ్డి

పెద్దనదొరల దేవూరనునిచి

3. భటుల హెచ్చైనట్టిగరి తుపాకులచెరువ

నిండుసిలేదార్ల బొండుగ లైగటార్పి
 నీటైన రిపువతాణీలఁ గొట్టి¹
 కపటగరీబులగర్వంబు లణఁగించి
 వీర మరాటీల పే రణించి
 యబిసికనీజుల² యంగము లైగటార్పి
 దళకర్త దుర్గోజగళము ద్రుంచి
 నెత్తురు మాంసంబు మెత్తనిక్రావ్వును
 రణభూతభేతాళరాజి కపుడు
 విందు గావించు హా! వీరలక్ష్మీనిజెంది
 దయవచ్చి ధర్మదారయును వేగఁ
 బట్టించి యంతటఁ బటువిజృంభణతీరి
 దనరుచుఁ గీర్తిప్రతాప మెలయ³
 నతని డాలుడమాము లతని తేజీలను
 నతని వస్తువ్రాత మంత (వట్టు)
 గైకొని చెంజిలోఁగల పేట లన్నియు
 లక్ష్మీపురము మొదలయిన వన్ని
 గాల్పించి చెంజి లగ్గల కెక్కవలెనని
 పొడవైన నిచ్చెనల్ పొంకపఱచి
 బలుధిరంగీబండ్లు బాణాలమోవులు
 మండుతిత్తులు చాల నందగించి
 అల చెంజిలోపలఁగల మల్కిమొల్కల
 రకమైన ప్రజల హేరాళముగను
 ముక్కులు గోయింప నుక్కుచిప్పలు చాల
 చేయించి నీపరిసేవకులను
 విడిచి చెంజీపురి వీధిసిఘల....
 రాతివాకిట⁴ మేల్గురాల హెచ్చు
 విడిపించె నాతతహృద్వీధి....
 దీనుడై యుబారుభానుఁ డుండె

౬౦

1. కాకులనుగొట్టి 2. కణోజీల. 3. ప్రతాపంబునెలయ. 4. కాకిట.

అంతట బాలోజయహివతిరాయడు

యలమురార్జలి మొదలయిన దొడ్డ

సరదారులందఱు....

.....

అదె వచ్చె పేట కృష్ణార్జునుం డంచును

వెలచువారును పూరి గఱచువారు

నై విగి (ర్రి ?) పోయిరి యలసరదారులు

నీయుద్ధ మిలను వర్ణింపఁ దరమె

యీవార్త విని నిను నేలు దామెర వెంక

టోర్వవరుడు ....

.....

..... నీకను జన్ముడెన

2౦

.....

..... రంగప్పదొడ్కొని రాజసమున

(పొడగని పించినపడసిన గెల్పునా

యనివాడ దెల్పుగా విని నబాబు

శాజసహో ! (నీదు) శౌర్యం బనుచు మెచ్చి

పంపె (నునీకు) వైభవముగాను

జోకతో నిచ్చు మేల్కోకనుతాలీలు

చౌకట్లు చాల్చుగ ల్సమ్ముదమున)

2౪

గీ. .... డారడ్డి మన్నీలలోన

కదనహంవీర పేటెల్ల ఘనుకుమార

కృష్ణభూపాలచంద్ర ! సత్కీర్తిసాంద్ర !

ధరణి వర్ణిల్లు మాచంద్రితారకముగ.

2౮

కుండలీకరణమాచేయఁబడిన పంక్తులు సంస్కరింపఁబడినవి. అవి మాతృకయందెల్లుగాన్పించుచున్నవి.

“బాబుపొడగనిపించి నీవుగల్గిన గెల్పులు నాయని వారుదెల్పుగావిని నబాబు జోకతోనిచ్చు మేల్కోక తెలమి శాజసహో శౌర్యంబయ్యారె యకుచు మెచ్చిపంపె వైభవముగాను నుతాలీలు చౌకట్లు చాల్చుగ చన్మానముగను ”

గవలానామితి రేఫలోపే మస్యగత్వే శేషాదేశస్యేతి ఆదేశస్య
ద్విత్వే 'లగ్' ఇతిస్థితే 'పర్ణ'లోపాగమాశ్చేతి బహవ స్సంతి తద్భవే"
ఇత్యత్వ... ..ప్రాప్తయోః లగ్నవ ఇతిస్థితం. ఇతితద్భవప్రక్రియా సర్వం
సమాప్తం.

29. ఆంధ్రకౌముది 16

గణపవరపు వేంకటకవి విరచితము. ఈతఁడు రచించిన
'లక్షణశిరోమణి' యను నుద్గ్రంథములోని మూడవ యల్లాసమే యీ
ఆంధ్రకౌముది. ఈప్రతిలో 'చింతామణి' మున్నగునవిగలవు* వ్రాతమంది
ది. తప్పులంతగ లేవు. గ్రంథపాతములేన. పత్రములు మంచిస్థితిలోనున్నవి.
పారిరంభము :—

క. శ్రీభామానర్మోక్తి క
భాభవ నిజమందహస భాగధగశ్రీ
శోభిత శుభతత్కుచకుం
భాభోగకలాస వేంకటాచలవాసా.

అవధాంపుము :—

సీసమాలిక :—

సీ. శ్రీకరమ్మగను సంస్కృతమునను శ్రావ్య
తమునకుఁగల లక్షణములు చెప్పి
తేరుఁగున నానావిధమ్మన లక్షణముఁ జేయ,
రామస్మయదియు నేరమ్మగాను
తొల్లిటి నుకపులకెల్లను ననుభవ్యఁ
గావించు తలఁ ఓంతెకాని యనుచు
కుకవిజనాజ్ఞాన ఘోరాంధతమనము
పోఁగొట్టఁగల్గుఁ గౌముదివిధాన...

*చూ. క. పు. భాం. మూడవభాగము చ్యాకరణగ్రంథములు. పు 1-2 సంపు

అ. సం-గ-ఁ-ఁ

ప్రబంధరాజ వేంకటేశ్వర విలాసమును రచించిన కవియితఁడే.

ఈ కౌముది పరివత్సనందు ముద్రితమయినది. విశేషము లట సరమునది.

30. ఆంధ్రకౌముది 31.

పరివత్సస్తక భాండాగారము మూడవభాగమున 6-8పుటలలో నీవ్రతనిగూర్చి విపులముగ వ్రాయఁబడినది. అందలి మూడవయల్లాస మేయిది. కాననటఁ జూచునది.

31. ఆంధ్రకౌముది 133.

సంస్కృతముతోడను, తెలుఁగుతోడను గూడినది. 17 పత్రము లుగలది. వ్రాత బాగుగ లేదు. తప్పలంతగ లేవు. వ్రాయసగానిపేరుగాని, కవిపేరుగాని తెలియరాదు. సూత్రములు వృత్తి సంస్కృతభాషను, ఉదాహరణములు తెలుఁగునను వ్రాయఁబడినవి. పత్రములు శిథిలములు-క్రిమిదప్తములును.

గ్రంథారంభము:—

శ్లో. శ్రీమచ్ఛంకర మానమ్య నారాయణమునిం గురుం

కుర్మశ్శుతృ? తా మాంధ్రకౌముదీం జ్ఞానసిద్ధయే

ఆదావర్ణవివేకః. అః ప్రీతింతనుతే నిషేదునూ... ..సబ్రూతే

యభ-మాకారః. ఆకారోహర్షం. క్రోధిద-క్రోధాదివాచకోస

చేత్. ఇకారాది చతుష్కం తుష్టిమనోరథమూలం భవేత్.

ఇందు-వర్ణ శుభాశుభవిచారము గణశుభాశుభఫలవివేకము. రేఫ రకారనిర్ణయము, యతిప్రాస ప్రకరణములును గలవు. తుదిభాగము.

అథద్విప్రాసః:—

స్థానే ద్వివర్ణా చరణ చరణయోః

నియమేషు యథాపూర్వా ద్వా వర్ణా స్థాచేత్ స... ..

అథ బిందు ప్రాసః—

నియమవర్ణ పూర్ణ బిందుః స్యాత్. వద్యస్య యథా పూర్వక్రమేణ నియమస్థితో వర్ణః పూర్ణ బిందుశ్చ తోస్సపి బిందు ప్రాసః. ఇతి ప్రాసప్రకరణం సంపూర్ణం.

తుదిని రెండు వక్రములలోఁ గొన్ని స్తోత్రశ్లోకములు గలవు.

32. ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి - సంస్కృత వ్యాఖ్యానము.

ఇందు 46 వక్రములు గలవు. వ్రాత బాగుగనే యున్నది. తప్పలంతగ లేవు. వక్రము లటనటఁ గ్రిమిదప్తము లయినను మంచి స్థితిలో నున్నవి. వ్రాయసగానిపేరు తెలియరాదు. తొలుత 5 వక్రములు చింతామణి కారికలును, ఆవెనుక 34 వక్రములు చింతామణి కారికలకు సంస్కృత వ్యాఖ్యానమును, పిమ్మట 8 వక్రములు వివిధవిషయములును గలవు. టీక రచించినవా రెవరో సరిగాఁ దెలియవచ్చుట లేదు. తుదినిమాత్రము “బాలసరస్వతీయ టీకాసహితాంధ్ర శబ్దచింతామణి స్సమాప్తః” అని కలదు. ఇంతమాత్రమున విది బాలసరస్వతి రచించిన టీకయనటకు వలెనుపడకున్నది. ఏలయనఁ బ్రారంభమున అప్పకవినిగూడ నీతఁడు స్తుతించినాఁడు. కావునఁ దరువాతివా రెవరో యీ టీకను రచించి బాలసరస్వతి రచించినట్లు దెలుపుటకై తుది నిట్లు వ్రాసినారేమో? కాని యుదాహరణములు, విషయమును ముద్రిత బాలసరస్వతీయమునకుఁ జాలవఱకు సరికాడియున్నవి. విమర్శకు లిందలి యథార్థమును నిర్ణయించెదరుగాక.

ప్రారంభము:—

సమస్కృతాన్వసాఖ్యార్య మధర్వణవిపశ్చితమ్

తథై వాప్యకవిం చాంధ్రనూత్రవ్యాఖ్యా విరచ్యతే.

విశ్వేతి-కవయతీతి కవిః తస్యకర్మ కావ్యం. పంకజాదివత్ యోగ రూఢత్వాద్ర సోల్లసిత-శబ్దార్థాత్మకమేవ న కర్మమాత్రమ్. తత్కావ్యం విశ్వేశ్వరేయః ప్రపంచశ్చేయస్కరం భవతి. సారోపలక్షణయా అవ్యభి

చారణ కార్యనిష్పాదకత్వం ధ్యనితమ్, ఏతేన సకలజనానాం ధర్మాద్య
ఖలపురుషార్థప్రదమితి తాత్పర్యమ్,

తుదిభాగము:--

అత్వాదీతి:--తత్సమానామివ తత్సమక్రియాణామివ దేశ్యానాం
క్రియాపదానాంచ అత్వాదికార్యం స్యాత్. వ్యతిరేకాదా భావిసీత్యాది
సూత్రేణ విహితాకారాదికార్యాణి తత్సమక్రియాణామివ దేశ్యక్రియా
ణామపి భవంతీత్యర్థః. ఉదాహరణం తత్ర తత్రోక్తమ్, పురుషేషు, వర్త
మానార్థప్రభృత్యర్థేషుచ, ఏకవచనప్రభృతివచనేషుచ వర్ణాగమో
విశేషతయా భవతీత్యన్వయః. యథా:--ఉన్నాడు, రాడు, రావించె,
కాచె, కావడు, పోయె, పోతివి, వంచె, చనియె, చనితివి, వినియె,
వించె, అయితిని, కాడు, కమ్ము, కావించె, చూచున్, చూడడు,
ఇత్యాదయః.

పిమ్మట గోమూత్రికాబంధము మున్నగునవి చిత్రములతోపాటు
చిత్రించబడినవి.

33. ఆంధ్రశబ్దచింతామణి-తెలుగుటీక.

ఇది 28 పుటలుగల కొండపల్లి పీచుకాగితపుప్రతి. శ్రీమహా
రాజువారు పరిషత్తునకొసగించి, వ్రాతపీఠ బాగుగనేయున్నది. తప్పు
లంతగ లేవు. టీకవ్రాసినవారెవరో తెలియదు. వ్రాయసగానివేరు తెలి
యరాదు. పత్రముల తుదలు తునిగి పోయినవి. తొలుత నాలుగుపుటలు
లేవు. 'యరలవసహశం తు హల్వర్గః' అనుసూత్రము టీకతో నారంభ
మయినది. అది మొదలు అజంతపరిచ్ఛేదమునందలి 'టాడిభక్తాని గ్నే
త్యేకే' అనుసూత్రము టీక తుదివఱకు నిండువ్రాయబడినది.

ఆరంభము:--

హల్వర్గః-హల్=హల్లుల మొక్క, వర్గః=సముదాయము. అనగా
దేశ్యతదృశ్యాత్మకమయిన యీ యాంధ్రభాషయందుగల ముప్పది
యాఱువర్ణంబులలో హ్రస్వదీర్ఘ భేదమువలన రెండువిధములయిన-అ,

ఇ, ఉ, ఎ, ఒ, లును, ఐకారములును, పూర్ణఖండబిందువులును, ఈపదునాలుగచ్చులు దంత్యతాలవ్యభేదమువలన రెండు విభములును చకారజకారములును, కగటడణ తదన పబమ యథలవ సహశములును న్నియురువదిరెండు మాల్లులని తాత్పర్యము.

తుదిభాగము:—

టాదివిభక్తౌ నిర్నేత్యేకే-టాదివిభక్తౌ=శృతీయైకవచనము, ఆది= మొదలుగాఁగల విభక్తౌ=విభక్తి పరమగుచుండుగా నిః=న్యాయము, సేతి=లేదని, ఏకే=కొందఱు. అనఁగా-టాదివిభక్తిపరంబగునపుడు న్యాయ మంటులేదని కొందఱుండురని తాత్పర్యము. రాముచేతన్-రాముకొఱ కున్ ఇత్యాదులు.

34. హరికారికావళి 4678.

శిష్ట కృష్ణమూర్తిశాస్త్రీగారిచే రచింపఁబడినది. ఇందు 54 పత్రములు గలవు. క్రమముగ-10 పత్రములు హరికారికావళి, 34 పత్రములు ఆంధ్రశబ్దచింతామణివృత్తిజ్యోస్న-10 పత్రములు హామీదేస్తవమును గలవు.

కారికావళి ప్రారంభము. —

పరిభాషాప్రకరణము.

శ్లో. సిద్ధి స్సౌఖ్యం శబ్దానాం భవేత్పంచాశదక్షరైః

ద్విధాక ఏవోఽనుస్వారో విస్థగ్ మోక్షశ స్వరాః.

స్పర్శా అంతస్థోష్ఠాగ శ్చతుష్త్రింశ ధ్వల స్పృశాః

ప్రాకృతానాంచ సిద్ధిస్త్వాత్ తే చత్వారింశదక్షరైః.

ఈరీతి కారికలు 226 గలవు.

ఇదలి పరిచ్ఛేదములు. —

1. పరిభాషా 2. సంక్షా 3. సంధి 4. అంత 5. హలస్త
6. ఆచ్ఛిక 7. కారక 8. సమాస 9. తద్ధిత 10. క్రియా 11. కృదంత
12. ప్రక్షీరపరిచ్ఛేదములను నివి.

తుదిభాగము. —

శ్లో. యవలా లఘవోఽలఘవ స్సిహ్యంతి నరా తథా లరో రేఘః
అశ్యే విశేషవిషయా శ్చార్యవ్యవహరసరణితో జ్ఞేయూః.
ఇతి ప్రకీర్ణ పరిచ్ఛేదః.

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి వృత్తిశాస్త్రమ్.

కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు కారికావళిని దాము రచించినట్లు దెలు
పలేమ గాని యీ చింతామణి వృత్తిశాస్త్రమ్ను దాము రచించి
నట్లు దెలుపుచు గ్రంథారంభమున శ్లోకముల రచించినారు కారికలు
మాత్రము వెనుకఁ దెలిపినవియే. టీక సంస్కృతభాషను, ఉదాహరణ
ములు తెలుగుభాషను గూర్చఁబడినవి.

ఆరంభము: —

- ౧ శ్రీసతీస్తన శైలాగ్రవాన ప్రత్యగ్రవాదం
కంచన ద్విజరాజాజ్ఞం కషలాశ్రిత మాశ్రయే
౨. శ్రీమత్కదంబవర్మసింధులనదైశ్వర్యము క్తి రజయత్.
ఇనగాలగోత్రధర్మా స్ఫుటిత శ్రీకాళహస్తి ధరణీశః.
౩. శ్రీమద్వరదామరకుల కలధామాదరరామ సూక్తిత స్సోఽహం
సుమతి ర్వృత్తి రాక్షససూత్రాణాం కృష్ణమూర్తి నిహకుర్వే.
౪. అతులా మత్కృతి స్సేయ మభ్రాంతవినుతాకృతిః
దిగంతవ్యాపిసీ జ్యోత్స్నా ధినోతు రసికావళిం.
౫. మాతృవ్యమలిస వృత్తీ నతావ్య షదీయకృతి రియం వృత్తిశాస్త్ర
త్సాన్. లోకానివ సవివేకాన్ లోకా నిహ రంజయతి చకోరాన్యా.
౬. జయతినకలవిద్యాబన్ధుభూమి ర్జగత్యాం
జనితసరసచేత స్సంప్రతో షాద్యభాషా
తదనుసరణ లీలాదత్త వీక్షామనీషా
తరళయతిచ శీర్షం తావదే వాంధ్రభాషా.

2. శ్రీరామాయణ భారతాది వచనోదారార్థ వల్మీకభూ
పారాశర్యముభాస్పణమ్య కవితాధారా నిదానీతనాన్
ధీరానస్తరమిత్రపాత్రపదవీదూరా నతీవాదరా
దారాధ్య ప్రకృతార్థసార్థఘటనాచారాయ సమ్యగ్యతే.

౫. యేకేచన ప్రకృతిమత్సాణో మదీయ
గ్రంథం సందర్థమపి సంప్రతి దూషయన్తి
బుధ్యాపి సాధ్వినమితి స్థితి మత్యజస్త
స్తేఽపీహ భూతకవితుల్యతయా ప్రణమ్యాః.

తుదిభాగము:—

శ్లో. సర్వత్ర సద్రుతః క్వాస్తే వృత్తిరేకేతు వాభవేత్
ఉత్తరస్య కొనే ధాతోః క్కంబుధాః కేఽదూచినే.

వృ. ఇక్కర్జ మొనరించి యేగుము. రొక్కమిచ్చి వెడలుము. ఓర్వ
కనుండ. ఓర్వకుండ ఊడక నడలోవేటాడ. గబ్బిమరుఁ డానఁబెట్టక
గొబ్బినపై బడును. తమ్ములఁదీచుక వచ్చితి. వడే-ఆనఁబెట్టుకొని, తమ్ము
లఁదీసికొని ఇత్యాది.

శ్లో. యవలా లఘవోఽలఘవ స్సిహ్యంతి న తా తథాలరో రేఘః
అన్యే విశేషవిషయా శ్చార్యవ్యవహార సరణితో జ్ఞేయాః.

ఇతిప్రకీర్ణ పరిచ్ఛేదః.

శ్లో. శిష్టాన్యవాయజలనిధిజనితశ్రీకృష్ణమూర్తి కృతిచంద్రః
వ్యతనోద్విద్యచ్ఛేతఃకువలయసంమోద దాయినీం జ్యోతాన్నిం.

శ్రీలలితార్పితాభవతు.

శ్రీకృష్ణమూర్తి రచితా వృత్తి రియం నన్ననార్య సూత్రాణాం
జ్యోతాన్ని సతతం వసతా దాచంద్రార్కం కవీంద్రసనాసు

“నలనామసంవత్సర వై శాఖ శు కి శుక్రవారం మర్గ సూరయ్య”
అని తుదినిగలదు.

35. హరికారికావళి-అంధ్రశబ్దచింతామణి వృత్తిజ్యోత్స్న 49.

పై మాతృక కిది పుత్రిక. 41 పుటలుగల కాగితపుప్రతి. శ్రోత పల్లి సూర్యరావుగారిచే వ్రాయబడినది. వ్రాత చక్కనిది.

36. కావ్యాలంకారచూడామణి. 75.

విన్నకోట పెద్దనకవి విరచితము. ఇది 76 పత్రములుగలది. వ్రాతమంచిదిగాదు. తప్పులుమెండు. లిపి కన్నడమోడినున్నది. వ్రాయ సగానిపేరు గానరాదు. తొలిపత్రము లేదు.

గ్రంథాంశము:—

అభ్యుదయవరంపరల కకంపితస్థితి నావహిల్లునల్లుగా మద్వచోర చనీయంబగు కావ్యాలంకారచూడామణియను నలంకార లక్షణంబునకు ప్రథమావతరణం బెట్టిదనిన.

ఇది మొదలుగఁ దొమ్మిదవయాశ్వాసము తుదివఱకు నిందు వ్రాయబడినది.

తుదిభాగము—తరళ.

బిరుదమిత్రుఁడు భిన్నశత్రుఁడు డుపేంద్రపుత్రుఁడు యామినీ

శ్వరకులేశుఁడు మానవేశుఁడు వాహినీ... ..

... .. కాముఁడు పూర్ణసోముఁడు కీర్తులన్.

వరఁగుచుండిడ నాసుధాకర భానుతాకరవిశ్రుతిన్.

ఇతి శ్రీమమమారమణ చరణారవిందవందన గోవిందా మాత్యసం దన వివిధ... ..యనామధేయప్రణీతంబైన కావ్యాలంకారచూడామణి యనునలంకారశాస్త్రంబునందు సంధ్రభాషావిశేషసంధి సమాసాది నిరూ పణలక్షణస... ..ల్లాసము.

37. కావ్యాలంకార చూడామణి 871.

విన్నకోట పెద్దనకవి వ్రచితము. ఇం దుల్లాసములు తొమ్మిది యును సమగ్రముగ వ్రాయబడినవి. వ్రాతచక్కనిది. తప్పులంతగలేవు.

90 పత్రములు. అటనల్లగ్రిమిదవములు. "సర్వజన్మామనంసత్సరపుష్ప

శు॥ ౮ జయవారం వరకు పూసపాటి రామభద్రరాజుగారి మాతృక క్రమంగా ముప్పివెంకన్న కావ్యాలంకారచూడామణి కృష్ణార్పణంగా వ్రాసెను" అని తుదినిగలదు.

గ్రంథారంభము:—

శ్లో. శ్రీనాగాస్పదయోః పరస్పరయుజోః శ్రుత్యుత్సవశ్శాఘయోః
రాగాలాపనిరూఢయో ర్యతిగణవ్యాపారపాఠేణయోః
సారస్యం గిరిజేశయోరివ సదాసంగీతసాహిత్యయో
ద్విద్వద్విశ్రమహేతుకం విహారతాం చాభువ్యవశ్యప్రభో.

తుదిభాగము:—తరళ

బిరుదమిత్రుఁడు భిన్నశత్రుఁడు శుపేంద్రపుత్రుఁడు యామిని
శ్వరకులేశుఁడు మానవేశుఁడు వాహినీశుఁడు విక్రమ
స్ఫురణరాముఁడు నూత్నకాముఁడు పూర్ణసోముఁడు కీర్తులక్
బరఁగుచుండెడ నానుభాకరభానుతారకవిశ్రుతిన్.

ఇది శ్రీమదుమారమున చరణారవిందనందన గోవిందమాత్య నందన వివిధబుధవిధేయ విన్నకోట పెద్దయ నామధేయవిరచితంబైన కావ్యాలంకారచూడామణి యను నలుకారశాస్త్రంబునందు, (నకం)ద్ర భాషావిశేష సంధిసమాస దేశీయప్రయోగక్రియాది నిరూపణ శ్లోక సముద్దేశంబులంగల నవమోల్లాసము.

మిగిలినప్రతులందుఁ గానరాని పద్యములొకకొన్ని యీప్రతి యందుఁగలవు. పరివత్తునందు వెలువడిన కావ్యాలంకార చూడామణిలో వానిని జూడనగును.

38. కావ్యాలంకారచూడామణి 3826.

ఇది 88 పత్రములుగలది. ఈప్రతియందే అహోబలపండితీయ మును గలదు. ఇందలి తొలిపత్రమును తుదిపత్రమును లుప్తములయి నవి. మిగిలిన తొమ్మిది యాశ్వాసముల విషయమును సమగ్రముగ వ్రాయఁబడినది. వ్రాత బాగుగనున్నది. అహోబలపండితీయమును

వ్రాసిన యాత్రాజ్ఞే యీకావ్యాలంకారచూడామణి వ్రాసినవాఁడును.*
పత్రము ల్పటకటఁ దునిఁగింను విషయముమాత్రము లోపింపలేదు. తప్ప
లంతగ లేవు.

ఆరంభము:—

క. రతిహాసశోష (క?) రోషము

లతులోత్సాహంబు భయసమాఖ్యజుగ్మ

కృతివిస్మయ శమములుగా

సతతనవప్థాయీభావ సంకద నొందున్.

తుదిభాగము:—

గీ. తెలుఁగు పలుకులు పునరుక్తిఁ బలుకుచోటఁ

గదిసి రెండవపదమున మొదలివ్రాతఁ

దనరు గిత్వంబు ప్రాసంబు దప్పకుండ

వర్ణములు దీర్ఘసూత్రప్రవర్తి యగుచు.

ఈమూఁడు ప్రతులలోఁ గానవచ్చిన పాఠభేదములను పరివత్స
త్రిక ౨, ౨ సంపుటములలో ముద్రించినారుము. పాఠకులాపాఠ
భేదములఁబరికించి ముద్రితప్రతులందలి వ్యత్యాసములను సవరించుకొని
యెదరుగాక.

39. కావ్యాలంకారసంగ్రహము 242.

మూర్తికవిప్రణీతము. సమగ్రము. ఇందు 56 పత్రములు గలవు.
వ్రాత చక్కనిది. తప్పలంతగ లేవు. పత్రములు క్రిమిదప్తములు. గ్రంథ
పాఠములులేవు. ప్రతి మిక్కిలి శిథిలావస్థలోనున్నది. పాఠములు నిర్దు
ష్టములు.

చూ-పరివత్సనక భాండాగారము. మూడవభాగము. అంధ్రవాక్యకరణగ్రంథ

ముఖ్యము 11-పరివత్సనక సం ౨౯-సం. గీ-౬.

ఆరంభము:—

శా. శ్రీ లీలావతి దా నురోమణిసభాసింహసత్తైస్తుభా.

వేలాభాప్రతిబింబితాంగి యయినన్ వేరొక్కతెందాల్సినాఁ
డా లేయంచుఁ దలంచునోయని యమందాసందుఁడై లక్ష్మీనే
వేళం గాఁగిటఁజేర్చు శౌరి సరసోర్వినాథునిం బ్రోవుతన్.

ఇత్యాదిగా నయిదాశ్వాసములు సమగ్రముగ వ్రాముఁబడినవి.

తుదిభాగము:—

హరిహీర సారసారి హరిశైలవాసవో

ర్వీరుహహి హరిశేష వేషహసలాలనా

శ్రీరసారుహయశస్సుశీలవైరివీరసం

హరిసార శౌర్యసూర్యహర్యవార్య సాహసా.

గ ద్య.

ఇది శ్రీ హనుమత్ప్రసాద లభ్యకవితాసార సారస్వతాలంకార

నిరంకుశప్రతిభాబంధుర ప్రబంధపతన రచనా ధురంధర

ప్రబంధాంక వేంకటరాయభూషణ-సుపుత్ర తిమ్మరాజ.

పౌత్ర...నిరుపమావధాన శారదామూర్తి మూర్తి

ప్రణీతంబైన కావ్యాలంకార సంగ్రహంబు

మహాప్రబంధంబునందు.... సంస్కృష్టి

సంకర నిర్ణయంబును నన్నది సర్వంబును,

పంచమాశ్వాసము.

40. కావ్యాలంకార సంగ్రహము 257.

ఇది 10 పత్రములు గలది. వ్రాత తిన్ననిదిగాదు. తప్పలు మెండు. పత్రములు శిథిలములు. వ్రాయసగానిపేరు గానరాదు. నాయి కానాయకుల లక్షణములు నదాహరణములు నిందు వ్రాయబడినవి.

41. కావ్యాలంకార సంగ్రహము 2968.

ఇందు 24 పత్రములు గలవు. వ్రాత బాగుగనున్నది. తప్పలు మెండు. పత్రములు మొదటను తుదిని తునిగిపోయినవి. వ్రాయసగాని పేరు తెలియరాదు. అసమగ్రము.

ఈప్రతిలో శృతీయాశ్వాసము పూర్ణముగను, చతుర్థాశ్వాస మునఁ గొంతభాగమును వ్రాయబడినవి.

ఆరంభము:—

క. శ్రీరమణి చరణసేవా

పారాయణ యుభయవంశ పావనలక్ష్మి

బారచిత భాగధేయ య

పాప కృపాసరస యోబపార్థివనరసా.

గీ అవధింపుము లక్షలక్షణములెల్ల

ననఘ భవదీయ నామధేయాంకితముగ

బహు విభక్తుల నొనఁగింతుఁ బద్యచితతి

నిచ్చటఁ బ్రబంధతతివిధం బెట్లటన్న.

తుదిభాగము:—

క. శ్రుతికటువులై న పదములు

కృతిపరుషములనఁగఁ జెలఁగు క్షితిసంద్ర

... ..

పతిఁగొలు నభీష్మసిద్ధి ఫలముల కనఁగన్.

42. కావ్యాలంకార సంగ్రహము 502.

ఇందు 155 పత్రములుగలవు. తొలుత 131 పత్రములు అయ్యల రాజు రామభద్రకవి విరచితమయిన రామాభ్యుదయము. సమగ్రము. పిమ్మట 24 పత్రములు కావ్యాలంకార సంగ్రహమునందలి ప్రథమ తృతీయాశ్వాసములు. సమగ్రములు. చతుర్థ మసమగ్రము. వ్రాత భాగగున్నది. తప్పలంతగ లేవు. రామాభ్యుదయము తుదిని “కాది సం॥ వై శాఖ బ॥ ౧౦ గు॥ (గురువారము) వర్క-వారణాశి వేంకటేశు రామాభ్యుదయము వ్రాసుకొనెను.” అని కలదు. ఆతఁడే యీరస భూపాలీయమును గూడ వ్రాసినయారఁడు.

ఆరంభము:—‘శ్రీలీలావతిదాసురోమణి’ ఇత్యాదిగనున్నది.

తుదిభాగము:—

సీ. అక్రమంబు విసంధి ప్రక్రమభంగంబు

పునరుక్తియుతము సంపూర్ణతరము

వాక్యసంకీర్ణంబు వ్యాకీర్ణమధిక ప

దంబు వాచ్యవివర్జితంబు ఓతి

న్యూనోపమం బధికోపమంబు సమాప్త

మస్థాః ఘనసమాన మనియతఃఫందంబు....

43. రసాభరణము. 1781.

ఇది అనంతకవిరచితము. తెలుఁగు అలంకారగ్రంథము. నాలుగా శ్వాసములుగలది. సమగ్రము. ఇందు 32 పత్రములు గలవు వ్రాతచ క్క గది. తప్పలంతగ లేవు. వ్రాయసగాని పేరులేదు. ప్రతి మంచిస్థితిలో నున్నది. నడమ రెండవపత్రములు తృతీతములు.

గ్రంథారంభము:—

శ్లో. శృంగార హాస్యకరుణా రాద్రవీరభయాసకాః

బీభత్సాద్భుతశాంతాఖ్యా రసాః పూర్వైర్వదాహృతాః

సీ. చారుశృంగార రసస్థాయి రతియగు

హాస్యరసస్థాయి హాసమరయ

కరుణరసస్థాయి వరగళోకంబు రా

ద్రవస్థాయి క్రోధమై తనరుచుండు

వీరరసస్థాయి జెలయు నుత్సాహంబు

తలఁప భయావకస్థాయి భయము

ప్రకట జగుప్స బీభత్సరసస్థాయి

విపులాభ్యుత్థస్థాయి విస్మయంబు

విమలశాంతరసస్థాయి శమమనంగ

నిల్లు నవరసములకు నూహింపఁగలిగి

యంచితస్థాయిభావంబు లతిశయిల్లు

ప్రసవఫలరాసులకఁ బాదపంబులట్లు.

తుదిభాగము:—

శా. జానాందన్ శకవర్షముల్ ఋతుశరణ్వాసీండులై యొప్పు న
య్యానందాబ్దమునందు మాఘమున కృష్ణాక్షాదశీ భానుయు

క్తానామామృతవేళ సీకృతి యసంతాత్మ్యంబు సమ్యగ్గన

శ్రీనిండఁ ధృవపట్టణాధిపున కిచ్చెన్ భక్తిపూర్వంబుగాన్.

క. తలఁచిన తలఁపు ఫలించును

జెలు లగుదురు శత్రులైన శ్రీలోడఁగూడన్

కలికాల దురితములు తు

ప్పల దూరును ధృవపురీశుభాసుర కరుణన్.

గద్య:—ఇది శ్రీనాణీప్రసాదలబ్ధ వాగ్విభవ తిక్కనామాత్యసంభవ
సుకవిజనవిధేయ అనంతనామధేయ ప్రణీతంబైన రసాభరణంబునందు
సాధారణనాయక చతుష్టయంబు తెఱుగును, చతుర్విధ నాయికా
విశేషంబును, తత్సభిభేదంబులును, నాయికా ప్రకరణంబు నన్నది
చతుర్థాశ్వాసము.

43. రసమంజరి 165.

గుడిపాటి కోదండకవి విరచితము. ఇందు 95 పత్రములు గలవు. వ్రాత బాగుగ లేదు. నడుమఁ గొన్ని పత్రములు లేవు. వ్రాయసగాని పేరు తెలియరాదు. క్రమముగ 71 పత్రములు పదములు తాళములును, 13 పత్రములు రసమంజరియును, 5 పత్రములు ఆంధ్రఛందస్సును, 6 పత్రములు సంగీతవిషయములు గలవు.

రసమంజరి ప్రారంభము :—

- శా. శ్రీరంగేశ భుజాంతరాసితమణి సింహాసనాధ్యక్షయై
స్నేహోల్లాసకటాక్షవైఖరి జయశ్రీ చింతితాభీష్టముల
సారప్రాధి నొసంగి మధ్యహమునన్ సానందయైయున్న మా
శ్రీరంగేశ్వర... నాయకి మముఁ జేపట్టు నల్లప్పుడుఁ.
- క. శ్రీరంగ నాయకికుచ
సారంగ మదార్ధపత్ర జయశాసనలే
ఖారుచి భుజాంతరుండగు
శ్రీరంగేశుమ నిష్టసిద్ధ లొనఁగుతన్.
- వ ఇట్టిప్రదేవతాప్రార్థనం బొనరించి కృతి పూర్వంబున మదీయ వంశాను
చరితం బభివర్ణించెద.
- గీ. నందవర వంశజలధి పూర్ణేందుఁడగుచుఁ
దనరునట్టి వసిష్ఠగోత్రమునఁబుట్టి
బిరుదుగా ఘంటసురధానిపేరుఁ గాంచె
మహిని గుడిపాటి వెంగళమంత్రి ఘనుఁడు
- క. ఆవెంగళమంత్రికి హరి
సేవాపరుఁడగుచుఁబుట్టె శిష్టజనుల సెం
భావిగప ... .. డల
ధీమరుడై యుక్తమంత్రి ధీరులు వొగడఁ.
- క. ఆయక్తన మంత్రించున
కాయత భుజుడైన వెంగళార్యుఁడు గలిగె

ధీముక్తిని గురుడన నుతి

సేయుగ వేదాంతశాస్త్ర...డగుచున్.

గీ. మహితగుణహరి మెగళమంత్రి శౌరి

శ్రీసతీమణి కెయ్యైన సింగమాంబ

నతిముదంబున బరిణయమై వెలింగె

భాసురతరానుకూలదాంపత్యమునను.

క. వాణి హరిరమణి శ

ర్వాణీద్రులకు సాటి వరఘటాసుర

ధాణి మెగళమంత్రికి

రాణియుగం సింగమాంబ రమ్యగుణాలిన్.

క. ఆవెంగళ బుధవర్మన

కావసుధాసదృశసింగమాంబకుఁ గలిగెన్

శ్రీవనితా మాధవులకు

భావజక్రియ రంగమంత్రి భావజ్ఞుండై.

సీ. తారతారాధీశ తారహరపటీర

తారకాపీఠ మందారకుండ

పారద నీరదాపార దై రావత

శారదాంబుద ఘనాసారతుహిన

హరిహరకైరభా హరిరాజ హరిహయ

సురధు నీమాలతీ దరమరాళ

శశికాంతకందంతశతకోటి సింహీర

కరసుధాసాగర చరమకాల

.....

చకచక స్ఫుర్తిమెఱయుచు సాంద్రదుచుల

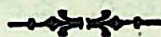
.....

ఘంటాసురధాణిరంగ కరుణాపాంగా !

సంస్కృతలోకోక్తిముక్తావళి.

ఈయూణీ వేంకటపీఠరాఘవాచార్యుఁడు, ఎం. ఏ. కాకినాడ.

పస్తకము.

శ్రీ విజయనగరమహారాజాంగ్లకళాశాలలో నియమించుక నర్థ శతాబ్దము ప్రధానసంస్కృతాధ్యాపకులుగను నాంధ్రపండితులుగను నుండి వదలకొలది విద్యార్థుల కాంధ్రగీర్వాణభాషావాఙ్మయములఁ గఱపి ధన్యులై, ప్రకృత మెరుబదివర్షములు దాటియు వాసనాబలమున సారస్వతసేవావ్యసనమును దొలఁగించుకొనఁజాలక, యికను ద్రావిడ భాషాగ్రధితమగు వైష్ణవదివ్యప్రబంధామృతము నాంధ్రసుర్జితపాత్రమున నింపిన సుగృహీతనామధేయులగు ఉ. వే శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యపాదులవంటి మహామహులు ప్రాతఃకాలతారకల వలె సారస్వతాకాశమున బహువిరళముగాఁ గానవచ్చెదరు. ఆంధ్ర గీర్వాణములయందు విద్యత్కృతులై, యాంగ్లద్రావిడభాషలలో జితశ్రములై, సంస్థానాస్థానకపీఠులైన వీరిపవిత్రవామము నెఱుంగనివారాంధ్రవాఙ్మయప్రపంచమున నుండరని చెప్పవచ్చును. వీరు రచించిన 'తాళికన్యాయవివరణ' మనుగ్రంథరాజము నాంధ్రసాహిత్యచరిత్రవారు 1939 వ సంవత్సరమునఁ బ్రకటించియున్నారు. అందు 232 సంస్కృత లోకోక్తులు, న్యాయములు, ఆభాణకములు వివరింపఁబడినవి. ఇం దింక ను జేర్చవలసినవి పరస్పహాసముగఁ గలవు. ఆచార్యచరణులచరణోపాంతమున గీర్వాణభాషావాఙ్మయముల నధ్యయనముచేసిన శిష్యుపరమోఽనువునగు నేను వారికృతి కనుబంధమును గూర్చి సహృదయలోకము నకు నివేదించుచున్నాను. ఆచార్యులవారికృతిలో నడనడ ముద్రణ దోషములు గలవు; కొన్ని యాభాణకములకు నదిబంధింపినశ్లోకముల

వా రుదాహరింపలేదు; ఆయాలోకోక్తులకుఁ బ్రసిద్ధగ్రంథములలో లభించు నాకరములఁ గొన్నిటిని వా రుల్లేఖింపలేదు. 'ఉజ్జ్వలమతులై న పండితులసన్నిధి . సింహకబోధశాలినై ' నే నాంగ్లాంధ్రగీర్వాణగ్రంథములఁ జరశ్మతముగాఁ బరిశీలించి, పైలోపలేశముల నా తెలివియెఱుకలను బట్టి సవరించి, ఆంగ్లాంధ్రముల ననుసూపములగు సూక్తుల నుదాహరించెదను. ఈయనుబంధనిర్మాణమున నేఁ బరిశీలించినకృతులలో నొకటి 'సంస్కృతన్యాయములు' — 2 భాగములు. (లక్ష్మీగ్రంథమండలి, తెనాలి, 1939). వీనికి 'వ్యాఖ్యానము రచించినపండితులు శ్రీ కూచిభొట్ల ప్రభాకరశాస్త్రి, శ్రీ ఘట్టి లక్ష్మీచరసింహశాస్త్రి యనువారు. వీరుదాహరించిన కొన్ని వాక్యముల కాకరమే చూపలేదు; కొన్ని చోటుల గ్రంథమును మాత్రము పేర్కొని, యేప్రతియో, యేప్రకరణమున నేపద్యమో (లేక పుటయో) యుల్లేఖింపక- సురేశ్వరవార్తికము, భాగవతము, శాంకరభాష్యము, కుమారసంభవము, విక్రమోర్వశీయము, మహాభాష్యము- ఇట్లు పేర్కొనియున్నారు. ముద్రాశాలలు లేని ప్రాచీనకాలమునఁ దాళిదశసంపుటములతో గ్రంథవ్యాసంగము చేయు దినములలో నీరీతిగాఁ బ్రమాణముల సరిగా నుదాహరింపకపోవుట యిండుక ఊతవ్యము కావచ్చునేమో, కాని ముద్రాశాలయములు గల నేడు వీరిట్లు ప్రమాణముల సమగ్రముగాఁ జూపకుండుట శోచనీయము. ఒక వాక్యము మహాభాష్యములోని దనియో, మహాభారతములోని దనియో వీరు పేర్కొనినచో నాస్థగల మావంటి పాఠకుల కెంతకాలము వ్యయపఱచి, యెంతప్రయాసపడిన నావాక్య మాయాగ్రంథములలో లభించునో ఏరేమైన నాలోచించియుండిరా? ఒకవేళ ప్రమాదవశమున మహాభారతమునుటకు వారు మహాభాష్యమని యుండిరా, పాఠకుఁడు వ్యర్థముగా శ్రమపడుటయేకాని, యాయాకరము లభించుటయే దుస్సరము. ఇట్లు సరిగా ప్రమాణముల నాకరముల నుదాహరింపని గ్రంథకర్తలను జేకబ్ పండితుఁడు (Colonel G. A. Jacob) తన

‘తాకికన్యాయాంజలి’ (౧ భాగము:- నిర్ణయసాగరముద్రాలయము, బొంబాయి, 1900 సం.) పీఠికలోఁ దీప్రముగ నిరసించి యున్నాఁడు.† ఈముక్తావళి సూర్యలోకభాగ్యము నంది సహృదయకంఠాభరణమగుఁ గాక !

— ౨౩౩ (1) * పంకప్రక్షాళనన్యాయము —

(తాకికన్యాయాంజలి. I భా. 24. 48. పుట. సంస్కృతన్యాయములు, 47 పు; సంస్కృత లోక్తులు, 659 సంఖ్య.)

‘అడును (బురద) త్రొక్కనేల, కాలు కడుగనేల?’ అర్థ మనర్థ ప్రదము. ధర్మకార్యచరణము కొఱుకైనను ధనేచ్చ వాంఛనీయము కాదు. ధనసంపర్క మేమాత్రమైనను గీడు నొసఁగుటచే నట్టిధనమును గోరనేల? ఆపదలపాలు కానేల? అనుసందర్భమున ‘పంచతంత్రము’న (II భా. 165 ప.) నీక్రిందిశ్లోకము గలదు:

‘ధర్మార్థం యస్య విక్షేపః తస్యాపి న కుభావహః

ప్రక్షాలనాద్ధి పక్కు స్య దూరాదస్పృశం వరమ్.’—(కుభాషితరత్న భాండా గారము, ౧౭౦ పు. 472 ప. ‘వ్యాకమునే!')

† ‘In Taranatha Turkvachaspati's *Vacaspathyam* we have a list of 151 *nyayas*, popular and technical; but references to works where they are to be found are few and far between, and this considerably lessens their value. Thirty of these were reproduced in V. S. Apte's dictionary, in 1890 but with the same defect. Again in 1875, Pandit Satyavrata Simasrami published a small pamphlet of 36 popular maxims together with a large number of purely technical ones, and professed to give a reference for each of them. But a man who refers you to the *Bhagavata-Purana*, to ‘A Comentary on the *Vedanta-Bhashya*’ or to ‘A Commentary on the *Kavya Prakasa*’ and vouchsafes no further information whatever, is a worthless guide; and such mere semblance of guidance deserves nothing but reprobation. One can tolerate ambiguity of this kind in the ancient writings; but in modern times, when printed books of reference abound, such vagueness is inexcusable.’

* ఇట్టి గుఱుకు గల లోకోక్తులు శ్రీ వేంకట రవణాచార్యులవారి ‘తాకికన్యాయ వివరణము’న లేవని గ్రహించునది.

మల్లినాథసూరి 'ప్రత్యాసన్నే' (౧-4) అను మేఘసందేశపద్య వ్యాఖ్యలో నిట్లు వ్రాసియున్నాడు—“దయితా-జీవితాలమ్బనార్థీ సన్ ఖర్షాకాలస్య విరహిదుస్సహత్వాత్—ఉత్పన్నప్రతీకారాదనర్థస్య ఉత్పత్తి ప్రతిబంధ ఏవ వర' మితి న్యాయేన ప్రాగేవ ప్రియప్రాణధారణోపాయః చిక్షీదుస్సన్నిత్యర్థః”—(8 పు. వేంకటరాయశాస్త్రీగోప్రతి.)

'ప్రక్షాలనాద్ధి...వరమ్' (చూ. రత్నసముచ్చయము, ౬౦ పు, 1111 సంఖ్య; లోకోక్తిరత్నక్రభ, ౪౧ పు, 920 సం; ఆభాణకమాల, 3౧ పు. 145 సం; సంస్కృతలోకోక్తులు, 730 సం; సంస్కృతలోకోక్తి చంద్రిక, 277 సం.)

బహ్మసూత్రభాష్యము (IV. ౧. 16) పై నానందగిరివ్యాఖ్యలో నీన్యాయము రెండుసారు లిట్లు పేర్కొనబడినది:

'అగ్నిహోత్రాదీనా మపి పుణ్యాస్తరవద్వినాశత్వాత్ వజ్రప్రక్షాలనన్యాయాపాతా దారురుక్షణాపి తాని న అన ష్టేయాని.'

'ధీనాశ్యానామపి కర్మణా అనుష్ఠానస్య విద్యోగ్యత్వర్థతయా వజ్రప్రక్షాలనన్యాయాః వకాశాత్ పూర్వం జ్ఞానాదనుష్ఠేయాని అగ్ని హోత్రాదీని ఇతి సిద్ధాంతప్రతిజ్ఞాం వివృణోతి'. పైసూత్రముపై 'భామతి' 'భావ్యరత్నక్రభ'లను గూడఁ జూడఁదగును.

బ్రహ్మసూత్రభాష్యమున మఱియొకచోటఁ గూడ (III. 2. ౨౨)

శంకర భగవత్పాదులు—'వక్రక్షాలనాద్ధి...వరమ్'

అను శ్లోకపాదమును రెండుసారు లుదాహరించి యుండిరి. ఈ భాగముపై వ్యాఖ్య వ్రాయుచు ఆనందగిరి 'పంకప్రక్షాలనన్యాయము' నుఁ మూఁడుసారులు పేర్కొనియుండెను.

పంచతంత్రములోనిదని సామాన్యముగా నెఱచబడు పీఠద్యము మహాభారతమునఁ గూడఁ గానబడుచున్నదని 'జేకబ్' పండితుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు (తా. న్యా. అం. 1. ౪౯ పు.) మహాభారతము నందలి పాఠ మిట్లున్నది.

'ధర్మార్థం యస్య విత్తేహ వరం తస్య నిహతా
ప్రజ్ఞానాద్ధి ప్జుస్య క్రేయో న స్పర్శనం శృణామ్'

—(ఆరణ్యకర్వ. ౨. 49. బొంబాయిప్రతి)

పంచతంత్రపాఠమునే శంకరాచార్యులు స్వీకరించి యున్నారు. పైలోకోక్తికి నరియగు నాంగ్లలోకోక్తి—

'Prevention is better than cure.'

వివిధవైద్యవిధానములలో సామాన్యముగా రోగనివారకౌషధములు ప్రయోగింపఁబడుచుండును. 'హోమియోపతి' మొదలగు కొన్ని విధానములలో మాత్రము రోగోత్పత్తినిరోధకములగు మందులు వాడుచుండురు. పైలోకోక్తి కిది లాకికోదాహరణము.

— ౨౩౪. (2) * వర మద్య కపోతః, శ్వో మయూరతే. † —

రేపు దొరకునన్న నెమలికంటె నేడు చేతఁజిక్కిన పాపురమైనను మేలే—దీనికనురూపములగు సంస్కృతలోకోక్తులు:

—కి. 'వరంతత్కలోవసతాతి త్తిరీ, న తు దివసాస్తాతామయానీ'.—

—(విద్ధసాలభంజిక. ౧ అం. 21 పు.)

వేఱొకనాఁడు లభించునన్నయాఁడునెమలికంటె నేడు లభించిన తిత్తిరవక్షి (వీతుపుపిట్ట) యే మేలు.

† సంస్కృతలోకోక్తులు, 1081 సం; ఆభాషకమాల, 18 పు. ౬౨ సం; సంస్కృత న్యాయములు, 851 పు; తా. న్యా. ఆంజలి, ౧. 82 పు; లో. ర. ప్రభ, 56 పు, ౧౨౧౧ సం.

సంస్కృతలోకోక్తిముక్తావళి.

— 4. 'వరం సాంశయికాన్నిష్కా దసాంశయికః కార్షాపణః'. —

—(ఆభాణిక. ౧౩ పు.)

సందేహస్పదమయిన బంగారునాణెముకంటె గర్వ మెత్తు తూనిక గల వెండినాణెమైనను సందేహములేనిదగుచో (మాటునదగుచో) మేలు.

ఇదియు, 'వరమద్య' యనునదియు వాత్సయనుని 'కామసూత్రము'న (౧౮ పు.) నుల్లేఖంపబడి యున్నది.

— 5. 'వరం శీవన్ గర్దభః, న పున ర్మృతో ఘోటకః' —

—(ఆభా. మా. ౧౩పు.)

చనిపోయిన గుఱ్ఱముకంటె జీవించినగాడిద యైనను మేలు.

వీనికి సమానములగు నాంధ్రాంగ్లలోకోక్తులు:

'అరు వాటుకాసులకంటె రొక్కము మూడుకాసులు మేలు'

'A bird in the hand is worth two in the bush'.

'To-day is better than two tomorrows.'

— ౨౩౫ (6) ఏక్రితే కణి కి మజ్జుశే వివాదః ? † —

గొప్పవిలువగల యేరుగునే యమ్మివేసి కొలఁదివెలగల యంతుశము నీయ నని వెరుగులాడుట యేల ?

'గుమ్మడికాయ పోవుచుండ నూరుకొని, ఆవగింజలు పోవుచుండునట్టి పట్టి చూచెనట.'

'Penny-wise and pound-foolish'.

వైలోకోక్తి సమస్యగా గ్రహించి యెవరిచేతనో యీక్రిందిపద్యములు రచింపబడెను. —

అ. 'కాస్తారే ఘోరిమితే భుజ్జమేభ్యో

నో భీతా, న చ కణితా మహాపగాపి,

కిం వారే! వహసి భయం మదజ్జసక్లాత్, ఏక్రితే.' (స. ప. మా. 61 పు. ౨౯)

† తా. న్యా. వి. 110 సం. ౩౮పు; సు. న్యా. ౩౫౧పు; స. ప. మా. 61 పు.

౨౯—౩౧ శ్లో; రత్నస. 1502సం. ౮౧పు; సు. లా. 1049 సం ౧౬౨పు; లా. ర.

ప్రభ. 1288 సం. ౫౭ పు.

(జాణిని గూర్చి విటునివాక్యము—పిల్లా, ఈయనవిలో గాఢాంధకారమున, పాములు మొదలగు హూరజాతువులకును భయపడక, మహానదిని గూడ నవలీలగా దాటిన నీవు నాశరీరసంగమునకేల జడిసెదవు? ఏనుఁగు నిచ్చి యుంకుశముకొఱకా పీకులాట !)

అ. “సౌమిత్రి ర్వదతి ‘విభీషణాను లక్ష్మణం

దేహి త్వం భువనపతే! విన్యైవ కోశమ్’

ఏతస్మిన్ రఘుపతి రానా వాక్యమేతత్, విక్రీతే.” (స. ప. మా. 61 పు. 30)

(శ్రీ)రామునితోఁ జ్ఞానివాక్యము— ‘జగత్పతీ, ధనాగారము మాత్రము తీసికొని, తక్కినలంకారాద్యమును విభీషణున కీయఁదగును’ — అనఁగా రాముఁడు ‘ఏనుఁగు నిచ్చివేసి యుంకుశముకొఱకుఁ బెనఁగలాట యేల’ యనె నట.)

ఇ. ‘సంపీతేఽధరమధుని, స్తనే గృహీతే

సంజాతే శతశసనే తథోపయుగ్మే

కిం నీవీత మబతే! దణిత్సి పాణిం, విక్రీతే.’ (స. ప. మా. 61 పు. 30)

(ప్రియురాలినిగూర్చి ప్రియునివాక్యము—అధరమధు వాస్తావింపఁబడ, స్తఃగ్రహణము చేయఁబడ, జఘనము విగతవసనము కాఁగా, నిక నబలా! నీవియొద్దకుఁ జేరిన నాకరము నేల యడ్డగించెదవు. ఇద్దెట్లు లున్నదనఁగా నేనుఁగు నిచ్చి యంకుశముకొఱకుఁ దగవులాడిన ట్లున్నది.)

— ౨౩౬. (7) * శ్రోత్రియవిటన్యాయము. —

(సంస్కృతన్యాయములు. ౧౪౭ పు.)

ఛాందసవిటుఁడు ప్రియురాలిని మడి గట్టుకొని రమ్మనె నట— అని పై గ్రంథమునందలి శాస్త్రీసోదరుల వ్యాఖ్య. కాని యీనడుమ శ్రీ శిరోమణి సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రీప్రాదులు సంస్కృతన్యాయములంగూర్చి ప్రకటించినవ్యాసమున బైవ్యాఖ్యను గాదని యీక్రిందిపద్యము నుదాహరించిరి:

‘వేదాధ్యయనసంపూతే హిచ్ఛిన్తం తురు మే ముఖే

అప్తిచే న్మహతి ప్రీతి ర్వాచం కర్ణం దళస్య మే’.

(అధరసానావసరమున ఛాందసప్రియుఁడు ప్రియురాలితో ననిన వాక్యము—వేదాధ్యయనముచే బవిత్రమగు నావదనము నెంగిలి చేయకుము. అంతకుతూహలముగా నున్నచో నా యెడమచేవిని గొటు కుము.)

పై శ్లోక మిక్రిందివిధముగా సుభాషిత-మణికంఠహరిమున (171 పు. ౪౮౮ ప.) నున్నది—

‘సామగాయనపూతం మే నోచ్ఛిష్ట మధరం కరు,
ఉత్కణ్ఠితాసిచే ద్భద్రే! వామం కర్ణం దశస్వ మే’.

(‘కస్యాపి’-శార్ఙ్గసరపద్ధతి. 4062 ప. ౬౨౦ పుట)

(‘సంభోగరసికురాలగు ప్రియురాలు ప్రియునియధరమున దంత క్షతములఁజేయ యత్నింపఁగా నాకామినితో ఛాందసుఁడగు ప్రియుఁడు వలుకుచున్నాఁడు’) రసాస్వాదనావసరమున శ్రోత్రియుఁడు కుంతిత హృదయుఁడని లోకప్రవాదము. కాళిదాసమహాకవి యిట్లు నుడివి యున్నాఁడు.

‘వేదాభ్యాసజడః కథం ను విషయవ్యావృత్తకౌతూహలః

నిర్మాతుం ప్రభవే న్మనోహర మిదం రూపం పురాణో మునిః’.

(విక్రమోర్వశీయము. 1. ౮ ప.)

(వేదాభ్యాసముచే మొక్కపోయినబుద్ధితో విషయసుఖవిముఖ మగుహృదయముతోఁగూడిన యాముసలిముని యీమనోహరరూపము నెట్లు నిర్మింపఁగలుగును ?)

‘బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదుల్ గదా శ్రోత్రియుల్’. (మరుచ. 2. ౧౩.)

అని పెద్దనయు నుడివియున్నాఁడు గదా.

వీణాప్రవీణయగు నొకసుందరి

‘వీణాభ్యసనవేళాయా మహా మామలక స్తనీ’

అని తన గానకళానైపుణినిగూర్చి నుడువఁగా వేదాధ్యయఁజనుడగు నాపెభర్త యిట్లు తనవేదవిద్యావైరుష్యమునుగూర్చి చెప్పకొన నట.

‘వేదాధ్యసనవేళాయాం వార్తాక—వయమ్’.

‘వైదికుని చేతివిడము’-అను తెనుఁగుజాతీయుఁడు గూడ నెట్టిదే.

—౨౩౭.(8) *యా లతాన్విష్యతే సైవ లగ్నా సంప్రతి పాదయోః—

తాను వెదకఁబోయినతీగె తనకాళ్ళకుఁదగుల్కొనినట్టులు తానే కార్యముకొఱకుఁ బ్రయత్నింపఁబోవుచున్నాఁడో దానిఫలము తలఁపని తలఁపుగా ననాయాసముగా సిద్ధించుట. పై పద్యపాదము కాంచనా చామ్యుని ధనంజయవిజయవ్యాయోగములోనిది. దీనికి నుత్తరార్థము:

‘కురురాజోఽభియాతవ్యః స్వయమేవ సమాగతః’ (౧గి ప. ౩ పుట.)

ఈలోకోక్తికి ననురూపములగు తెనుఁగుసామెతలు:

అ. వెదకఁబోయిన తీవ కాలఁ దవితె.

ఆ. మ్రొక్కఁబోయినదేవర యెదురై నట్లు.

ఇ. ఆడఁబోయినతీర్థ మెదురై నది.

పై మూఁడు లోకోక్తులు ననురూపములే కాని ప్రయోగమున నించుక భేదము చూపట్టును. మనకంటెఁ జిన్నవాని తక్కువవాని జూచుట కేఁగునప్పుడు వారిని మార్గమధ్యముననే కలసికొనట తటస్థించుచో ‘వెదకఁబోయినతీవ కాలఁ దగితె’ ననియు, నెట్టి సందర్భముననే మనకుఁ బూజ్యులగు పెద్దలవిషయమునఁ దక్కిన రెండు సామెతలను వాడుదుము. ఇక వీనికిఁ బూర్వప్రయోగములు:

అ. 1. క. ‘వినిరోయుతీగ కాళ్లం

బెనుఁగెగదా యనుచుఁ బొంగి భీష్ముఁడు ద్రోణన్

ఘనభుజ సభీష్టపూజల

ధనభాన్యవిధానముల ముదంబునఁ దనిపెన్.’

భారత. ఆదిప. ౧. 219 ప.

2. మ. 'వెదకంబోయినతీవ కాలఁ దవిత న్వేయేల, (మర్వాసుచే)'
ఉత్తరహరివంశ. ౪. 163.

3. శా. 'చూడంబోయెను తీవ కాల్లదవితన్ శూరోత్తమా! సంగర
క్రీడారోపితచాపటంకరణమూకీభూతలోకత్రయా!
యీడా నీకొక రంశుమంతుడవె నీ, వీడేరె నాకోకి నే
డాడంబోయెను పుణ్యతీర్థ మెదురై యబ్బెం బురోధారుణిన్.'
సుదక్షిణాప. ౨. 64.

4. క. 'వెదకంబోయిన తీగియ
పదములఁ దగిలినవితంబు పాటంపఁగ ని
న్నెదుటనె కనుగొంటిని స
మృదమున హరిశాంక వినుము మానినివెతలన్.'
తారాశళాంకవిజయ ౪. 102.

ఆ. 1. ఉ. 'ఆడఁగఁబోవుతీర్థ మెదురై నవిధంబున నల్లి యేను తే
పాడియ చంద్రశేఖరు నుపాస్తి యొనర్చి యుపాయసంబుతోఁ
జూడఁగవచ్చువాడ నయి చూచుచునుండఁగ నీవ వచ్చి తో
చేడియ! యెట్టిపుణ్యములు చేసినవాడనో ప్రాగ్భూతమునన్.'
హరవి. 2. 124.

2. క. 'మది నూతను మిఁక నీతలఁ
పుడలంపన్ గూడ నాడఁబోయినతీర్థం
బెదురుగ వచ్చినక్రియ ని
మృదిరేక్షణ తాన వచ్చె మనకడ కర్థిన్.' దశమమార. 3. 142.

3. శా. 'చూడంజూడ నృసింహకీర్తిచయ మీతోఁగీసభోమధ్యమం
దేదం జూచినఁ దానయై నెగడఁగా నీక్షించి మిన్నేటిసి
రాడంబోయెడి బేసితాపసులు, మేలొ మ్రొల సిద్ధించెఁగా
నాడంబోయినతీర్థమంచు మదిలో హర్షింతు రశ్రాంతమున్.'
నరసభూ. ౧. 57.

4. సీ. 'ఎదురయ్యె నాడఁబోయిన తీర్థ మదృశ
నూవహిల్లంగ నీయవసరమున.'

శంకరకవి, హరిశ్చంద్ర. ౪. 102.

5. ద్వి. 'పుడమిపై మరుడ ! నీ పొందు నేఁ గోరి
తడ నాయె నేటికి దైవయోగమున
నాడఁబోయినతీర్థ మరుదెంచినట్లు
నేఁడు మోహము దీటి నినుఁ జూడఁగంటి.'

సారంగధర. ౧. 571-74.

6. ఉ. 'అడఁగఁబోవుతీర్థ మెదురై నగతిన్ భవదాగమంబు బల్
వేడుకతో నిరంతరము వేడుచునుండఁగ నేఁడు మాకుఁ జే
కూడె నభీప్సితంబు లొనఁగూడె నమాత్యసుహృజ్ఞనంబు మా
నాడును భృత్యకోటి నదనంబులు ధన్యతనొందె మాధవా.'
—అల్లమరాజు సుబ్రహ్మణ్యకవి. భద్రాపణియ. 3-30.

ఇ. క. 'ఈవేళ మ్రొక్కఁబోయిన
దేవర యెదురయ్యె, బుద్ధదేవర మనకుం
గావలసిన వర మియ్యఁగఁ
దా వచ్చినవాఁడు, రండు తామరసాక్షుల్.'

—దశావతార. పాద. 347.

ఇట్టిభావమే భవభూతికృత్యయందును గలదు.—

శ్లో. 'అన్వేష్యో యదసి భువనే భూతనాథః శరణ్యో
మా మన్విష్య న్నిహ వృషలకం యోజనానాం శతాని
క్రొన్తాప్రప్తః స ఇహ తపసాం సుప్రసాదోఽన్యథాచేత్
క్వాయోధ్యాయాః పునరుపగమో దణ్ణకానాం వనే వః.'

—ఉత్తరరామచరిత. ౨ -13.

— ౨౩౮. (9) * శీతాంశో రమృతార్పణమ్. —

అమృతకిరణః డగుచంద్రున కమృత మర్పించినట్టులు నివృప్తియౌ
జన మైనపునులయం దిది వర్తించును. ('కుమ్మరిపీఠిని కుండలమ్ముట')

— 10. * హిమాద్రా హిమవిక్రయః. —

హిమాలయపర్వతమునొద్ద మంచుగడ్డ నమ్ముట.

— 11. * ఆయస్కారవాటికాయాం సూచీవిక్రయః. —

కమ్మరిపీఠిని సూదు లమ్ముట.

దీని కనురూపమగు నింగ్లీషుసామెత. —

'To carry coals to Newcastle.'

'జర్మన్' సామెత — 'To carry water to the sea.' — (Proverbs from East and West, p. 29)

ఇంగ్లండుదేశములోని న్యూకాసిల్ నగరమున బాగు నమ్మడ్డిగా
దొరకును. అక్కడకు బాగు తీసికొనివెళ్లుట వృథాయాసము.

1. శా. 'వాతాన్దోభితచందనాగరులతావ్యాలీధ కేళీవనీ

జాతంబల్ భవదీయనర్మగృహముల్, చైత్రుండు నీబంటు నీ

కేతక్కాననజాతః స్తునిచయం బే మిచ్చి పూజించుటల్

శీతాంశో రమృతార్పణ మ్మను క్రియం జేకొమ్ము చేతోభవా.'

— వసుచ. 3. 172.

2. శ్లో. 'సేవయా దృష్టకష్టస్య దాక్షిణ్యోత్పాదనే శ్రమః

అస్య యో న స భృత్యానాం హిమాద్రా హిమవిక్రయః.'

— రాజతరంగిణి. 3. 138.

('అతికష్టసాధ్యమగు నీతనిసేవఃజేయు తమయం దీతనికి దాక్షి
ణ్యము గలుగునట్లు ప్రయత్నించుట హిమాద్రీయందు మంచుమ్ముటకై
పూనుకొనుటవంటిది') — ఆంధ్రరాజతరంగిణి. ౪౪ పు.

3. శ్లో. 'వృజ్జితాస్య సదాచారం కలికృత్యం ద్విషి త్వయి
ప్రారభ్యో దేవ ! భోజేన హిమాద్రా హిమవిక్రయః.'

—రాజత. ౮. 3102.

4. 'కి మాత్థ రే కితవ సాధు సమ్య గుక్తం.—

అయస్కారవాటికాయాం సూచీవిక్రయవ దస్మాభిః కి ముపాలంభి.

—వసంతతిలకభాణ. ౧౪ పు'

— ౨౩౯. (12), *త్వయా స్వహస్తేన అంగారాః కర్షితాః —

నీచేతులతో నీవు నివ్వలను నలిపితివి. స్వయంకృతాప రాధము
వట్ల నిది వర్తించును.

— 13. * నాహ మాత్మనాశయ బేతాళోత్థాపనం కఠిన్యామి. —

బేతాళమును లేపి నాకు నేను హానిని దెచ్చుకొనను.

దీని కాంగ్లమున—

'To dig one's own pit (grave).'

'I shall not raise a devil for my own destruction.'

—(Apte:- Guide to Sanskrit Composition, pp. 327-'28.)

ఫ్రెంచ్ భాషాలోకోక్తి :

'The fool cuts himself with his own knife.'

— (Proverbs from East and West, p. 25.)

అనురూపములగు నాంధ్రలోక్తులు—

'కొంగున నగ్ని డాచినట్లు'. 'చెట్టు కొట్టి పై వేసికొనినట్లు'.

'తన్ను గట్ట ద్రాళ్లు తానె తెచ్చుకొననట్లు'.

— 14. * అజాకృపాణీయన్యాయము. —

దీనికిగల రెండుమూఁడు వివరణములలోనొకటి పై సామెతలవంటిదే.

‘యథా అజయా భూమిం ఖస్త్యా ఆత్మకథాయ కృపాణో దర్శితః,
తత్తుల్యం వృత్తం కేనచి దాత్మవినాకాయ కృతం అజాకృపాణీయమ్.’†

—వర్ధమానుని ‘గణరత్నమహోదధి’. 3. 196

(కత్తి లేకపోవుటచే దన్నుఁ జంపఁజాలక యుచాయము నరయు
చుండు నొకనిపై నొకమేళ మదమునఁ గాలించే నేలఁ ద్రవ్వెను. అట్లు
త్రవ్వఁగా మట్టిలోఁ గప్పఁబడిన యొకకత్తి బయటపడెను. దానిచే నాతఁ
డామేళను దెగటార్చె నట. ఇట్లుజంతువు తనగోతిని దానే త్రవ్వ
కొనెను.)‡

1. శ్లో. ‘అనాలోచ్య ప్రేష్టుః పరిణతి, మనాదృత్య సుహృద
స్వయాకాష్టే మానః కిమితి తరళే సంక్రతి కృతః ?
సమాకృష్టా హ్యేతే క్రశయదహనోద్భాసురశిఖాః
స్వహస్తే నాక్లారాస్తదల మధునారణ్యరుదితైః.’

[‘స్వహస్తే నాక్లారాః సమాకృష్టాః—ఇత్యనేన భవత్యా అజ్ఞా
త్యైవ అగర్భః కృత ఇతి సూచితమ్.’—వేమభూపాలుని శృంగారదీపికా
వాఖ్యం.] —ఆమరుశతక. ౮౪ ప.

(అతని యనురాగ మెట్లుమాటునో యనియైన నాలోచింపక,
చెలులమాటలు లెక్కచేయక, నీ వసమయమున నాతనిపై నలిగితివి.
దీనికి ఫల మాతఁ డలిగి వెడలుటయే. కావున నీవు చేసినపని క్రశ
యాగ్నిజ్వాలాజ్వాలంబులయిన నిప్పులను దెచ్చి మీఁద వైచికొనిన
ట్లయినది. కార్యము మించినతరువాత నిప్పు డేల యరణ్యరోదనము
చేసెదవు.)

- 2 కొంగున నగ్ని (చిచ్చు) దాఁచుకొనినట్లు—

(తననాశమును దానే కొనితెచ్చుకొనినట్లు.)

† లాఙ్కీయ్యాక్షరి. 1. భా. ౧ పుట.

‡ సంస్కృతన్యాయములు. ౪ పుట.

తే. 'మమ్ము నందఱ నెవ్వనిమహితశక్తి
యెక్కుడై సంగరంబునఁ జిక్కుపటచె
నట్టికడువిఁ, గొంగున నగ్నిఁజాచి
నట్టు, లెమ్మెయి డాచితో యమ్మ చెపుమ'.

—భారత. ప్రీతిపర్వ. ౨. 178.

3. కొఱవిని దల గోకికొనుట.

(కొఱవితోఁ దల గోకికొనిన, తల కాలి స్వవ్యాఘాతమే
యగును గాని తలదురద తీరునా?)

చ. 'మెఱసిన మృత్యుదేవతకు మృత్యువు లై నమకుందదాసులన్
దరలక మారుకొం టరయఁ దాఁ గొఱవిని దల గోకుకొంట.'

—శ్రీరంగమహాత్మ్య. 3. 686.

4. క. 'చిటువర్చ నవ్వ, భళిరే

కొఱవిని దలగోకికొనుటకుం దలఁచిరి, యే

డైట నిత్రటిఁ బై కొని నే

నఱిమెద యమనగరి దఁయ నరివర్గములన్.'

—సిర్సి పెడ ధర్మయామాత్యుఁడు నలచరిత్ర. ౨. 124.

5. తే. 'ఇట్టి చలపాది నౌట న న్నెఱిఁగి యెఱిఁగి

యెట్లు గైకొనె దమయంతి నీ నలుండు ?

కొఱవి చేబూని తలగోకుకొనఁదలంచె

గటకటా ! గర్వమన మీఁదు గానడయ్యె.'

—ధర్మయామాత్యుఁడు నలచ. ౪. 252.

6. క. 'వెఱ పాకయింతయు లే కీ

'తెఱఁగున మీము నెవ్వఁ డింత తెగి చేసెనొకో

ఎఱిఁగెఱిఁగియుండి యకటా

కొఱవిని దల గోకుకొనుటకుం దలపెట్టెన్.'

—రాజశేఖరచ. ౨. 23.

7. క. 'జలధిఁ బడఁ గడపె మును నను
వలదు సప్తభాంతి నీకు నైరం బేలా
బలవంతునితోఁ, గొఱవిం
దల గోఁకికొసంగఁ దగునె దనుజాధీశా.'

—రామాభ్యుదయ. ౫ ఆ. 156. ప.

8. తన్ను గట్టఁ ద్రాళ్ళు తానె తెచ్చుకొనునట్లు.
సీ. '...అత్మోక్తకథారథ మత్యంతమూఢులై
చేయరానివి మీరు చేసినారు
మిమ్ముఁ గట్టఁగఁ ద్రాళ్ళు మీరె చేకొంటిరి
యింక మీరు వగవంగ నేమి కలదు ?'

—శివధర్మోత్తరఖండ. ౪. 97.

9. క. 'తను గట్టఁ ద్రాళ్ళు తానై
కొనివచ్చినజాడ యనుచుఁ గుదియించి కరం
బురఁ బాశముఁ గొని దానన
వనధీశునిఁ గట్టె నసురవర్యుం డాజిన్.'

—కవికర్ణ రసాయన. ౨ ఆ. 119 ప.

10. 'కుడిచి కూర్చుండలేక చెట్టు గొట్టి పయి వేసికొన్నాఁడు.'
—ధర్మజరాజసూయ 20 పు. 2 వక్తి.

—౨౦. (15) *హస్తకటకః కిం దర్పణేనేక్ష్యతే ?—

చేతినున్న కడియము నద్దములోఁ జూడవలెనా ? నైలోకోక్తి
భోజని 'సరస్వతీకంఠాభరణము'న మనాహరింపఁబడినయొకానొకపద్య
మునఁ గలదు. (I. 159 ప. ౧౧౦ పు)

'హ తో జో జ్జుబదేశే నైవ మదనః సాక్షాదయం భూతలే
తత్కిం దీసగ సచ్చమా హతవపుః కామః కిల శ్రూయతే
ఏ దూప కిలలేడి భూతపతినా గౌరీవివాహోత్సవే

విసౌ సచ్చ జి బోలు మా స్రకటకః కిం దర్పణే నేక్ష్యతే.'

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతిసూర్యారావుబహద్దరువారు
పితాపురముమహారాజావారు. పరిషద్ధ్యవస్థివాఙ్మతములు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు-ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

అధ్యక్షులు.

సాహిత్యవికారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కార్యదర్శులు.

కె.కా.చి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి నూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

కోశా శివనాథశాస్త్రిగారు.

నిజాదవోలు వేంకటరావుగారు, ఎం. ఏ.

అల్లక్క వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

పిళ్ళారిశెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుడుగారు.

ప్రతివాదిభయంకరంపార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

మంచితరుణము !!

మంచితరుణము !!

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు.

ద్వితీయసంపుటము.

మూడితమై విక్రయమునకు సిద్ధముగా నున్నది.

ఈ సంపుటమున 'క' యెడలు 'జ' వఱకు శబ్దము లున్నవి.

సాదాప్రతి మూల్యము 4-0-0. మేలుప్రతి (Art paper) 5-0-0.

పోస్టువ్యయము ప్రత్యేకము. వర్తకులకు కమిషను ఈయబడును.

లక్షణసారసంగ్రహము.

చిత్రకవి పెద్దనకవిచే రచింపబడినది. చిరకాలమునుండి కాలగర్భమున నణగియున్న యీ మూల్యమైన లక్షణగ్రంథము నేటికి వెలువడినది. ఇది విపులమగు పీఠికలతోఁ గూడి చక్కఁగ ముద్రింపబడినది. డెమ్మానైజు. పుటలు 146. మూల్యము 0-8-0 మాత్రమే.

కావ్యాలంకారచూడామణి.

పా శ భే ద ము లు.

పరిషత్పుస్తక భాండాగారమునందలి వ్రాతప్రతులలోని పాశముల నెత్తి ముద్రితపాశములతోపాటు ముద్రించినారము. ఈగ్రంథము పరీక్షార్థులకు, విమర్శకులకు విశేషముగ నుపయోగింపను.

వెల 0—6—0 మాత్రమే.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada printing Works Cocanada, and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu Academy, Cocanada.

ప్రతి ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౩౦. {	వృష. చైత్ర-వైశాఖములు.	{ సంఘిక ౧.
---------------	--------------------------	------------

కా కి నా డ :

హావత్తారాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోస్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

1941 ఏప్రిల్ -మే.

విషయ సూచిక.

1. స్వవిషయము	...	...	౧-౪
2. సాహిత్యవిశారదుల సన్మానము	...	...	౫-౬
3. సన్మానపత్రక	...	...	౭-౮
4. నాటకరసవిమర్శన పర్యాలోచనము	...	...	౯-౨౦
ఉభయభాషాప్రవీణ - మల్లాది సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు			
5. వక్రకోక్తి జీవితము	...	...	౨౧-౩౨
జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారు			
6. గ్రంథస్వీకారము	...	...	౩౩-౪౫
7. కాశీఖండము-పాఠభేదములు	...	...	౪౬-౪౮
వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ - విద్యాన్ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు			
8. విజయవాదము	...	...	౪౯-౫౦
విద్యాన్-మధునాపంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.			
9. పరిపత్ను స్రవక భాండాగారము—మూడవ భాగము	...	...	17—32
10. సీతారామచరిత్రము—ప్రీతిక	...	...	i—ii
శ్రీ విక్రమచేవవర్మగారు			
11. విజ్ఞప్తి	...	...	1
12. కవిజీవితము	...	...	i—viii
నిడుదవోలు వెంకటరావుగారు			
13. సీతారామచరిత్రము—కథానుక్రమణిక	...	...	1—2

SRJ JAGADGURU VISHWANATHA
JNANA SIMHASANA JNANAMANDIR
LIBRARY

Jangamawadi Math, Mangalagiri

శ్రీ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కా కి నా డ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపబడును.

సంపుటము ౩౦.	{	వృష. చైత్ర-వైశాఖములు.	{ సంఘిక ౧.
-------------	---	--------------------------	------------

స్వవిషయము.

(శ్రీ) వృషనామసంవత్సరముతోఁ బరివత్తునకు ముప్పదియవయేడు ప్రారంభమైనది. స్థాపించినది మొదలు నేటివఱకు నాంధ్రసాహిత్యము నకును గ్రాంథికాంధ్రభాషకును దనశక్తికొలఁది పాటుపడుచున్నది. ఆంధ్రభాష కమూల్యములగు ముద్రితాముద్రితగ్రంథములు పరిష్కాభండాగారమున సమకూర్పబడినవి. పెక్కుగ్రంథములు పరిష్కృతకటితములై విలసిల్లుచున్నవి. పరిష్కృతకథాండాగారమున శీర్షికక్రిందఁ గార్యాలయమునందలి తాటియాకుగ్రంథములఁగల విశేషవిషయములు వివరింపబడుచున్నవి. భాషాభిమానులును, పండితులును దాశపత్రగ్రంథముల నితోధికముగఁ బరిశీలించి యాంధ్రవాఙ్మయసేవ యొనర్తుగుగాక

కడచిన విక్రమసంవత్సరమున సాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షులును, నిరంతరవాఙ్మయసేవాధురంధరులును, గ్రాంథికాంధ్రభాషాభిమానులనగు (శ్రీ) జయంతి రామయ్యపంతులుగారు దివంగతులైరి. వారి మరణమువలన సాహిత్యపరిషత్తునకును ఆంధ్రవాఙ్మయప్రపంచమునకును దీక్షణలోటు వాటిల్లినది. వ్యావహారిక భాషావాదులగు (శ్రీ) గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారితో వాదోపవాదముల నలుపుచు గ్రాంథికాంధ్రమే భాషాభివృద్ధికి శ్రేయోదాయకమనియు, విద్యాలయములందట్టిభాషయే విద్యార్థులకు నేర్పవలయుననియు నిరూపించి,

తమధన్యజీవితమును వారువాఙ్మయసేవకై వినియోగించి కీర్తికాయలైరి. వారిజీవితము నాదర్శముగఁగైకొని భాషాభిమాను లాంధ్రభాషకుఁ దమజీవితముల ధారవోసి ధన్యలగుదురని యాశించుచున్నాము.

శ్రీ రామయ్యపంతులుగారి స్థానమున సాహిత్యపరిషత్పత్రిక నిర్వాహకవర్గమువారు బ్రహ్మశ్రీ సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్య శాస్త్రిగారి నధ్యక్షులుగ నెన్నుకొనియున్నారు. వీ రాంధ్రులకుఁ జరపరి చితులు. రామచరితము, సాహిత్యకల, శ్రావణవిజయము మున్నగు నాంధ్రగ్రంథముల రచించియున్నారు. వీరిని శ్రీ శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురా ధీశ్వరులు తమ యాస్థానపండితులుగఁ జేయుటయేగాక సుప్రసిద్ధ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణకార్యమున సంపాదకులుగ నియమించిరి. విమర్శకాగ్రేసర బిరుదాంకితులు విఖ్యాతాంధ్రపండితులునగు కీ. శే. శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు వీరి యగ్రజులే. శ్రీసుబ్బయ్యశాస్త్రిగారి యధ్యక్షతను బరిషత్పత్రికములును, నిఘంటురచనాకార్యమును నితోధికాభివృద్ధి నందఁగలవని యాశిగ వదించఁగలము.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రికలయమునకుఁ బ్రత్యేకముగనొక భవనమును నిర్మించుటకై తీవ్రమగు ప్రయత్నములుసలుపఁబడుచున్నవి. ఉదారులగు భాషాభిమానుల ధనసహాయమున నది యచిరకాలమున నెఱవేఱఁగలదని పాఠకులకు విన్నవించుచున్నాము.

పరిషత్పత్రికయందు ముద్రితమగుచున్న మంత్రిప్రగడ సూర్య ప్రకాశకవి విరచితమగు సీతారామచరిత్రమునఁ బ్రథమాశ్వాసము ముగిసినది. అందు బాలకాండము పూర్తియగుటచే నాయాశ్వాసము నొక భాగముగఁదీయించి ప్రచురించియున్నాము. మిగిలినభాగములును ద్వారలో ముద్రింపఁబడును. బద్దెన సీతిశాస్త్రముక్తావళి యను గ్రంథమునకుఁ బరిషద్బాండాగారముననున్న ప్రతికిని శ్రీయుత మానవిల్లి రామ కృష్ణకవిగారును, కీ. శే. చెలికాని లచ్చారావుగారును బ్రకటించిన ప్రతులకును గేవలము పాఠభేదము లుండుటయేగాక పద్యములును, వాని

వరుసయు భిన్నములుగ నున్నవి. ఆయాప్రతులను సరిచూచి యాగ్రంథముద్రణమును ముందు సంచికలోఁ బ్రారంభింతుము.

ఈ శతాబ్దమున, పాశ్చాత్య భావప్రపంచ మల్లకల్లోలముగ నున్నది. దానిననుసరించియే మనదేశీయవాఙ్మయములును సూతనమార్గములఁ దొక్కుచున్నవి. కాని కేవలము పాశ్చాత్యరచనముల కనుకరణములగుటచే గ్రంథకర్తలు భాషాభివృద్ధి నొనర్పఁజాలకున్నారు. దేశకాలములు, ఆచారవ్యవహారములు, భారతదేశనాగరికత, ఆదర్శములను, సంఘమునకును దమకును గల పరస్పరసంబంధమును బాగుగఁ దెలిసికొని గ్రంథకర్తలు సూతనవాఙ్మయమును స్థిరప యత్నింపవలసియున్నది. మఱియు నిష్పాప ప్రకటింపఁబడుచున్న గ్రంథములలోఁ గొన్ని వ్యావహారికభాషయందు రచింపఁబడి సహృదయాహ్లాద మొనర్చుటలేదు. ఆయాచనల నొకసారి చూచినచో వ్యావహారికభాషవాఙ్మయరచనమున కెట్లుపకరింపదో స్పష్టముకాఁగలదు. దానికొక మార్గముగాని పద్ధతిగాని గన్పడుటలేదు. నియమరహితమై కవులిట్లు వేర్వేరుమార్గముల నడచినచో భాష కపారమగు ననర్థమును గలుగఁజేసినవా రగుదురు. అందలి పదజాలము, శబ్దభావముల విశ్రంఖలత్వమును గాంధిక భాషపై నను, ప్రాచీనగ్రంథములపై నను వారికిఁగల యాగ్రహమును వ్యక్తపఱచుచున్నవిగాని భాషాభిమానమును సూచించుటలేదు. ఉత్తమరచనములఁగవులుపయోగించెడి భాషయును సామాన్యజనుల వాడుకభాషయు నెప్పుడును భిన్నముగ నుండునని వీరుగ్రహింపవలసి యున్నది. భాష కావ్యరచనమున నప్రధాన మనువాదము గ్రాహ్యముగాదు. శబ్దార్థములకుఁగల యవినాభావసంబంధము మన ప్రాచీనులచే బాగుగ నిరూపింపఁబడినది. భాషకుఁదగిన భావములు, భావములకుఁదగిన భాషయు నుండినఁగాని యేకావ్యమును శోభింపఁజాలదు. కావ్యప్రయోజనము, నీతి, కావ్యభాష మొదలగువానిని గూర్చి మన యాలంకారికుల యభిప్రాయములు పాశ్చాత్యప్రపంచమునఁగల యభిప్రాయములకు భిన్నములుగనున్నవి. పాశ్చాత్యవాఙ్మయప్రపంచము

నందును జనసామాన్య ముపయోగించెడి భాషకును, కవుల భాషకును హస్తీమశకాంతరము గలదని సహృదయు లెఱుంగకమానరు. అందును గద్యములఁగలభాషకును, పద్యరచనమున నుపయోగింపఁబడు భాషకును విశేషవ్యత్యాసముకలదు. గద్యవాఙ్మయమునఁగూడ నవలలు, నాటకములు, కథలలో నుపయోగింపఁబడు పాశ్చాత్యభాషయును, వ్యాసముల నుపయోగింపఁబడు భాషయును భిన్నముగనుండును. మాట్లాడు భాషయే పాశ్చాత్యవాఙ్మయరచనమున నుపయోగింపఁబడు చున్నదను కొనుట గొప్పపొరపాటు. కావునఁ గవులును గ్రంథకర్తలును భాషాభివృద్ధిని మనమునం దిడుకొని, వ్యక్తి, దేశవిభాగము, కాలము, సాంఘిక జీవనముమొదలగువానిపై నాధారపడి నియమరహితమై వేఱువేఱుమార్గములఁ ద్రొక్కెడి వ్యావహారికభాష సత్కావ్యరచనమున కుపకరింపదని గ్రహించి, గ్రాంథికభాషయందే తమతమకావ్యముల రచింపవలసియున్నది. వీరిని నూతనమార్గముల నవలంబింపవలదని యెవ్వరును శాసించుటలేదు. వాఙ్మయము నూతనమార్గముల (నవలలు, నాటకములు, కథలు మొదలగునవి) వికసనమును గాంచవలయును. కాని కేవల మనుకరణములై పాశ్చాత్యభాషములను వెదచల్లుచు, నియమరహితమై పలుత్రోవలఁజనెడి భాషయందు రచింపరాదనియే మాయుద్దేశము. గ్రాంథికభాషయనిన దీర్ఘసంస్కృత సమాసజటిలంబగు భాషయని కొందఱు తలంచుటగలదు. అది సత్యమౌరము. దుర్గమములగు సంస్కృతసమాసములను, పదములను గైకొని తమరచనలనొనర్చుట యాధునికకవులకుఁ బరిపాటిగనున్నది. నియమబద్ధమైనను గవిత్వము సలక్షణముగను, సులభముగ నొనర్పవచ్చును. సంస్కృతభాషాశృంఖలములు దమకు నచ్చనిచోఁ దేటతెనుఁగు మాటలనే యుపయోగింపవచ్చును. కాని పదిశతాబ్దములకుఁ బైకాలమునుండియుఁ గలసి మెలసియుండిన సంస్కృతాంధ్రభాషలకలయికను విడఁగొట్టుట భాష కనర్థదాయకమనియు వానిని సరిగ మేళవించి గ్రంథరచన మొనర్చుటయే భాషాభివృద్ధికి మార్గమనియు భాషాభిమానులు గ్రహింతురుగాక.

సాహిత్యవిశారదుల సన్మానము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ పితాపుర మహారాజావారు సాహిత్యవిశారద, బ్రహ్మశ్రీ కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారిని దమ యాస్థానవిద్వాంసులు గను నిఘంటుకార్యసంపాదకులుగను నియమించియవసరమున కాకినాడ పౌరులపక్షమున నీశ్వరపుస్తకభాండాగారమునా రొకసభఁ గావించి శ్రీశాస్త్రిగారిని సన్మానించిరి. ఆసభకు కాకినాడలో న్యాయవాదులగు బులుసు వేంకటసుబ్బారావు B. A. B. L. గా రధ్యక్షత వహించిరి. సభకుఁ జారులలోఁ బ్రముఖులయినవా రందఱు విచ్చేసియుండిరి. పిమ్మట భాండాగారము కార్యదర్శులు శ్రీ నిఘంటుకార్యనిర్వాహకులయిన శ్రీ శ్రీ పీఠికాపురాధీశ్వరులను శ్రీ శాస్త్రిగారిని బ్రశంసించుచు సన్మానపత్రము నొసఁగిరి. నిఘంటుకార్యస్థానమునఁ బనిచేయుచున్న బ్రహ్మశ్రీ వ్యాకరణశిరోమణి విద్వాన్ దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రిగారును, నిడుదవోలు వెంకటరావు M. A. గారును నిఘంటునిర్మాణమును గూర్చిన విశేషములఁ దెలుపుచు శ్రీ శాస్త్రిగారు సంపాదకులుగా నియమింపఁబడుటవనఁ గలిగిన యానందమును వెల్లఁబుచ్చిరి. వ్యాకరణ విద్యాప్రవీణ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రిగారు, తొలుత నిఘంటునిర్మాణారంభమును గూర్చియు, నావట్టున శ్రీపీఠికాపురాధీశ్వరులు ప్రకటించిన చూదార్యాతిశయమును గూర్చియుఁ దెలిపి శ్రీ శాస్త్రిగారి కార్యనిర్వహణదీక్ష నుగ్గడించిరి. బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ వెంకటాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు ఇతర నిఘంటువులకంటె శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువునఁ గల విశేషములనుగూర్చి యుపన్యసించి శ్రీశాస్త్రిగారి సంపాదకత్వమున నిఘంటు వదిరకాలమున ముగియఁగలదని తెలిపిరి. న్యాయవాదులును శ్రీశాస్త్రిగారి శిష్యులునగు ప్రతివాది భయంకరం పార్థసారథిగారు శాస్త్రిగారి సాహిత్యవిశారదత్వమును బాగుగ వ్యక్తపఱచి శ్రీ శాస్త్రిగారిని పీఠికాపురాధీశ్వరులను బ్రశంసిం

చిరి. ఆంధ్ర పత్రికాసంపాదకులును, ప్రకృతమున నిఘంటుకార్యాలయమునఁ బండితులునగు శ్రీయుత మధునాథంతుల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారు 'విజయవాదము' అను శీర్షికతోఁ బ్రశంసాపద్యములను శ్రీ శాస్త్రిగారి కర్పించిరి. ఇకను పలువురు శ్రీ ప్రభువద్యులయొక్కయు, శ్రీ శాస్త్రిగారియొక్కయు గుణగుణములఁ బ్రశంసించి వారి యెడలఁగల శౌరవాదరములఁ బ్రకటించిరి. తుదిని దమకృతజ్ఞతను దెలుపుచు శ్రీశాస్త్రిగారు ప్రభువద్యులు తప్తు నియోగించుటకుఁగల కారణములు, నిఘంటునిర్మాణప్రారంభము మొదలుగ నాఁటివఱకు జరిగిన కార్యక్రమమును, జరుగనున్న కార్యక్రమమును విపులముగఁ దెలిపి భవదనుగ్రహమును బురస్కరించుకొని నిఘంటునిర్మాణము పూర్తియగుగాక యని యాసించినారు. అధ్యక్షుల శౌరవభాషణములతోడను, గార్యదర్శుల యభినందనములతోడను సభ జయప్రదముగ ముగిసినది.

సాహిత్యవిభాగద, పీఠికాపురసఃస్థానాస్థానవిద్వాన్, శ్రీ మూర్త్యరాయాంధ్ర
నిఘంటుపంపాదక,

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీ కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారికి
ఈశ్వరపుస్తకభాండాగారము

సమర్పించిన

సన్తాన పత్రిక.

ఆర్యధర్మప్రచారకాగ్రణి !

ఉత్తమశ్రోత్రియ వైదికకులాలంకారులై, సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యపారంగతులై, దిగంతవిశ్రాంతకీర్తిశేషులగు మీ అగ్రసోదరులు శ్రీ బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారును, దామును నేటికి రమారమి ఏబదేండ్లనుండి, స్వచ్ఛము సనాతనము నగు ఆర్యధర్మసాహిత్యప్రచారముచే యావదాంధ్రదేశమునకు స్థిరపరిచితులై, వెలయుచున్న సంగతి జగద్విదితము. పరమపావనమగు భారతసేవకై జీవితార్పణ మొనర్చిన మీ బోఁటి పుణ్యపురుషుల నాహ్వానించి, గొనియాడు భాగ్య మబ్బిన మా భాండాగారము ధన్యమైనదని విశ్వసించుచున్నాము.

విద్వల్లోకపూజ్యచరితా !

తాము చిరకాలమునుండి చేయుచున్న ధర్మసాహిత్యప్రచారమునకుఁ గాకినాడపుర మధివాసమైయుండ నోచుకొనుటచే, ప్రత్యేకముగా నీ కాకినాడపౌరలోకము తమకుఁ బెక్కువిధముల ఋణపడి యున్నది. ముప్పదియేండ్లు పీఠికాపురరాజకళాశాలాధ్యాపకసమయమునఁ దమయొద్ద నుత్తీర్ణులైన శిష్యబృందములు, మీ యమోఘసాండితీగరిమను, అకళంకవక్తృతాచాతుర్యమును వేనోళ్ళ నేటికిని గొనియాడుచున్నారు.

సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యజగద్భరణమహాకార్యమున, శ్రీపీఠికాపుర మహారాజచర్య "లాంధ్రభోజ" బిరుదమును శాశ్వతముగా నార్జించి యున్నారు. దాక్షిణాత్యప్రపంచమున, సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యసా

మ్రాజ్యము నింత మహోదారదయారసముతోఁ బరిపాలించిన ఆంధ్ర) భోజులు విద్యల్లోకపాలకసామ్రాట్టులన నతిశయోక్తి కాఁజాలదు. ఈ మహాప్రభువు జయంతికులశేఖర రామయాఖ్యవిశ్వవిఖ్యాతపండిత ప్రకాండుని సాయమున, శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటునిర్మాణయజ్ఞ దీక్షాబద్ధకంఠులై, అధ్వర్యులైన పంతులుగారు దివంగతులు కాఁగా నీ పుణ్యసవనమును పూర్తిచేయు దివ్యసంకల్పముతో, నీ యాధ్వర్యమును తమ భుజస్కంధములపై నిడి, ఆస్థానవిద్వాంసునిగా నాహ్వానించినవారై వినినంతనే, కాకినాడపౌరలోకము, ధన్యోత్సాహముతో నానందించినది. యానదాంధ్రదేశమునకు యుగాంతమువఱకు స్థిరోపకారియగు నీ యాంధ్రనిఘంటురాజము, అవిచ్ఛిన్నముగాఁ గొనసాగి, సంపూర్ణ విజయ మందుననుటలో మా సంశయములన్నియు విచ్ఛిన్నములైనవి. గ్రాంథికవాదసంరక్షణసంరంభములో మీకున్న ధైర్యసాహసములు, సనాతనాధునాతనసాహిత్యసామగ్రిసమన్వయములోఁ దాము చూపిన వివేకచాతుర్యములు, సర్వజనమనోరంజకసంభాషణోపన్యాసధోరణిలోఁ దమకుఁ గల నవరసాంచితచాతుర్యమును శ్రీమహారాజావారు గుర్తించి యీ మహాకార్యభారము తమపై నుంచుటచే, శ్రీమహారాజావారి విజ్ఞానాదార్యమును తమ యర్హతమగుణభూషితమగు నుత్తమపాత్రతన మే మభినందించుచు, భగవానుఁడు శ్రీ పీఠికాపురసంస్థానమును నిరంతరవిజయక్రదముగా సంరక్షించి, తమ కనవరతాయురారోగ్యైశ్వర్యముల నొసఁగి మనువుఁ గాక యని ప్రార్థించుచున్నాము.

విధేయులు,

ఈశ్వరపుస్తకభాండాగారము
రామారావుపేట
11—6—'41.

గొర్రి సుబ్బారావు (అధ్యక్షులు)
సమయమంతరి అచ్చన్న పంతులు
ఉపాధ్యక్షులు,
బులుసు వేంకటేశ్వర్లు
కాభూరి రామచంద్ర సత్యనారాయణ
రావు

(కార్యదర్శులు.)

నాటకరస విమర్శన పర్యాయోచనము.

ఉభయ భాషాప్రసాద—మల్లాది నక్కనారాయణశాస్త్రి.

బ్రహ్మశ్రీ విద్వాన్ వెంపరాల సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు శ్రీయాద్రసాహిత్యపరిషత్పత్రికయందు సీమశ్య “నాటకములు-రసములు” అని మకుటముతో సుతరరామచరితములోని రసమును విమర్శించు నుపన్యాసమును వెల్లడించి మమ్మ మిగుల సంతసింపఁ జేసినారు. శ్రీవారి యుపన్యాసము నిష్పాక్షికముగ వ్రాయఁబడినదని చెప్పుటకు నేమియు సందేహములేదు. రెండుపక్షముల వాదములను జూచి రెండింటికి వ్యాఖ్యాతల వ్రాత లాధారములని వానిపేరులతోఁ గూడ నుగ్గడించి చివరఁ దమయుద్దేశ్యము కరుణారసము నవగాహించుచున్నదని సరళహృదయముతోఁ దెలియఁబఱచినారు. నేనుగూడ శ్రీవారివలె బెద్దల యాశయముల నుల్లుఁఘింప నుద్దేశ్యము గలవాడను గానుగాని “భిన్నరుచిర్హితాః” అన్నట్లు వేఱుతాత్పర్యము గల్గియున్నాను. అయినను శ్రీయీశుక్రికామూలమున శ్రీవారితో నామ శాశ్వతము, నిదంప్రథమమునగు సాప్తపదీనము లభించినందులకు సంతయు ముఱియఁచుఁ జాలమంది పండితులను మిత్రులుగఁ జేయుటకు నుపకరించిన యీ పత్రిక, యితోధికాభివృద్ధి నొందుచుఁ జరంజీవినియై వెలయుఁగాతమని యాసించుచున్నాను. మఱియుఁ బైయభిప్రాయభేదమాత్రమున నన్నవి సేతమిత్రునిగ గ్రహింపకుందురుగాక యని మిగుల శ్రీవారు ప్రార్థింపఁ బడుచున్నారు. ప్రకృతమునకు వత్తము. “నాటకేతు భవే దంగీ శృంగారో వీర ఏవవా” యనుకారిక, నాటకలక్షణముగలిగిన ప్రతాపరుద్రీయాద్య లంకారగ్రంథములలోఁ గాని దశరూపకములోఁ గాని యుండవచ్చును. అవి శ్రీవారనినయట్ల యర్వాచీనములగుట స్పష్టమైన విషయమే. “ప్రసిద్ధేఽపి ప్రబంధానాం నానారసనిబంధనే । ఎకోరసోంగీక ర్తవ్యస్తేషాము త్కర మిచ్ఛతా ॥ యనిమూలమువ్రాసి” ప్రబంధేషు మహాకావ్యేషు

వా, నాటకాదిషువా, విప్రకీర్ణతయా అంగాంగిభావేన బహవోరసా
 డపనిబధ్యంతే ఇత్యత్రప్రసిద్ధా సత్యామపి యః ప్రబంధానాంఛాయాతి
 శయ మిచ్చతితేన తేహంరసానా మన్యతమః కశ్చిద్వివక్షితో రసోంగి
 త్వేన వినివేశయితవ్య ఇత్యయం యుక్తతతోమార్గః" అని వ్యాఖ్యవ్రాసిన
 ధ్వన్యాలోకకర్తను బ్రాచీనతముడని నిర్ణయించుచు నిట్లు ప్రాచీనుల
 లక్షణము నాటకాదిరసనిబంధన విషయమై విశాలముగ నుండఁగ నర్హ
 చీనులు కాళిదాసాదిమహాకవుల నాటకాదులనుబట్టి సంకోచపటచుట
 సంభవించినదని శ్రీవారు పూర్వాపరగ్రంథతాత్పర్యభేదకారణములను
 విమర్శించి, నిర్ణయించియున్నారు. ఈయభిప్రాయముతో నేను ననుస
 రించువాడనే కాని సంపూర్ణముగ నేకాభిప్రాయుడనుగాను.

సాధారణముగఁ బ్రాచీనాలంకారాది శాస్త్రములనే యర్వాచీ
 నులు ననుసరించిపోవుచు నధికముగ నభిప్రాయభేదము గలిగినచోటుల
 భిన్నమార్గములఁ ద్రొక్కుట కనుచున్నారు. ధ్వన్యాలోకకర్త, కావ్య
 ప్రకాశకర్తకంటఁ బ్రాచీనుడైన విషయము సర్వపండితారూఢము.
 లలితసారస్వతవిషయకచర్చల సర్వాంశములు నీకావ్యప్రకాశ గ్రంథ
 మునందే మొదట విమర్శింపఁబడినవనియు దీనికంటఁ బూర్వగ్రంథ
 ము లొక్కొక్కయంశమును విమర్శింప నుత్పన్నములై నవనియు నా
 యూహ. ధ్వన్యాలోకము నాలంకారికులందఱు నెఱిగిన గ్రంథమేకాని
 క్రొత్తదియు మూలమూలల దాఁగినదియుఁ గాదు. దానియందుఁ గొంత
 భాగము కొంతకాల మగపడనిదియులేదు.

మమ్మట్లభట్టు ధ్వన్యాలోకమునందు మిక్కుటమగు మక్కువ
 గలిగినట్లు ప్రసక్తిగలిగినచోట్ల వ్యక్తము చేయుచున్నాఁడు. అతఁడు
 నాటకప్రకరణము వ్రాయకున్నను ధ్వన్యాలోక మూలవ్యాఖ్యలకు
 సర్వాచీన లాక్షణికులు గ్రహించినయర్థమునే గ్రహించినట్లు కొంచెము
 సూచించినాఁడు. సాహిత్యదర్పణము, రసగంగాధరము మున్నగు సర్వా
 చీనగ్రంథములు శొన్నిస్థలములయందుఁ గావ్యప్రకాశముతో వివదించు

చున్నను జాలస్థలములయందు సంవదించుచునే యున్నవి. ధ్వన్యాలోక
 ముతో మాత్రము నేదియు గూఢముగ వివదించుచున్నట్లు నేను దెలిసి
 కొనలేదు. పోసి యాయంశమును ఖండించి వేఱుత్తోవరుబోయినవేమో
 యనిన నదియును జెప్పశక్యముగాదు. ఇట్లుండఁగఁ బ్రాచీనుల విశాల
 లక్షణమును అర్వాచీనులు సంకోచించుటలో నేదియో హేతువుండి
 యుండవచ్చును. అందు నందఱురు మాఱుత్తోవఁద్రొమ్ముటకుఁ గార
 ణము పెద్దదై యుండును. అది యేదనఁగా సంప్రదాయాగతాశయము
 లను వెలిబుచ్చఁదలఁచుటయే. అది యట్లు వారుచేయకయుండుచేని ధ్వ
 న్యాలోకములోని యాకారికకు నాటకములలో నీరసమే ప్రధానముగ
 ఈరసము లప్రధానములుగ నుండవలెనని నిర్ణయరూపముతో నర్థము
 చెప్పటకు శక్యముగాకపోవును. పోసి దాని వ్యాఖ్యానదర్శనమువలన
 నదినులభమేమోయనిన నద్దానిమూలమునను శక్యముగాదు. కాన సఁ
 ప్రదాయాగతాశయముల ననుసరించి యర్వాచీనులు తమలక్షణ
 ములలో “శృంగారో వీరవనవా” యని సందేహానివృత్తికై నిర్ధారణతో
 నర్థము చెప్పియుండుచేమోయని యూహపుట్టుచున్నది. అర్వాచీను లంద
 టొక యభిప్రాయము గలిగియుండు కారణమును బట్టికూడ ధ్వన్యా
 లోకకర్తకు నదియే యభిప్రాయముండునని కార్యమువలనఁ గారణాను
 మానమువలె నిష్కృష్టార్థము దోఁచుచున్నది. కాని యాధ్వన్యాలోక
 మూలవ్యాఖ్యానములవలన నిదమిత్థమను నిర్ణయముతో నాటకాదులలో
 నీయారసములు ప్రధానములుగ నీయారసములంగములుగ నుండవలె
 నని విశదాభిప్రాయము తెలియఁబడకున్నది. ఉన్నట్టి కారికావ్యా
 ఖ్యలను బట్టి మనము కనివినియెఱుంగనియు, మనసంప్రదాయములో
 లేనియు “బీభత్సాదిరసములు నాటకములోఁ బ్రధానములై శృంగారా
 దులంగములై వజ్రలవలయుననెడి” విషరీతపద్ధతికూడఁ బ్రచారమునకు
 వచ్చుచేమోయని వారట్లు లక్షణమును సంకోచించియుండురని యూ
 హించుచున్నాను. ఇట్టి యభిప్రాయమే వారికి లేనియెడల సంకోచించు

టలో నేమిఫలము వాంఛింపఁబడును? కేవలకాళిదాసాదుల నాటకములను గుఱిగాఁజేసి యచునది న్యాయమైన సమాధానముగాఁ దోఁపను. కనుక ధ్వన్యాలోకములవ్యాఖ్యలకు నర్వాచీన గ్రంథములు వివరణ రూపములనిననే బాగుగనుండును. ఇట్లుచెప్పనిచోఁ గొంచెము భేద మున్ని శాస్త్రానులలోను బ్రాచీనతార్వాచీనతాభావభేదములను బుర స్కరించుకొని యుండునుగాన నర్వాచీనగ్రంథములన్నియుఁ బ్రాచీన గ్రంథములన్నింటికి విరుద్ధములై పోవలసివచ్చును. దీనికొక యుదాహరణమును గనుఁచు. భట్టజీదీక్షితులవాడు సిద్ధాంతకౌముదిలో శబ్దాధికారమునందు “పద్దన్నమాస్” అనుసూత్రమును వివరించుచు నందలి “శస్పిభృతిషు” అను నిమిత్త లక్షణాంశమందున్న ప్రభృతిశబ్దమునకుఁ బ్రకారార్థమునుజెప్పి విభక్తిప్రత్యయసామాన్యము నిమిత్తముగఁ బ్రయోగములనుబట్టి వదానులుప్రయోగింపఁ జరునని నుడివియున్నారు. సూత్రమును బట్టియైనచో ద్వితీయా బహువచనము మొదలు వదాదు లాదేశింపఁదగియున్నవి. ఇందలి సంకోచవికోచములు సంప్రదాయాగతములేయని మనము గ్రహింపవలసియుండును. కానిచో దీక్షితులవారైనఁ దప్పిత్రోవను బోయిరని యనవలసియుండును. లేదా పాణిన్యాచార్యులవారైన లక్ష్యములను గమనింపలేదని యనవలసియుండును. ఈయంశము వైయాకరణులందఱకు సమ్మతముగాని విరుద్ధముగాదు. కనుక సంప్రదాయార్థములను నర్వాచీనులు వెలువఱించి యుందురనిన బాగుగనుండును. ధ్వన్యాలోకకర్త ప్రాథపద్ధతితోనట్లు నిర్వచించియుండును. అంతియేకాని శ్రీవారు వ్రాసినట్లు కాళిదాసాదుల నాటకములనుబట్టి ప్రాచీనవిపులలక్షణమును నవీనముగ వారు సంకోచింపలేదు. మఱియు నాధ్వన్యాలోకకర్త కాళిదాసునికంటె నర్వాచీనుఁడుగాని ప్రాచీనుఁడుగాఁడు. ఈసంగతి ధ్వనికర్త ‘తు’ శబ్దమునకుఁ బశ్చాత్తాప రూపార్థము వ్రాయుచు నుదాహరణముగనిచ్చిన “ముహురంగుళిసంస్కృతాధరీపం ప్రతిషేధాత్మర విక్రబాలిరాముమ్ ముఖమంస విపరికృత

లాక్ష్యాః కథమ పుష్పమితం నచుంచితంతు" అను శకుంతలములోని శ్లోకము దృఢపటచున్నది. అట్లు కాళిదాసునికంటె నర్వాచీనుడగు ధ్వన్యాలోకకర్తమాత్రము శ్రీవారు వ్రాసినట్లుగ నర్వాచీనులతో పాటుగఁ గాళిదాసనాటకములనుబట్టి లక్షణము వ్రాయవలసి యుండఁగఁ దనకంటె నర్వాచీనులగు నాలంకారికుల కండఱకు విరుద్ధముగ నేల లక్షణము చేయవలసియుండునని మరల శ్రీవారే ప్రశ్నింపఁదగిన వారు. నాయభిప్రాయముమాత్రము ధ్వన్యాలోకకర్త వేఱుతాత్పర్యము కలిగియున్నవాఁడు కాఁడనియే. మొదటివాఁడు సంసరణము నొక యా కృతితో నిర్మించుచుండ రెండవవాఁడు దాని హేచ్ఛతగ్గులుసవరించుచు సరిచేయుటవంటిదే యీశాస్త్ర నిర్మాణపద్ధతియునని మనవిచేయుచు న్నాను. మఱియు నీయంశమును మధ్యవర్తులగు పండితులమధ్యఁ బడ వేసి వారి యుత్తరమున కెమరుచూతమనికూడ నాయభిప్రాయము.

మఱియుఁ గొన్నిప్రసిద్ధవిషయములు చెప్పఁబడకున్నను మఱుఁగు బడవను నుద్దేశ్యముతోనే కాఁబోలు గృహ్యసూత్రకర్తలలోఁదల మిన్న యగునాపస్తంబమహర్షి తనగృహ్యసూత్రమునందు బ్రాహ్మణత్వమునకుఁ బ్రధానచిహ్నయగు యజ్ఞోపవీతధారణవిధిని జెప్పకండెను. అయ్యది యిపుడు బోధాయన సూత్రమునందు యాపస్తంబీయులచే గ్రహింపఁ బడుచున్నది. వారిద్దఱిలో నాపస్తంబుఁడు ప్రాచీనుడని చరిత్రజ్ఞులకుఁ గ్రొత్తగఁ జెప్పఁబనిలేదు. ఇంతమాత్రమున బోధాయనఁడే యుప వీతధారణము నిదంప్రథమముగఁ దీసికొనివచ్చెనని యన వీలుకలుగునా? కనుక నేకవిధప్రవృత్తియందు నొకచోట సంప్రదాయాగతార్థము లుల్లేఖింపఁబడక మఱియొకచోటఁ జెప్పఁబడినను బరస్పరము ప్రతిబద్ధ ప్రతిబంధకభావముల నొందవనియు నొకదాని కొకటి సహకారము నొనర్చుకొనుచు నావిషయమును దృఢముచేయఁ గలవనియు మనము గ్రహింపవలెను. కనుక ధ్వన్యాలోకకర్తకు విరుద్ధముగ నర్వాచీనులు లక్షణమును సవరించియుండ లేదని యార్యమిశ్రులు గ్రహింతురుగాక.

ఆవిషయముట్లుండనిండు. ప్రబోధచంద్రోదయమున శాంతరసము ప్రధానమని కవియు వ్యాఖ్యాతయు వివరించి యున్నారనియు, నుత్తరరామ చరితమునఁ గవిధ్యనిగా రసనిర్ణయము చేసెను గాని పై దానియందువలె వాచ్యముగఁ జెప్పియుండలేదనియు, నీవిషయము ముందుఁ జర్చింపఁ బడునని శ్రీవారు నెలవిచ్చి యున్నారు. ఇక నావిషయమును బరిశీలించెదము. పెద్దల ననుటగాదు గాని ప్రాచీనా లంకారికులలో శ్రవ్యకావ్య ములందును శాంతమును రసముగ నుద్దేశింపఁ జనదను వాడుక కలిగియుండఁగ నాప్రబోధచంద్రోదయ కర్త నాటకములోఁ గూడ నెట్లుశాంతము రసమని నిర్వచించి సమన్వయించెనో యూహింపరాకున్నది. చూడుఁడు. “శాంతోపినవమోరస” యను మమ్మటభట్టు తనకంటఁ బ్రాచీనులగు నాలంకారికు లొప్పని శాంతమునకు రసత్వమును బ్రథమమున నొప్పుకొని కారికలో దానినమ టించినాఁడు. దీనిని బట్టి పై విషయము సత్యమైనదిగదా ! కనుకనే యందున్న “అపి” శబ్దము సార్థకమగుచున్నది. ఈకారికకుఁబూర్వము “శృంగారహాస్యకరుణ రాద్రవీరభయానకాః । బీభత్సాద్భుత సంజ్ఞాచే త్యష్టానాఽప్యేరసాః స్మృతాః” అని రసములకు నా దృశ్యములం దప్తవిధ త్వమునుజెప్పి పిదప “నిర్వేదస్థాయీ భావోఽస్తి శాంతోఽపినవమోరసః” అని చెప్పుటచేతఁ బ్రాచీనకాలమునుండియుఁ బరంపరాగతమగు సంప్రదాయ మొకటి యాతనిమనస్సునందుఁ బరివర్తించుచున్నదనియు దానికి విరుద్ధముగఁ బోవఁ దనకు సమ్మతిలేకున్న నిభివోత్సల్లయుక్తి సముద్భిన్న శాంతరస నవమన్వయనివార్యమగుటచేత నాదృశ్యములందొప్పిన నొప్ప కున్నఁ బ్రబంధములందైన నిబంధింపవచ్చునని యాతని యభిప్రాయము వ్యక్తమగుచున్నది. ఈయభిప్రాయముచేతఁ బ్రాచీనకాలములోని యాశయములకు భిన్నముగఁ జంద్రోదయకర్త వేసినత్రోవ సరియైనదిగాదని సందేహింపక చెప్పవచ్చునుగదా. మరియు నాచంద్రోదయకర్తకుఁ గూడ శాంతము తొమ్మిదవరసముగ సమర్థింపఁబడేద్యముగలిగి యూహ

కలక్షణప్రదర్శనమువలన లాభములేదని దానిప్రయోగమును కార్యముఖమునఁ జూపఁదలంపేమో యనిన నది సమంజసమేకాని ప్రాచీనాభిప్రాయముతో విరోధించినట్లు కాలేదా యని నామనవి. కనుకఁ బ్రాచీన కాలమందు శాంతము రసముగాదని నిశ్చయించుకొనినట్లు స్పష్టమగుచున్నదిగదా. తేనిచో నెందును తేని పద్ధతితో నాటకములో మొదట "తద్వయం శాంతరసప్రయోగేణ ఆత్మగం వినోదయితు మిచ్ఛామః" అని యీవాక్యమునం మఱలోఁ గలిగిన తాత్పర్యమేమి? అది తన క్రొత్త త్రోవయని నిర్ధరించుటలేదా? పోనీ తననాటకములో శాంతమును బ్రధానరసముగ నిబంధించెను గానఁ జూచువారు వినువారు తమంతఃదాము రసమును నిర్ణయించికాని యాస్వాదింపఁజాలరని యావాక్యము నిండు సమకూర్చెనందురా? అట్లయినచో నదియొక నిర్మితివై పుణ్యమా? యని యాక్షేపించువా. కి సమాధానమెట్లు? కనుకఁ బ్రాచీనులొప్పని శాంతమును రసముగ నొప్పుటయు, నాటకములో దానికిఁ బ్రాధాన్యమిచ్చుటయు ననువిషయములు క్రమముగా వచ్చినవేయని మనమొప్పువలెను! ఈవిషయముచు దఱువాటి యాలంకారికులు పెదవి కదల్పకఁ యొప్పుకొనిరని మనమును శీరసావహింతము. కాని యీకవి రసపదముతో రసమును వెలిబుచ్చుటయేమి పురుషార్థమని నా మఱియొకమనవి. కనుకఁ జంద్రోదయకర్త ప్రాచీనాలంకారికవిశాలలక్షణము ననుసరించి యర్వాచీనులకు విరుద్ధముగ శాంతము ప్రధానముగఁ గల నాటకమును నిర్మించెనుగాన నట్లందఱు వేఱువేఱు రసములు ప్రధానములుగఁ గల నాటకములను వ్రాయవచ్చునను శ్రీవారి తలంపు మార్పఁబడవలెనని నామూఁడవమనవి. ప్రాచీను లుదారాశయముగల పద్ధతితో వ్రాసిన లక్షణమును రానురాను నవీరులు తెలియుటకయి విపులపఱచిరని గ్రహించుట యుక్తతరము. పిదపఁ గొంతకాలమునకు "నటే శమాభావాత్" అను మొదలు గ్రంథముచేతఁ బూర్వోక్తాభిప్రాయము ననువదించి ఖండించి నాటకములోఁగూడ శాంతము ప్రధానరసము.

ముగ నిబంధింపవచ్చునని నిర్ణయించుచు నీయభిప్రాయమును బండితరాయలు స్ఫురింపజేయుచున్నాడు. కనుక నావిషయము పెద్దలనడుమఁ జెప్పింపబడినదే గాన మనము సందేహింపఁబనిలేదు. కాని ప్రాచీనుల విపులలక్షణమును నవీనులు సంకోచించిరనుటదగ్గఱనే, మీకును నాకు నభిప్రాయభేదము. మఱియుఁ బైన వర్ణించినచోప్పన నాటకములలోఁ దొమ్మిదిరసములయందు రసమునైనఁ బ్రధానముగ నమర్పవచ్చుననడి శ్రీవారి మొదటియభిప్రాయముదగ్గఱఁగూడ నేను భిన్నాభిప్రాయుఁ డను. ఇంక నుత్తరరామచరితములోని రసమునుగుఱించి కొంచెము విచారితము. ఇందు శ్రీవారి యభిప్రాయము సప్రమాణముగాని, యప్రమాణముగాదు. అయినను నేను శృంగారరసవాదినిగానఁ దానివిషయముఁ గొంచెముచెప్పి శ్రీవారి కరతలస్పర్శము భావించి యూహకుందును.

పదవాక్యప్రమాణాఙ్గాఁడును వశ్యవాక్తుచునగు భవభూతిమహాకవి ముక్తుభట్టుకంటెఁ బ్రాచీనుఁడనుటకుఁ గావ్యప్రకాశము నందుదాహృత శ్లోకములు నిదర్శనములు. అట్టి యీ ముక్తుభట్టు శ్రీవారు మొదటఁ జెప్పినట్లు కాళిదాసాదుల నాటకాదులనుబట్టి లక్షణమును వ్రాయవలసి యున్నయెడల దోషప్రకరణములో “వృథాచార సస్థాయిభావానాం శబ్దవాచ్యతా.” యని యుపక్రమించిన రసాదిదోషలక్షణమునకుఁ గ్రమముగ “తామసంగజయమంగళశ్రియం కించిదుచ్చభుజమూలలోకితాం । నేత్రయోః కృతవత్సోస్యగోచరే కో వ్యజాయతరసోనిరంతరః.” అని యుదాహరణముగనిచ్చిన శ్లోకమునందు రసశబ్దముచే రసముదెలుపబడి నదని దోషోదాహరణముగ సమన్వయించెనుగదా ! యది యెట్లు మీ యభిప్రాయముచోప్పన సంగతమగును? ఏమన, ఉత్తరరామచరితములో నన్నిచోటుల నెట్లున్నను “ఏకోరసః కరుణ ఏవనిమిత్ర భేదాద్భిన్నః పృథ శ్చృథగివాశ్రయతే వివర్తాన్, ఆవర్త బుద్ధుదతరంగమయాన్వికారా సంభోయథాసలిలమేవ హి తత్సమస్తమ్” అను శ్రీవారి కరుణరసవాదమునకుఁ బ్రధానమగు శ్లోకము పై లక్షణక రయొక్క దోషోదాహరణ

ము నతిక్రమించినదా ? పోనీ మమ్మటభట్టయిన నీ నాటకమునకవిరుద్ధముగఁ జెప్పవలదా ? కనుకఁ గాళిదాసాదులనాటకాదులనుబట్టి యర్వాచీనాలంకారికులు లక్షణమును వ్రాయలేదని మనము గ్రహింపవలెను. ఈగ్రంథము కరుణారసప్రధానమగునేని యీ శ్లోకమే పై దోషలక్షణమునకు సరిపడినదని యామహాకవి యజ్ఞలసమాజములోఁ జేర్చబడియే యుండును.

ఈ విషయమును శ్రీవారు “నాటకమునఁ గరుణ మనిన తావుల నెల్ల విప్రలంభశృంగారాంతర్గతకరుణ మని శృంగారరసవాదులు చెప్పినారు; కాని, ‘ఏకోరసః కరుణ ఏవ’ మున్నగు తావులం దయ్యది పోసఁగదు గదా !” యని వ్రాసిన వ్రాతకూడ సమర్థించుచున్నది. ఎట్లనఁగా, పోసఁగకుండుటకుఁ గారణము శబ్దవాచ్యతగదా ! “బోసఁగదు” యని వ్రాసిన తమయభిప్రాయము చొప్పున నుత్తరరామచరితమునందుఁ గరుణారసము ప్రధానముగాని శృంగారరసము ప్రధానముగాదుగదా ! అయినప్పుడు శృంగారరసవాదికి నందలి కరుణారసపదములకు నేవిధముగ నైన దోషలక్షణము దగులకుండ నర్థాంతరమును జెప్పి శృంగారరసలక్షణముమును లగింపఁ జేయవచ్చునుగాని, కరుణారసవాదికిఁ బైదోషలక్షణము తగులకుండఁ గరుణారస లక్షణమును లగింపశక్యముకాఁగలదా ? యని నా సమర్థనము. కనుకఁ బిరుదచమవరులలో మిన్నయగు నాభవ భూతిమహాకవిని ననుచితరసప్రబంధనిర్మాత యను నపశయశస్సులను మనము పొందింపఁగూడదు. మిగిలినయంశములు భావార్థదీపికయందుఁ జర్చింపఁబడును గాన, మనకు నావిషయమునఁ జొరఁబడఁబనిలేదు.

శృంగారరసవాదినగు నాయభిప్రాయము “పరిపాంకుదుర్బలకపోలసుందరం దధతీ విలోలకబరీక మాననమ్ । కరుణస్య మూర్తి రథవా శరీణి విరహవ్యధేవ వన మేతి జానకీ” అను శ్లోకముపైఁ గొంతవఱకు నాధారపడియున్నది. ఇందుఁ “గరుణస్యమూర్తి రథవాశరీణి విరహవ్యధేవ” యను వాక్యైకదేశమునందలి “సీత శరీరధారిణి యగు విరహవేదనా

యనునట్లున్నదను నభేదాధ్యవసిత విరహ వేదనాత్వోత్పేక్ష" యుత్కట
 కోటికయై వజ్రలుచుండుట కారణము. "కరుణస్యమూర్తిః" యనునది
 మూర్తీభవించిన దుఃఖమును నభిప్రాయము గలదని నిర్వచింపవలెను
 గాని, మూర్తీభవించిన కరుణరసమని నిర్వచింప నైతిగాదు. అట్లయినచో,
 బూర్వోక్తదోషలక్షణ మనుభవించుచునేయుండును. మూర్తీభవించిన
 దుఃఖమునకు మూర్తీభవించిన విరహవేదనకు రూపభేదము లేకున్నను
 సామాన్యకారముతో దుఃఖమును, విశేషకారముతో విరహవేదనయు
 దెలుపఁబడినవని పాసరుక్త్యప్రసక్తిలేదు. ఆరెండింటికీదారితమ్యమును
 జూపుటకే "అథవా" యనునది మధ్య సమర్పఁబడినది. విరహవ్యధ, రతి
 ఫలితాంశము గాని రతి కాదని "వ్యభిచారి రసస్థాయిభావానాం శబ్ద
 వాచ్యతా" యను దోషలక్షణములోఁ గూడదని చెప్పిన స్థాయిభావము
 చెప్పఁబడినట్లు కాదు. విరహవ్యధను వ్యభిచారిభావముగ గ్రహించి
 యున్న యెడలఁ బూర్వోక్తదోషము లేప్పనేలేదు. కనుకనే యిది
 "వసనే పరిధూసరే వసానా నియమక్షామముఖి ధృతైకవేణిః । అతి
 నిష్కరుణస్య శుద్ధశీలా మమ దీర్ఘం విరహవ్రతం బిభర్తి." అను శకుం
 తలములోని శ్లోకమునకుఁ గొంచెము తీసిపోవుచున్నదని విమర్శకులు.
 వీరి ప్రతిపాదనముకుఁ గారణము "విరహవ్యధేవ" యను దానిలోని
 'వ్యధా' శబ్దము యుండవలెను. అట్లుకానిచో మిగిలిన యంశ
 ములలో భేదములేదుగాన న్యూనతాప్రతిపాదనము వృథయైపోవును.
 శకుంతలమునందు శృంగారప్రాధాన్యమువలెను తర్రామచరితమునందును
 శృంగారప్రాధాన్యము సంగీకరింపవలెనని నాభావము. మఱియు శ్రీ
 వారు శ్రీరామునకు సీతాసమాగమ ప్రత్యాశ లేదుగానఁ గరుణరస
 మేయని యనియున్నారు. అట్లు సమాగమప్రత్యాశ లేనిచోటులఁ గరుణ
 రసమైనయెడలఁ గాళిదాసుని కుమారసంభవకావ్యమునందు రతివిలపనము
 కూడఁ గరుణరసమని యనవలసియుండును. ధూర్జటిఫాలనేత్రాగ్ని
 నిర్దగ్ధదేహునియందు సమాగమాశకుఁ దావుగలదా? బాణుని కాదం

బరిలో మహాశ్వేతావిలపనముకూడఁ గరుణరసముని యనవలసియుండును. చంద్రలోకమునకుఁ గొంపోబడిన శరీరముతో సమాగమాశయెక్కడిది? ఈ రెండుదాహరణములయందు నాప్రకరణము చివర దివ్యవాక్సమా శ్వాసము చెప్పబడినదిగాన నవి కరుణములు గావని సమర్థించినయెడల నీనాటకమునందును “ఇదం కవిభ్యః పూర్వేభ్యో నమోవాకం ప్రశాస్యహే । వందేమహిచతాం వాణీ మమృతా మాత్మనః కలామ్.” అను మొదలగుతావులందుఁ జెప్పబడిన యమృతాదిశబ్దములచేతను, అమృతముమైన వాక్కుగల శ్రీరామునిచేతనే యనిపించిన “సాత్వ మంబ స్తు షాయాం సీతాయా మకుంధతీవ శివానుభ్యానా భవ”యనియు “హదేవి కథమేవంవిధా గమిష్యసి । హాభగవతి వసుంధరే శ్లాఘ్యాం దుహితర మవేక్షస్వ జానకీమ్. (ప) జనకానాం రఘూణాం చ యత్కృత్స్నం గోత్రమంగళమ్ । యాం దేవయజనే పుణ్యే పుణ్యశీలా మజీజః” అను వాక్యములచేతను సమాశ్వాసము సూచింపబడలేదా యని నామనవి. మఱియు రసగంగాధరములోఁ గరుణవిప్రలంభమని పేడినరసమునకు రతివిలపనము మహాశ్వేతావిలపనము నుదాహరింపబడినవి. అవి యట్లుదాహంపబడుటకుఁ గారణము వానికి నాలంబవలగు నాయకలు తమ నాయకులతో సమాగమము నొందుటయే. అట్లయినప్పుడు దీని యందు మాత్రము వేఱుత్రోవను బోనేల? పురాణములోఁ బునస్సమాగమము చెప్పలేదని నాటకములో నట్లే యుండవలెనని నియమము లేదు. కవికి రసానుగుణముగఁ గథకు మార్పుకొనుటకు స్వాతంత్ర్యము గలదు. ప్రసిద్ధికి బాత్తుగ వ్యతిరేకముగఁ జెప్పఁగూడకపోయినను గొం వెముచమత్కృత్తికై కవి కథనుమార్పుకొనవచ్చునని యాలంకారికులందఱొప్పుకొనియున్నందున నట్లే కవి, తనవాఙ్మిర్యాణవైచిత్ర్యమును జూపి నాడు. మఱియుఁ జనుపరులు చూపరులు పరిపూర్ణ పుణ్యకథాశ్రవణ దర్శనములవలన నానందశుభములను బొందవలెనని మన సంప్రదాయము గానఁ గథకుఁ బరిపూర్ణ త నాయకానాయకుల పునస్సమావేశము

గాక మఱి యేమిగలదు ? దానిని బురస్కరించుకొని రసనిర్ణయముగాని పురాణకథనుబట్టి కాదుగదా. మఱియు సీరస మనునది పాతకసామాజికులకుఁ గాక నాయకాభివేతలకుఁ గాదుకదా. కనుక శ్రీరామునకు సీతాసమాగమప్రత్యాశ యుండనక్కఱలేదు. పాతకసామాజికులతో కావ్యభావనాపరిపక్వబుద్ధిత్వముమూలమునఁ బ్రథమఋతనదర్శనముల యందును గ్రమముగ మనస్సునకు సమాగమప్రత్యాశ గలుగుటకు నమృతమంగళాదిశబ్దములు వినంబడుచుండుటచే గొఱంత యుండదు. కనుక సీనాటకమునందు శృంగారము గాని కరుణము గాదు ఇట్లు నా యభిప్రాయము వెల్లడించితిని గాని రాగద్వేషాదులవలనఁ గాదని మనవిచేయుచు శ్రీవారిని నాయందు దయగలిగియుండుటకు మిక్కిలి ప్రార్థించుచున్నాను.

పాపృభ్యశ్చ పునాతి వర్ధయతి చ శ్రేయాసి సేయం కథా
మంగల్యాచ మనోహరాచ జగతో మాతేవ గంగేవ చ
తామేనాం పరిభావయ స్త్యభినయై ద్విన్యస్తహపాం బుధా
శ్శబ్దబ్రహ్మవిదః కవేః పరిణతాం ప్రాజ్ఞస్య వాణీ మిమామ్

శుభమ్.

వక్రోక్తిజీవితము.

జమ్మలమడక మాధవరామశర్మ.

౧

పందే కపింద్రవక్త్రేందులాస్యమందిరనర్తకిం

దేవీం సూక్తిపరిస్పందసుందరాభినయోజ్వలాం.

శ్రీశక్తిపరిస్పందముమాత్రమే యువకరణముగాఁగల పరశివునకు నమస్కృతులు. ఈ మూఁడులోకములవై చిత్ర్యమంతయు నొకచిత్రకర్త, శివుఁడు తద్విధాత. త్రైలోక్యభావములు యథాతథముగ వివేచితముల గును. అం దద్భుతములేదు. కింశుకములు రక్తములుగా నుండుట లేదా? అది వానిస్వభావము. ప్రేతమైనశుకములు దేవరక్తములు కావచ్చును. అచటఁగూడ నాశ్చర్యపడనక్కఱలేదు. విదగ్ధభావకులు తమమనీషికలఁ బట్టి భావతత్త్వముల నిరూపించినారు. అదందు వారివారియభిరుచులె స్థాపితములయినవి. తాదృశుల యాస్థాపన కేవలము ప్రాధి. త్రైలోక్య వర్తిభావపరమార్థ మట్లెయుండునని తలఁపరాదు. పరమార్థ మదికాదు. ఊహలప్రసృతి కంతములేదు. తర్కసందర్భము లసత్కల్పములు. అట్టి తర్కముల స్వతంత్రత లేకపోలేదు. కాని వానియం దాదరమిడము. సాహిత్యార్థసూధాసింధువునుండి సారమును సమున్నీలించఁజేయుటయ మాకృత్యము. నిర్మాణరసికతతోఁ దత్త్వమున్నిషింపఁజేయుదుము. తత్త్వ మునిర్మితి యనెడి యీద్వితయము సహృదియుల కద్భుతామోదచమ త్కారమును సంధానించునుగదా? రెండిటిసమరసత నిట నాస్వాదిం ప్పఁడు.

గ్రంథారంభమున నిష్ప్రసముచితదేవతానమస్కార మొనరించుట సముదాచారము. అందువలన నదియె యిట మొదట నుపక్రాంతము. కపింద్రవక్త్రేందులాస్యమందిరనర్తకి, సూక్తిపరిస్పంద సుందరాభినయో జ్వల, యగు శ్రీదేవి కభివాదన మొనరింతునని పద్యభావము. కవిప్రవ

రులముఖ మొక నాట్యభవనము. సుకుమారముగు నాట్యము లాస్య మనబడును. అట్టి లాస్యమందిరమైన కవిముఖమున శ్రీదేవి లాసిక. ఆదివ్య లాసికయగు నాదేవియొక్క సాత్వికాదిసుందరసుకుమారాభినయములు, సుభాషితవిలసితములు. అవియె నూక్తి పరిస్పందము లనబడును. ఆదేవి సత్కవిముఖాంబుజము లను లాస్యవేశ్యయందు నర్తకివలె సవిత్రసాభినయములఁ గలిగి నర్తనము చేయుచు విరాజిల్లును. ఇచటితాత్పర్యము నిట్లు చెలియవలయును. ప్రస్తుతవస్తువు విశిష్టమగు కావ్యాలంకారము. వాగ్రూపిణియగు సరస్వతి తదధిదైవతము. ఆదేవి యిట్టిరామణీయక హృదయహాని. ఆమె నభివందితుడు. అభిదానము అభిదేయము ప్రయోజనము నను సీమూచును వక్తవ్యవస్తువిషయములు. వాని నిష్ప డానూత్రింపవలయును. మొదటివాక్యమున నభిధానాదుల నిరూపించుటవలన వాక్ప్రవృత్తికి విషయనియతి యుత్పాదించినట్లుగును. ఏదియేని శబ్దమును ప్రయోగింతుమేని యది స్వవిషయమున నియతమై యుండవలయును. ఆ నైయత్యము గ్రంథాదియందే వ్యుత్పాదింపఁబడవలయును భవనిర్మాణమునకు మాన సూత్ర మవసరముగదా ?

౨

“లోకోత్తరచమత్కారకారి వై చిత్రసిద్ధయే,

కావ్య స్యాయ మలంకారః కోఽవ్యపూర్వో విధీయతే.”

కావ్యమున లోకోత్తరచమత్కారము నాపాదించు విచిత్రతాద్ధికై యొకయపూర్వమగు సలంకారము కావ్యమునకు విహితమగుచున్నది యని తాత్పర్యము. కవికర్మ కావ్యము. అట్టికావ్యమున కలంకరము మొనరింపఁబడుచున్నది. చిరంతను లనేకులు కావ్యాలంకారముల నిబంధించినారు అవి ప్రసిద్ధముగనే యున్నవిగదా ? మరల సీత్రయామేల? యని యన నక్కఱలేదు. ఇది యపూర్వము. చిరంతనోక్తి వ్యక్తకార్థము నిది చెప్పఁగలదు. తదచుంబితార్థ విందున్నది. ప్రాచీనః ధానముకన్న నుత్కృష్టమైన సపూర్వత్యము సిద్ధింపవచ్చును కాని యిదియే

దియెకాదు. ఇది యలౌకికము, సాత్వికము, ఆయలౌకికతయు లోకోత్తర
చమత్కారకారివై చిత్రసిద్ధికి సమర్థము. అసామాన్యమగు నాహ్లాద
మును విచిత్రభావసంపద సంపాదించును. అట్టిచిత్రవిచిత్రభావసంపత్తి
నిది విధానించుటను సాత్వికముగాఁగలదు. శతాధికముగాఁ గావ్యా
లంకారములు గలవు. కాని వానిలో నేయొక్కదానివలనఁగూడ నేవంపి
ధవై చిత్రసిద్ధిలేదు ... ..లోకమున నలంకారము శరీరమునకు
శోభాతిశయకారిగా నున్నది. కావునఁ గటకకేయూరాద్యలంకారముల
నలంకారశబ్దము ముఖ్యముగాఁ జెప్పను. కావ్యమందలి యుపమాదులు
గూడ శోభాతిశయకారకములే. శోభ నాపాదించుట యిచటఁగూడ
సమానము. కావున నుపమాదులు నలంకారములే కాని యలంకారశబ్ద
ముపమాదులఁ జెప్పట నుపచారము. ఇచట ముఖ్యవృత్తి లేదుగదా ?
గుణాదులుగూడ నుపమాదినదృశములు. అందుచే నవియు నలంకార
ములు. అట్లే వానినిజెప్పగ్రంథము నలంకారము కావచ్చును. గ్రంథము,
గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడు నుపమాదులు, గుణాదులు, నొకేయలంకార
శబ్దమునఁ జెప్పఁబడవచ్చునని పర్యవసిత మగుచున్నది. ప్రతిపాద్యమునఁ
ప్రతిపాదకమునఁగూడ నొకే వ్యవహారమున్నది. శబ్దార్థము లేకయోగ
క్షేమములు కావున నిది యుపపన్నము. కావచ్చును. ఇట్లే లోకప్రయో
గమునుగలదు. ఘటశబ్దమునకు ఘటమె యర్థము. ఘటమనుపద మొక
టియె శబ్దార్థములపరముగాఁ బ్రయుక్తమగుచున్నది. కాఁగా గ్రంథమున
కలంకారమని యభిధానము. ఉపమాది ప్రమెయజాత మభిధేయము. పైఁ
జెప్పిన వై చిత్రసిద్ధి ప్రయోజనమని తేలినది.

అలంకారమున కిట్లు ప్రయోజనము గలదని స్థాపితమైనది, కావ్య
మలంకార్యము. అలంకార్యమునకుఁ బ్రయోజనములేకున్న నలంకార
ప్రయోజన మిట్టిదైనను వ్యర్థమేకదా ! కావునఁ గావ్యప్రయోజనము
నిఁకఁ జెప్పవలయును.

“ధర్మాదిసాధనోపాయః సుకుమారక్రమోదితః,
కావ్యబంధోఽభిజాతానాం హృదయాహ్లాదకారకః.”

ధర్మార్థకామమోక్షముల సంపాదనమున నుపాయమును, సుకుమారక్రమోదితము నగు కావ్యబంధ మభిజాతులగు లలితమనస్కులకు హృదయాహ్లాదకారకమగునని సామాన్యముగా భావార్థము. అభిజాతులగు రాజపుత్రాదులు సుకుమారాశయులు. ధర్మాద్యుపేయముల వార్యింతురు. విజగీషువులై యుందురు. భోగలాభములుకానఁ గ్లేశభీరువులై యుందురు. కావ్యబంధ మట్టివారల కాహ్లాదకము. లలితమతుల వినోదపెట్టునదియైనను గ్రీడనకాదిప్రఖ్యము కాదు. ధర్మాదిసాధనోపాయ మాటవస్తువు కాదుకదా? సాధకునియందలి యుపాయములచే ధర్మాదిచతుర్వర్గము పొందఁదగియున్నది. కావునఁ జతుర్వర్గముపేయము, కావ్యబంధము ధర్మాదుల నుపదేశవిధమున బోధించును. కావున ధర్మాది సంపాదనమునఁ గావ్య ముపాయము. అందుచే వానిప్రాప్తినిమిత్ర మనవచ్చును. ఇతరశాస్త్రములును పురుషార్థోపదేశనవరములే. అయినను గావ్యముతో సాటిగావు. అవి సుకుమారక్రమోదితములు గావు. అట్లు కాకపోవుటయే వానియపరాధము, సుందరము సహృదయహృదయహారియైన పరిపాటివిన్యాసము కావ్యముననున్నది. కావ్యబంధ మభిజాతుల కాహ్లాదకమైనను బ్రవర్తకమగుచున్నది. ధర్మాదిప్రాప్త్యుపాయత్వమును బొందుచున్నది. ధర్మాద్యుపదేశము శాస్త్రములందుఁ గఠోరక్రమమున నుండుటచే దురవగాహము. కష్టబంధముగల శాస్త్రములందు ధర్మాద్యుపదేశమున్న నకించిత్రము. రాజపుత్రులు స్వనిభవసముపేతులై సమస్తజగతీవ్యవస్థాకారిత్వమును బొంది సముచితసకలవ్యవహారసముచ్చేదమునఁ బ్రవర్తించుటయందె ప్రభువులగుచున్నారు. వారలకుఁ దగిన శ్లాఘ్యాపాయోపదేశము లేకపోవుటయే హేతువు తాదృశులకుఁ దగిన వ్యవస్థాత్మని సంధానింపవలయునని కవులు గడచిపోయినను సచ్చరితరాజ

చరితమును నిదర్శించుటకు నిబంధింతురు. ఇట్లు కావ్యబంధమునకు శాస్త్రా) తిరిక్తమగు ప్రగుణప్రయోజనము గలదని తెలియవలయును.

పురుషార్థసిద్ధిహాపమగు ముఖ్యప్రయోజన మిట్లందుఁ గావుత. లోకయాత్రాప్రవర్తన నిమిత్తమగు నన్యప్రయోజనమును లేకపోయి నచో సమ్యక్సంభూతిని సంభావింపఁజాలము. భృత్యసుహృత్ స్వామ్యాది సమావర్జనముగూడఁ గావ్యమునఁ గలుగవలయును. కావున నితరప్రయోజనవత్తముఁ గావ్యబంధమునకుఁ బ్రతిపాదించవలసి యున్నది.

౪

వ్యవహార పరిస్పందసౌందర్యం వ్యవహారిభిః

సత్కావ్యాధిగమాదేవ నూతనాచిత్య మాప్యతే.

నూతనాచిత్యకోభితమైన వ్యవహారపరిస్పందసౌందర్యమును వ్యవహారాలు సత్కావ్యాధిగమమువలననే పొందఁగలరు. లోకవృత్తము యొక్క క్రియాక్రమాత్మకమగు వ్యాపారము వ్యవహారపరిస్పంద మనఁబడును. అలాకికమగు నుచితభావ (ఁచిత్య)ముగల రామణీయకముకమ నీయకావ్యపరిజ్ఞానముననేకలుగును. ఇతరములవలన లభ్యముగాదుమహాత్ములగు రాజాదులవ్యవహారము వర్ణింపఁబడునప్పుడు తదంగభూతములైన ముఖ్యసచివాదు లందఱు ప్రాతిస్వికములగుతమతమసముచితకర్తవ్యవ్యవహారములందు నిపుణులుగా నిబంధింపఁబడుదురు. అట్టి యా నిబంధనము నిఖిలవ్యవహారులకు లోకవృత్తోపదేశకమగును. కమనీయకావ్యమున శ్రమించువారు వ్యవహారపరిస్పంద సౌందర్యాతిశయసంపత్తము చేతు లగుదురు. శ్లాఘనీయఫలభాజనులగుదురు. ఇది యిచటి భావము.

చతుర్వర్గలక్షణమగుపురుషార్థము కావ్యప్రయోజనముగా సమామూలమైనది. అది, పరంపరాప్రయోజనము. పురుషార్థసముపార్జనకుఁ గొన్నివిషయములు గావలయును. కావ్య మావిషయవృత్తికారణము. కావ్యమున ముందుగా నావిషయవృత్తి యనంతరము పురుషార్థసిద్ధియగుట పురుషార్థముసాక్షాత్ప్రయోజనము కాదు. అది యుఁగాక యాఫ

లము సమయాంతరభావి. పురుషాన్తోపభోగ ఫలమగు నాహ్లాదమును సమయాంతరముననే సంప్రాప్తమగును. కావునఁ దదతిరిక్తము సహృదయహృదయ సంవాదసుభగము తదాత్వరమణీయమునగు ప్రయోజనాంతరమును జెప్పుటకే కానిక యుపకాంతమగుచున్నది.

గ

చతుర్వర్గఫలాస్వాద మవ్యతిక్రమ్య తద్విదాం

కావ్యామృతరసే నాంత శ్చమత్కారో వితన్యతే.

కావ్యహృదయవిమలచేతమునఁ గావ్యామృతానుభవమునఁ జమత్కారము ద్వేలమగును. చతుర్వర్గఫలాస్వాదము నతిశయించిన హ్లాదముద్యోతమగును. ధర్మాదిచతుర్వర్గఫలాస్వాదమునకుఁ బ్రసిద్ధాతియము గలదు. ఆయతిశయమునుగూడ నిచటిచమత్కారము నిర్దించునదానిని బస్పశ్రవాయము చేయును. ఇది యిచటి యభిప్రాయము:— చతుర్వర్గఫలాస్వాదము ప్రకృష్టపురుషార్థము. అది సర్వశాస్త్రప్రయోజనముగాఁ బ్రసిద్ధము. అదియు నీ కావ్యామృతచర్వణచమత్కారకళలేశసామ్యకలన నేమాత్రము బొందఁజాలదు. శాస్త్రసందర్భము దశ్శ్రవదుర్భణదురధిగమత్వాది దోషకవృత్తము. తదధ్యయనము దుఃసహాయఃఖిదాయ. కావ్యము తత్కాలకల్పిత కమనీయ చమత్కృతినహితము. ఆ శాస్త్ర మీ కావ్యముతో నెట్లును స్పర్ధ నధిరోహింపఁ జాలదను స్థమర్థసిద్ధము.

కటుకౌషధమువలె శాస్త్ర మవిద్యావ్యాధులు నాశ మొనరించును. ఆహ్లాదపెట్టు నమృతమువలెఁ గావ్య మవివేకగదాపహమతత్కాలమున నామతియగును గావ్యము రసనిష్ఠుండనుందరమగుచున్నది. ఆ కావ్యము నిచార్యము.

E

అలంకృతి రలంకార్య మపోద్భవ్య వివిచ్యతే

తమసామత్యాయా తత్వం సాలంకారస్య కావ్యతా.

కావ్యోపాయమగుట నలంకృతి నలంకార్యమును వేటువేటుగా వివేచింతుము. సాలంకారమునకే కావ్యత్వమునుట యిటఁదత్త్యము. "అలంక్రియతేనయా ఇత్యలంకృతిః" అని యలంకృతిపదవ్యుత్పత్తి. అలంకరించునది యలంకృతియగును. అలంకృతియే యలంకరణము. అది యిచట విచారించఁబడును. అలంకరింపఁదగునది యలంకారము. వాచకము. వాచ్యము నలంకరణీయము. అదియు వివేచితమగును. సముదాయరూపమున అలంకృతి యలంకార్యము లంతర్భావము పొందియుండును. వానిని విభజించి వ్రదస్థింతుము. ఇవి కావ్యోపాయములు గావున వాని యిట్టివివేకము కావ్యవ్యుత్పత్తి నాపాదించును. సముదాయాంతఃపాతు లసత్యభూతములైనను వేటువేటుగా నపోద్ధరణము చేసి వివేచన మొనరించుట వ్యుత్పత్తినిమిత్తమగును. ఈవిషయ మితరశాస్త్రములందుఁ బ్రసిద్ధము. వైయాకరణులు వాక్యాంతర్భూతములైన పదము లసత్యము లందురు. అట్లే పదాంతర్భూతములైన ప్రకృతి ప్రత్యయములుగూడ ససత్యప్రాయములు. అయినను వాని వివేచనమును వారొనరించినారు. అది వ్యుత్పత్తి నాపాదించుచున్నదిగదా ! కావ్యోపాయమగుట వాని యపోద్ధార మసత్యభూతమైనను నాచరింపఁబడుచున్నది. సాలంకారమునకే కావ్యత్వమునుట యిటఁదత్త్యము. అదియే సత్యము. కాఁగా నిచట నిది షరమార్గము. కావ్యము కవికర్మ అలంకర సహితమునకే కావ్యత్వమున్నది. నిరస్తానయవస్తాన సకలసముదాయమునకే కవికర్మశ్యము గలదచటసమ్మతము. కాఁగా నలంకృతమునకే కావ్యశ్యము నిసిద్ధము. కాని కావ్యము నలంకారయోగ ముచటకాదు. అలంకార శోభితత్వమున్న నే కావ్యస్థితి యున్నది.

అలంకారసహితమే కావ్యమగునని కావ్యస్వరూపము కొంచెము స్మృద్ధముగా నాస్మాత్రితమైనది. కాని నిపుణముగా నిశ్చితముకాలేదు. కావ్యవ్యవదేశముఁ బొందఁగల్గునది యెట్టివిస్తప్రత్యో నుండునో నిరూపింపవలయును. కావునఁ గావ్యలక్షణము చెప్పఁబడుచున్నది.

2

శబ్దార్థ సహితౌ వక్రకవివ్యాపారశాలిని

బంధే వ్యవస్థితౌ కావ్యం తద్విదాహ్లాదకాణిణి.

వాచకము వాచ్యమును శబ్దార్థములు. వక్రకవివ్యాపారమున శోభించు తద్విదాహ్లాదకారకముగు బంధమున సహితములగు శబ్దార్థములు కావ్యముగా వ్యవస్థితములని మూలసూత్రము. వాచ్యవాచకములు రెండును సమ్మిళితములై కావ్యమగును. రెండు నొకటియనుట విచిత్రోక్తియై కాని కొందఱు కవికాశలకల్పితకమనీయతాతిశయముగల కేవలము శబ్దమే కావ్యమని యందురు. కొందఱు రచనావైచిత్ర్యచమత్కారకారియగు వాచ్యమే కావ్యమనియందురు. ఆపక్షద్వయ మిచట నిరస్తమగుచున్నది. ప్రతితిలమునఁ దైలముండునట్లు రెండిటియందును దద్విదాహ్లాదకాణిత్వ మున్నది. ఒకదానియందే యది యుండుననుట కాదు. ప్రతిభాదారిద్ర్యదైన్యమున నతిస్వల్పభాషితములు గల కవులు కొందఱు వర్ణసావర్ణ్యరమ్యతనే నిరూపింతురు. అచట వాచ్యవైచిత్ర్య కణికయు నుండదు. అట్టిపట్ల మునిప్రణీతస్తోత్రామంత్రణ కల్పములగు సంబోధన లుండును అవి తద్విదుల కాహ్లాదకాణిత్వము నేమియుఁ బోషింపఁజాలవు. శోభాతిశయశూన్యమగు వస్తుమాత్రమును గావ్య వ్యవదేశార్హము కాదు. శుష్కతర్కవాక్యవాసనాధివాసితచేతస్సులగు కవులు కొందఱు ప్రతిభాప్రతిభాతవస్తుమాత్రమును వ్యసనితతోనిబంధింతురు. అట్టియెడ వాచకవక్రతావిచ్ఛిత్తిలవముగూడ నుపవిక్షిప్తము కాదు. అలంకారరహితమైనను వస్తుమాత్రమునఁ దద్విదాహ్లాదకాణిత్వము గల్గకపోదు. కవిచేతమునఁ దొలుత ప్రతిభాసమానమగు వస్తువు స్ఫురించును. అది యప్పు డఘటితపాషాణశకలకల్పమణిప్రఖ్యమై కావచ్చును. అదియే విదగ్ధకవివీరచిత్రవక్రవాక్యోపాపాదామైనపుడు శాణోల్లిఘమణిమనోహర మగును. అప్పు డదియే తద్విదాహ్లాదకారి కావ్యత్వము నధిరోపించును. కావున రమణీయతావిశిష్టమయినను

శబ్ద మొక్కటి కావ్యము కాదు. కేవల మర్థము కావ్యము కాదని ఘర్షణ సితము. ప్రాచీనులు కొందఱు అర్థమునకే కావ్యత్వము సంగీకరించినారు. కావుననే వారు కావ్యమునకు రూపకాద్యర్థాలంకారముల కావలయు ననిరి. అనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారము లలంకారములే కావని వాఁతలంపు. అనేకవిధముల రూపకాదులనే వారు నిరూపించినారు. మనోహరమైనను పనితాపదనము నిరలంకారమైనచో విభాసించువదా ! అట్లు నిరలంకారకావ్య మేమాత్రమును శోభింపదు. కొందఱు శబ్దమే కావ్యమనిన వారు కలరు. వారు రూపకాదులు కావ్యమునకు బాహ్యలంకారము లందురు. సుబ్రహ్మణ్యులు చక్కని సన్నివేశమునే కావ్యాలంకార ములుగా నెన్నుదురు. వారల కనుప్రాసాదిశబ్దాలంకారములే యభిమత ములు. అదియే వారిమతమున సాశబ్దము. రూపకాద్యర్థాలంకారనివే శనమేతాదృశము కాదని వారియూహ. ఈ మతములు రెండును సమ్యతములు కావు. శబ్దార్థాలంకారభేదమున నారెండు నభిమతములు. కాఁగా సమ్యుత్తములగు శబ్దార్థములు రెండును గావ్యమని సిద్ధము.

సహితభావము సాహిత్యము. సాహిత్యముననున్న శబ్దార్థముల కావ్యమనుటవలన రెండిటిలో నొకప్పుడొకదానికే గొంచెము న్యూనత కలిగినను గావ్యవ్యవహారము వర్తించునా ? యను శంకలేదు. శబ్దార్థముల రెండికిని వాచ్యవాచకసంబంధ మున్నది. వాని కేపుడును సాహిత్యవిరహము లేదనుట సత్యమే. అయిన చివటి విశిష్టమగు సాహిత్యమే యభిప్రేతము. వక్రతచే విచిత్రములైన గుణాలంకారసంపదల పరస్పర స్పర్ధాధిరోహమే యిచటి విశిష్టసాహిత్యము. సంగతులైన సత్సహృదు లిద్దఱు సమసర్వగుణులై పరస్పరశోభాపేతువులగుదురు శబ్దార్థములు నల్లె యన్యోన్యశోభాసమర్థము లగును. శబ్దార్థములు రెండు నను ద్వివచనమున వాచ్యవాచకజాతిద్విత్వము చెప్పఁబడును. కేవలవ్యక్తిద్విత్వాభిధాన మభిమతముగాదు. శబ్దత్వ మర్థత్వమనునది వ్యక్తిద్విత్వము. కేవల మొకపదమునఁగూడ శబ్దత్వమర్థత్వ ముండును. అంతమాత్రమున నచటఁ

గావ్యత్వ మంగీకరింపవలసివచ్చును. కావుననే బంధము లవ్యవస్థితములై యుండవలయునని మూలవచనము. బంధ మనునది వాక్యవిన్యాసము. అచట సవిశేషముగా లావణ్యాదిగుణాలంకారశోభగల సన్ని వేశమున నవస్థితములై యుండవలయుట యభీష్టము. సహితములను స్థలమున స్వజాతీయములకన్న శబ్దమునకు శబ్దాంతరముతో, వాచ్యమునకు వాచ్యాంతరముతోడను యథాయోగముగాఁ బరస్పరస్పర్ధిత్వరూపమగు సాహిత్య ముండవలయుట వివక్షితము. కాకపోయినచోఁ దద్విదాహ్లాద కాత్విత్వమునకు హాని ప్రసక్తమగును. శబ్దార్థముల రెంటిలో నొకదాని సాహిత్యవిరహ మన్యతరమునకును బర్యవసన్నమగును. శోభించు స్థలమైనను సమర్థవాచకము లేకపోయినచో మృతకల్పమగును. వాక్యోపయోగివాచ్యము లేనపుడు శబ్దమును వాచ్యాంతరవాచకమై వాక్యమునకు వ్యాధిభూతమగును. కావునఁ బరస్పరసాహిత్య ముండవలయుట నావశ్యకము.

కవి క్రియాక్రమము పట్టుకారవక్రతావిశిష్టమై యుండవలయును. సామాన్యముగాఁ గవివ్యాపారము శాస్త్రావలంబుఁ బ్రసిద్ధమైన శబ్దార్థముల నిబంధముకన్న వ్యతిరేకమై యుండును. అట్టి వక్రకవి వ్యాపారముచే బంధము శోభించునది కావలయుట యావశ్యకము. కష్ట కల్పనోపహతమైన బంధమును నొకప్పుడు ప్రసిద్ధవ్యతిరేకత్వము గలిగి యుండవచ్చును, గాని యది తద్విదాహ్లాదకారి కాదు. తద్విదు లనే గావ్యవిదులు. తద్జ్ఞుల కానందమును గూర్చు బంధమున శబ్దార్థముల వక్రతాసుదరములై వ్యవస్థితములు కావలయుననని పరమార్థము. వక్రతాప్రకారములు తద్విదాహ్లాదకాత్విత్వమును బ్రత్యేకముగా వాని వాని యవసరమున ముక్కుందు విస్తృతముచేయఁబడును.

కావ్యసామాన్యతాము విహితమైనది. ఇక విశేషలక్షణము చెప్పవలయును. ముందుగా శబ్దార్థముల స్వరూపము నిరూపింపఁబడును.

౮

వాచోచ్ఛ్ఛిగ్ధో వాచకశబ్దః ప్రసిద్ధ మితి యద్యపి

తథాపి కావ్యమార్గేఽస్మిన్ పరమార్థోఽయ మేతయోః

వాచ్యమగు నభిధేయ మర్థము. వాచకమగునది శబ్దము. అర్థశబ్దముల కీలక్షణము ప్రసిద్ధమే. అయిన నీ యతాకిక కావ్యమార్గమున నీ యర్థశబ్దములకుఁ జెప్పఁబోవునదియే పరమార్థము. అదియే యపూర్వతత్త్వము. శబ్దముల కుద్యోతకములని వ్యంజకములని భేదములు గలవు. అట్లే ద్యోత్యములు వ్యంగ్యములు నని యర్థము లున్నవి. వానినిట సంగ్రహింపకపోయినను హానిలేదు. అర్థప్రతీతికారిత్య ముచనది వాచకమునందువలె ద్యోతక వ్యంజకములందును గలదు. ప్రత్యేయత్వమనఁగాఁ దెలియఁబడుట యనునది వాచ్యమునం దున్నట్లు ద్యోత్యవ్యంగ్యములందును గలదు. కావున నన్ని శబ్దములు వాచకములని, అన్ని యర్థములు వాచ్యములని నిరుక్తమైనది.

ఆ యపూర్వతత్త్వమేమి ?

✽

శబ్దా వివక్షితార్థైకవాచకాన్యేషు సత్స్వప్తి

అర్థః సహృదయాహ్లాదకారిస్వస్థందమందరః.

ఇతరశబ్దము లనేకములున్నను వివిక్షితార్థమునకే వాచకమగునదియే శబ్దము. సహృదయుల కాహ్లాద మొనరించు స్వపరిస్థందమందరమగునదియే అర్థము. కావ్యమున సముచితసమస్తసామగ్రిగల శబ్దమే యుపవలయును. కవిచెప్పఁదలఁచిన యర్థము వివక్షితము. ఆయర్థమునకు వాచకపదము లనేకము లున్నను కేవల మదియే వాచకము కావలయును. అట్టి వాచకమే కావ్యశబ్దమని యనఁబడును. ఒక్కొక్క యర్థము సామాన్యరూపమునఁ జెప్పఁబడుట కభిప్రేతమగును. అట్టి యర్థమునకు విశేషాభిదాయకమగు శబ్దము చక్కని వాచకత్వమును బొందఁజాలదు. రత్నసామాన్యమును సామాన్యవాచకమగు రత్నపదముచేఁ జెప్పవలసి యున్నపుడు విశేషవాచకమగు కౌస్తుభపదముచేఁ జెప్పట శోభాతిశయమును సంపాదింపదు. అప్పుటి ప్రక్రమోపసంహారవైషమ్యమువైరస్యదాయి యగును. కావున నట్టియేకల సామాన్యాభిదాయియగు శబ్దమే

సహృదహృదయహరి కాగలదు. విశేషరూపమున వస్తువు ప్రతిపాదింపబడవలసియున్నప్పుడు విశేషాభిదాయకాభిధాననిబంధనమునే కవులచరింతురు. జగుప్పసీయార్థ మభిమతమైనచో, బరమేశ్వరవాచక శబ్ద సహస్రమున్నను కపాలిశబ్దప్రయోగము వాచకవక్రత నాపాదించును. కపాలిపదము జుగుప్సాస్పదము ఇచటియర్థము శబ్దాంతరాభిధేయమగుట కుత్సహింపదు. వాచకము కవి తలంచిన విశేషము నభిదానించుట కుత్సమమై యుండవలయును. తత్సమయసముల్లిఖితమగు నొకానొక పరిస్పందమునఁ బదార్థములు ప్రతిభలో, బరిస్ఫురించును. అవి ప్రకృత ప్రస్తావమునకుఁ దగిన యేదేని యుత్కర్షతో సమాచ్ఛన్న స్వభావము లగును. అవి వివక్షితములై యభిధేయమార్గమున నవతరించునపుడు తథా విధవిశేషాభిధానసమర్థమగు శబ్దముచే నభిధేయమానములై నచో, జేతన చేతశ్చమత్కరిత్వమును బడయుఁగలవు. విశేషాభిధానము నాకాక్షించు పదార్థమున కావిశేషప్రతిపాదనపరవిశేషణము లేకున్నచో శోభాహీని కల్గును. ఈవిషయవివేకము వాచకవక్రతాప్రకారస్వరూపనిరూపణావసరమున నవిశేషముగాఁ బ్రకటము కాఁగలదు. కావ్యమున నర్థము సహృదయాహ్లాద కారిస్వస్పందనందరము కావలయును. కావ్యార్థవిదులు సహృదయులు. ఆత్మీయస్వభావమున నుకుమారమగు నర్థము వారల కాహ్లాద మియవలయును. పదార్థము సామాన్యముగా నానాధర్మ ఖచితమగును. అయినను సహృదయహృదయాహ్లాద మాధానించుటకు సమర్థమగు ధర్మసంబంధమే యిచట నభిమతము. స్వభావమహత్త కల్గి రసపరిపోషాంగత్వము పొంది వ్యక్తిత్వమును సంపాదించునర్థమే తదాహ్లాదసామర్థ్యముకలది యగును. శబ్దార్థముల కిట్టి విశిష్టలక్షణమే యుపాదేయము. అప్పు డపార్థము నేయార్థము మొదలగు దోషములు దూరొత్సాహిత్యము లగును. కావున వానిని వేఱుగాఁ జెప్పవక్కఱలేదు. ఇంతవఱకు శబ్దార్థముల ప్రసిద్ధిరూపాతిక్రమగు రూపాంతరము చెప్పబడినది. అంతమాత్రమే కావ్యోపయోగికాదు. అచట వైచిత్రాంతర విశిష్టత యున్నది.

గ్రంథస్వీకారము.

(1) కర్మయోగము (2) భక్తియోగము (3) సర్వవిష్ణుమయంజగత్.

శ్రీ వివేకానందస్వామి మహాోపన్యాసముల కివి యాంధ్రీకరణములు. క్రీ. శ. 19 వ శతాబ్దమున శ్రీరామకృష్ణపరమహంసకు ముఖ్యశిష్యుడగు శ్రీ వివేకానందస్వామి హిందూ మతముచుగూర్చియు, నందలి ముఖ్యసిద్ధాంతములనుగూర్చియు నమెరికామొదలగు పాశ్చాత్యదేశముల గంభీరోపన్యాసముల నొసంగియున్నారు. ఆయా యుపన్యాసములు, గ్రంథములు నాంగ్లభాషచు రచింపబడి యున్నవి. వానిని ఆంధ్రులయుపయోగార్థము మదరాసునందలి శ్రీరామకృష్ణ మతమువారు సులభమగు శైలి నాంధ్రీకరింపజేసి ప్రచురణమొనర్చి యున్నారు. అనువాదకులు శ్రీ. మాధవచైతన్యబ్రహ్మచారిగారు. వీరిదివళిలో వివేకానందుల జీవితచరిత్రముచు బ్రకటించియున్నారు. వీరి భాషాంతరీకరణము సులభమై పాఠకులు శ్రమలేకుండగ వేదాంతవిషయముల గ్రహించుటకు వీలుగనున్నది. మూలగ్రంథమునందలి భావోద్రేకముచు వ్యక్తపటచుచు హిందూమతసిద్ధాంతములనుదర్పణమునంను వలె బ్రతిబింబితమొనర్చుచున్నది. కేవలము అనువాదము మాత్రమేగాక, వివేకానందులవారు గ్రహించిన మూలగ్రంథములగు భగవద్గీత, ఉపనిషత్తులు మొదలగు గ్రంథములనుండి ప్రమాణము లీయబడినవి. భాషాంతరీకరణము మక్కిమిక్కిగఁ జేయఁబడక పాఠకులకు సుబోధమగునట్లు చేయఁబడినది. మూలగ్రంథముచుగూర్చి విశేషముగవ్రాయవలసిన ప్రసక్తి యేమియులేదు. శ్రీవివేకానందుల యుపన్యాసములు గ్రంథములు ప్రాచ్యపాశ్చాత్యదేశముల మెప్పువడసియున్నవి. ఆంగ్లభాషయం దట్టిసులభలలితశైలిని వేదాంతవిషయముల నుపన్యసించిన మహానీయుఁడు మఱియొకఁడు లేడని చెప్పవచ్చును. అట్టి యుపన్యాసముల

నాందీకరణమొనర్పఁజేసి ప్రకటించిన శ్రీరామకృష్ణమఠమువారి కాంధ్రులు తమకృతజ్ఞతాభివందనముల నొనర్పవలసియున్నారు. గ్రంథములువలయువాగు మేనేజరు శ్రీరామకృష్ణమఠమునకు వ్రాయవలయును.

4. రుక్మవతీపరిణయము.

రేకపల్లి సోమనాథకవి ప్రణీతము వెల రు 1-0-0.

ఈప్రబంధము విజయనగరమున శ్రీ వేళకొమ్మ గరువేంకట సుబ్బయ్యగారి యధ్యక్షతన ఆంధ్రవిజ్ఞానమండలివారిచే బ్రకటింపఁబడిన యైదవకుసుమము. గ్రంథకర్త క్రి. శ. పదునెనిమిదవ శతాబ్దియందు అడిదము సూరకవికి సమకాలికుడై శ్రీ కాకర్లపూడి గోపాలరాయ పాయకరావుగారి యాస్థానకవియై యుండెను. గ్రంథమునందలి యితీవృత్తము పురాణప్రసిద్ధము భాగవతదశమస్కంధమునందలిది. ప్రద్యుమ్నడు రుక్మిణీగర్భమున జనించి, శంబరాసురునిమాయచే సముద్రమున మత్స్యదరమునఁబడి, రతీదేవిసహాయమున శంబరునిజంపి, మేనమామయగు రుక్మికుమారైయగు రుక్మవతిని స్వయంవరమున వివాహమాడుట యను కథ యందు వర్ణితము. కవిత్వమును ప్రాచీనప్రబంధములరీతి ననుకరించుచు, సంస్కృతాంధ్రముల కలయికచే శోభిల్లుచు, హృదయాహ్లాదమొనర్చుచున్నది. ఈరేకపల్లి సోమనాథుని కవితను బ్రశంసించెడి పద్యము విజ్ఞప్తియందీయఁబడినది. ఈకవి కవిత్వము రుచుల వెన్నెప్పములకు సరియగునట. పాఠకులు దానిం జవిచూచి యానందింతురుగాక. శ్రీ ఆంధ్రవిజ్ఞానమండలివారు ప్రాచీనకవివరుల కావ్యములఁ బ్రకటించుచు నాంధ్రభాషకు మహోపకార మొనర్చుచున్నారు. వారి ప్రయత్నమున కాంధ్రభాషాభిమానులు చేయూత యొసఁగుదురని యాశించుచున్నాము.

5. శృంగారరసకరంగిణి.

ఇది ప్రాచీనప్రబంధములనుండి శృంగారరసప్రధానములగు పద్యముల సేకరించి శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిచే బ్రకటింపబడినది. గద్యతరంగము ముందు బ్రకటింపబడును. గ్రంథకర్తలు విజయనగరమున నుండి శృంగారగ్రంథమాలయందుఁ బెక్కుగ్రంథములఁ బ్రకటించియుండిరి. వీరిప్పుడు ఆంధ్రవిజ్ఞానమండలియందుఁ బ్రాచీన ప్రబంధములఁ బ్రకటింపఁజేయుచున్నారు. వీరియాంధ్రభాషాభిమాన మాయా గ్రంథములప్రకటనముచేతనే సువ్యక్తమగుచున్నది. ఈగ్రంథప్రకటనమున వారియాశయము మున్నుడియందుఁ దెలుపఁబడినది. 'కామోద్వృత్తికిఁగాక ప్రాజ్ఞులకు సత్కావ్యార్థభావప్రసూనామోదార్థమునేర్చికూర్చి యిడితి న్నానందముం జెందరేయని వారందు వాసియున్నారు. ఆంధ్రభాషాభిమాను లాయాప్రాచీన ప్రబంధములలో శృంగారపద్యములఁ బఠించి యానందమునుగాంతురుగాక. పదునాఱుగ్రంథములనుండి పద్యము లిందు సమకూర్పఁబడినవి, వెల రు 1—0—0.

6. హిందూమతము. (Hinduism)

కొవ్వూరు సంస్కృతకళాశాలాధ్యక్షులగు శ్రీ జటావల్లభుల పురుషోత్తము ఎం. ఏ. గారిచే రచింపఁబడినది. గ్రంథకర్త లిదివఱలో వేదకాలపుస్త్రీలు, స్మృతికాలపుస్త్రీలను గ్రంథములను రచించి ప్రకటించియున్నారు. వీరికి హిందూమతమునందును, యామతసిద్ధాంతములందును యభినివేశ మెక్కువ. శ్రుతిస్మృతినదాచారములచే నిర్ణయింపఁబడిన హిందూమతఫర్మములెల్లను సుఖోపకరముగ నూహింపఁబడును. సుఖశైలి సీగ్రంథము రచింపఁబడినది. పీఠికయందలి పండితాగ్రేసరుల సదభిప్రాయములవలననే దీనియుత్పత్తత తెలియఁగలదు. పాశ్చాత్య ప్రపంచవిజ్ఞానసూక్ష్మణముచే ఊహింపఁబడు హిందూమతమునకు నేటిదినములలో నిట్టిగ్రంథము లత్యవశ్యకములు. ప్రతిబాలుఁడును

జదివి గ్రహింపఁదగిన విషయము లిందెన్నేనిగలవు. గ్రంథమున నాయా ప్రమాణముల యర్థమును మాత్రము నిర్వచించి గ్రంథకర్త లా ప్రమాణముల సహజోజ్ఞాపికలయం దిచ్చినచో గ్రంథమింకను పఠనీయానుకూలమైయుండును. 'హిందూ'శబ్దమును గూర్చి యుపోద్ఘాతమునఁ దెలుపఁబడినది. హిందూమతమనిన శ్రుతిస్మృతిపురాణేతిహాసనిబద్ధమగు మతమని వీరియాశయము. జాథాదిమతములు హిందూమతమునందలి విషయములఁ గొన్నిటిని గ్రహించినను, యవి హిందూమతాంతర్భూతములుగావని వీరు తెలుపుచున్నారు, జాద్ధులు, జైనులు, సిక్కులు, ఆర్యబ్రహ్మసామాజికులును హిందువులైనను ప్రాచీన మతసంప్రదాయములలోఁ గొన్నిటిని ద్యజించి భిన్నసంస్థలుగ నేర్పడియున్నారు. ఆయాసంస్థల సిద్ధాంతములనుదెలుపుట గ్రంథకర్తలయుద్దేశము కాదు. ఈగ్రంథమునఁ గొన్నిభాగము లిదివఱలో త్రిలింగ, దివ్యవాణి, మోక్షసాధని మున్నగు పత్రికలఁ బ్రకటింపఁబడియున్నవి. ప్రథమాధ్యాయమున వేదాదిగ్రంథములప్రామాణ్యమును, ద్వితీయమున గ్రంథప్రయోజనమును, సనాతన ధర్మపునరుద్ధరణావశ్యకతముఁ దెలుపఁబడినది. మూడవయాధ్యాయమున వర్ణవ్యవస్థయు, ప్రత్యేకధర్మములును, నిరూపింపఁబడి, యిదిజాతీయతకు విరుద్ధముకాదని సిద్ధాంతీకరింపఁబడినది. (nationalism) నాల్గవయాధ్యాయమున జతురాశ్రమములు వానిధర్మములును, పంచమమున నిత్యనైమిత్తిక కర్మములును, వానియాచరణవిధానమును, నాఱవ యధ్యాయమున దయా శాంతి శౌచము మొదలగు నష్టగుణముల స్వరూపప్రాధాన్యమును వర్ణితములు; సప్తమాధ్యాయమున స్త్రీస్వాతంత్ర్యము, దాంపత్యము మొదలగువిషయములు ప్రాచీనదృక్పథమున విమర్శింపఁబడినవి. అష్టమాధ్యాయమున భగవంతునిగూర్చియు, నేకేశ్వరోపాసనము, శివ విష్ణు బ్రహ్మాదిదేవతలయర్చనములఁ గల సామరస్యమును, ఉపాసనావద్ధతి ప్రయోజనమును గలవు. ఈగ్రంథమునఁ దెలుపఁబడినవిషయములలోఁ గొన్నిసంఖ్యసంస్కారకులగును, స్త్రీసమాజములకును, కైకలుగఁ దోచ

వచ్చును. కాని ప్రాచీనదృక్పథము ననుసరించి రచింపబడుటచే నట్టిది తప్పదు. ప్రాచీనసంప్రదాయముల ననుసరించి రచింపబడిన యీ గ్రంథముహిందూమతసిద్ధాంతములనుబట్టి మగు తెలుగుభాషనుదెలుపుచు జిజ్ఞాసువుల కత్యంతోపకారకముగ నున్నది. గ్రంథకర్త లాయాతావుల జైనబౌద్ధాదియ వాంతరమతసిద్ధాంతములను దిజ్ఞాత్రముగ నూచించిన బాగుండునని తోచును.

వెల 0-12-0

7. భారతీయనాగరికత.

అహింసాతత్త్వము (మొదటి భాగము). ఈ గ్రంథము మహాత్మాగాంధీ, నెహ్రూ, బోసు, తాతా, అబ్దుల్ కలాంఆచార్య మున్నగు సుప్రసిద్ధనాయకుల చరిత్రములను, వెల్లుగారి జగత్కథ కనువాదమును రచించిన శ్రీ కొమాండూరి శతకోపాచార్యులు. ఎం. ఏ. బి. ఎల్ గారిచే రచింపబడినది. ఇందలి విషయ మపూర్వమైనది. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యదేశముల నవ్యనాగరికతా విజృంభణమును, పరస్పరయుద్ధములను విస్తరిల్లుచున్నదినములలో గాంధీమహాత్ముని యహింసాప్రచారమున కనుబంధముగ వేదస్మృతిపురాణేతిహాసయుగముల జరిగిన వృత్తాంతములనుబట్టి యహింసాతత్త్వప్రాధాన్య మిందు నిరూపింపబడినది. వేదములు, ఉపనిషత్తులు, స్మృతులు, జైన బౌద్ధవాఙ్మయములనుండియుఁ బెక్కు ప్రమాణము లాయాతావుల నీయబడినవి. రామాయణ మహాభారతములు, కావ్యనాటకాదిగ్రంథములును అహింసాతత్త్వమునకెట్టి ప్రాధాన్యమిచ్చుచున్నవో తెలుపుటకై యాయాకథలు విమర్శింపబడినవి. తరువాత మతప్రచారకులగు రామానందు, కబీరు, తులసీదాసు, వల్లభాచార్యులు, నానక్ మొదలగు సుప్రసిద్ధ మహాపురుషుల చరిత్రములు, వారివారిసిద్ధాంతములు, అహింసాతత్త్వ పరిణామములును దెలుపబడినవి. మహమ్మదీయ మతసూక్తులను నేర్పడిన పరిణామము నిరూ

పింపఁబడినది. పాశ్చాత్యనాగరికతను విడచి, యహింసాతత్త్వ మవలంబించి, నూతనశకారంభ మొనర్పవలయునను గాంధీమహాత్ముని యాశయముల ననుసరించి యహింసాతత్త్వపరిణామమునుగూర్చి యొకగ్రంథమును రచింపవలసినదని ఆంధ్రరాష్ట్రకాంగ్రసుసంఘమువారు కోరినందున గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించి ప్రకటించియున్నారు. నేటి నాగరికత యనర్థదాయకమనియు, నహింసాతత్త్వమే ప్రశస్త మనియు, నదియే మనభారతీయ సంస్కృత్యందు నిరూపితమనియు వీరు సిద్ధాంతీకరించియున్నారు. ఇందలి విషయములు పాశ్చాత్యనాగరికతావ్యామోహితు లగువారికిఁ గటువుగ నుండవచ్చును. కొందఁ జహింస యనునది గ్రంథములందును, మహాత్ములయందును గన నగునుగాని సామాన్యజనదుర్లభమని తలంతురు. అదియు నేటి యాంత్రికయుగమున దుస్సాధ్యమని యందురు. గ్రంథకర్తలకును వీఁకిని నేకాభిప్రాయ మెన్నటికి నుండఁజాలదు. అహింసయే మానవజాతి కభ్యుదయకారణమను మహాత్ముని యాశయమును నమ్మి గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించియున్నారు. మానవుఁ డెవఁడృగ్గములకులోనై తాత్కాలికముగ హింసావిధానము నవలంబించినను, పరధనపరరాజ్యాపహరణాదికముల నొనర్చినను, అహింసయే యతని పరమావధియని యంగీకరింపక తప్పదు. అదియే యతని మహదాశయముగ నుండవలయుననుట నిర్వివాదాశము. పెక్కుగ్రంథములను, ఉపాఖ్యానాదులను బరిశోధించి యహింసాతత్త్వప్రాధాన్యము నిరూపింప యత్నించిన గ్రంథకర్తల పరిశ్రమ మత్యంతప్రశంసనీయము. దీనిద్వితీయభాగమునుగూడ రచించి గ్రంథకర్తలు తమయుద్దేశమును సఫలీకృత మొనర్తురుగాక.

8. శ్రీహనుమద్భగవద్గీత.

ఇది అవధాని కవిశేఖర అబ్బరాజు హనుమంతరామశర్మపాక యాజిగారిచే రచింపఁబడిన యాంధ్రానువాదసహితముగు గీతాప్రబంధము.

ధము. తిక్కనాదు లీభారతభాగము ననువదించకపోయినను, సామాన్య జనుల యుపయోగార్థము భగవద్గీతల కిటీవలఁబెక్కుభాషలయందఁ పెక్కురీతుల ననువాదములు, న్యాఖ్యానములు, బయలుదేరినవి. ఇంకను బయలుదేలుచున్నవి. అవియన్నియు గ్రంథప్రాశస్త్యసూచకములు. ఈ యుద్ధగ్రంథమును భక్తితో నెంద రెన్నివిధముల రచించినను శ్లాఘ్యమే. హనుమంతరాయకవిశేఖరులచే రచింపఁబడుటచే నిది హనుమద్భగవద్గీత యైనది. గ్రంథము తేటగీతముల సులభముగ నర్థమగునట్లు వ్రాయఁ బడినది. గ్రంథాలయోద్యమప్రచారకులగు శ్రీ అయ్యంకి వేంకటరమణయ్యగారి ప్రోత్సాహమున రచింపఁబడి వారికంకిత మొనర్పఁబడినది. బెజవాడ హనుమద్గ్రంథమండలి వారిచే బ్రకటితము. మచ్చునకు రెండు పద్యములు.

తే. గీ. కలుగుఁ బ్రాణులు నన్నంబువలన, నద్ది
వర్ష పతియగు కర్జున్యవలన, వాఁడు
యజ్ఞములచేత, నయ్యవి యఖిలకర్మ
జాతమున భూతలమ్మున జాతమాను.

తే. గీ. కర్మవేదంబువలనను గలుగు, బ్రహ్మ
మక్షరునివలనను గల్గునట్లుగాన
నెల్లెడల వ్యాప్తమగు బ్రహ్మ మెల్లయపుడు
యజ్ఞమునయందు వెల్లెడునం చెలుంగు. (3-14, 15)

9. సహజలింగాష్టోత్తర సప్తశతకము.

శ్రీ విద్యారణ్యమహాగురుకృత వేదాంతపంచదశీసారసంగ్రహ స్వరూపముగు సీ గ్రంథము 708 గీతముల శ్రీ ఓలేటి సుబ్బరాయఁడు గారిచే రచింపఁబడినది. ఇందలిగీతములు 'సమరతిసుఖరంగ సహజలింగ' యను మకుటమును చాల్చియున్నవి. దుర్గమములగు వేదాంతవిషయముల నిట్టిగీతములఁ దెలుపఁబూను టందటకును సాధ్యముకాదు, అంద

ఆకును దేట తెల్లమగునట్లు వేమనయోగీంద్రునిపద్ధతిని గవి యనుసరించి నట్లు తోచును.

గీ. జ్ఞానియైనవాఁడు సంసారమందున్నఁ
గొఱతలేదు చూడఁ గొంచెమైన
ననుభవింపకున్నఁ ప్రారబ్ధలయమెట్లు ? స॥

గీ. భోగ్యవస్తురాశి భోక్తయు లేకున్న
శోకరూపభోగశూన్యమగును
చమురులేని దివ్యే చందంబు గాదొకొ. స॥

10. విమర్శ వ్యాసములు.

బుదరు నోబిలుకళాశాలలో నాంధ్రాధ్యాపకులగు శిష్టారామ కృష్ణశాస్త్రి ఎం. ఏ. గారిచే రచింపబడినది. ఈ గ్రంథమున ప్రథమ వ్యాసము వాఙ్మయతత్త్వమును గూర్చినది. అందలి సిద్ధాంతముల కనుగుణముగ నన్నయయుగము, సభాపర్వము, పోతన యను మూడు వ్యాసములు కలవు. గ్రంథకర్తలు పాశ్చాత్య విద్యాప్రవీణు లగుటచే ప్రాచ్యపాశ్చాత్యవిమర్శనముల సమన్వయింప యత్నించి యున్నారు కానిమార్గములు దృఢమును వేఱుగ నుండటచే భిన్నాభిప్రాయము లకుఁ దావుగలదు. ప్రాచీన సామ్రాజ్యసాహిత్యమున భాషకును దానివలన మనకు వ్యక్తమగు సర్థమునకును అవినాభావసంబంధము నిర్ణయింపబడుటయేగాక గ్రంథములు, దోషరహితులు, గుణయుక్తములు, సాలంకారములగు శబ్దార్థములకలయికగా నిర్వచింపబడినవి దానిననుసరించియే విమర్శనగ్రంథములు రచింపబడినవి. కావ్యాత్మ యైన విషయమున రీతి, ధ్వని, వక్రోక్తి, రసము మొదలగువా కొక్కొక్కయాలంకారికుఁడును ప్రాధాన్యమొసంగియున్నారు. కావ్యమో యోజనము, కవులయూదర్భములనుగూర్చియు మనపూర్వులమార్గమున పాశ్చాత్యవిమర్శనమునకు భిన్నముగనడచినది. ఉత్తమకావ్యమునకు సీ

కిని సంబంధమేర్పడినది. 'రామాదివదాచరితవ్యం నతురావణాదివత్' అని నియమమేర్పడినది. మఱియు కావ్యదోషములను 'శ్విత్తేతై కేన దుర్భగ'మని వారు నిరసించిరి. శబ్దస్వరూపమునుగూర్చి 'ఏకఃశబ్దః సుప్రయుక్తః స్వర్గేలోకే కామధుగ్భవతి'యని వారు ప్రశంసించిరి. కావ్యములు శ్రోతలకానందమును గలుగఁజేయుచు నీతిబోధకముగనుండి సర్వకాలములయందును బ్రశంసించఁదగు నితివృత్తముతో రచింపఁబడినవి. అందుననే శాకుంతలాది నాటకములు పెక్కుసంవత్సరములు గతించినను నేటికిని సహృదయానందకరములై యున్నవి. నేఁడు పాశ్చాత్యవాఙ్మయమును గమ్యముగ నేర్పఱచుకొని మనకవులు తాత్కాలికవిషయముల వర్ణించుచు నవలలు, నాటకములు, కథలు రచించుచున్నారు. శ్రీ శాస్త్రిగారు పాశ్చాత్యవిమర్శనపద్ధతినిగైకొని ప్రథమవ్యాసమును రచించిరి. మతసాంఘికరాజకీయ విషయములకును వాఙ్మయమునకును గల సంబంధమునుగూడ సంగ్రహముగ వీరు చ్ఛించియున్నారు. ఆదృశ్యభముతోడనే మిగిలిన వ్యాసములు రచింపఁబడినవి. భారతరచనకుఁగల కారణము శ్రీ కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి పద్ధతిని నన్నయకుఁగల వైదికదృష్టియని నిర్వచింపఁబడినది. ఆంధ్రవాఙ్మయోత్పత్తికిని భారతరచనమునకును బెక్కుకారణములు గలవు. నన్నయరచనము వైదికరచనమనియు తిక్కనామలు తాకిక కావ్యదృష్టులతోఁ దమగ్రంథముల రచించిరినియు నూహించుట సమంజసముకాదు. రాజనరేంద్రుఁడు రసభావభాసుర నవార్థవచనరచనావిశారదులైన మహాకవులనేకులున్నను పురోహితుఁడగునన్నయభట్టువైపునకుఁ దనదృష్టిని మరల్చిననుట యతిసాహసమగుటయేగాక నన్నయకవిత్వమునకు న్యూనతనాపాదించుచున్నది. కేవలమాంధ్రమేగాక (తమిళముదప్ప) మిగిలిన దేశభాషలన్నియు సుమారు పదియవశతాబ్దమునాటికిఁ దలలెత్తసాగినవి. సంస్కృతప్రాకృతాదిభాషలు క్రమక్రమముగ క్షీణించుటవలనను జైనబౌద్ధమతసంపర్కమువలనను, దేశభాషలకు గౌరవము హెచ్చి యాయాభాషలగ్రంథరచనము ప్రబలిినది. అందును

పెక్కు భాషలయందు రామాయణ భారతాంధ్రీకరణములు ప్రాచీనగ్రంథములైనవి. వైదికమతోద్ధరణము, సనాతనమతసంరక్షణమును నన్నయ భారతరచనమున నతనియాదర్శములనుట పొరపాటు.

“నన్నయ శైలి పురాణశైలి.” “కవితాలక్షణము లన్నియుఁ బరిమితముగా వ్యక్తీకరించుటచే నతఁ డుత్కృష్ట కవితాశిల్పమునందు మాత్రము సిద్ధహస్తుఁడు గాలేకపోయినాఁడు.” “నన్నయ కిట్టిలోకవ్యవహారదృష్టియు సహృదయత్వమును లేకపోలేదు, గాని తక్కువ ప్రత్యక్షస్వరూపమును కొఱతయే. పూర్వమీమాంసమతావలంబియై నిత్యము త్రికాలములం దగ్నిహోత్రాదికర్మలఁ జేయు ప్రవరాఖ్యుని వంటి నైష్టికుఁడైన కర్మపాఠశాలచే నితనికి యజ్ఞయాగాదికర్మలయందు న్నంత యభిలాష యితరవ్యవహారములందు లేదు.” ఇట్టి విమర్శనావాక్యములను సహృదయు లంగీకరింపఁజాలరు. నన్నయ తిక్కనలకుఁ గల తారతమ్యమును జూపి నన్నయ వైదికపద్ధతిని, తిక్కన శిల్పకళానైపుణ్యమును గనఁబఱచుటకు నారణ్యోద్యోగపర్వములఁగల ద్రాపదితన పరాభవమును కృష్ణున కెఱింగించుట యను నితివృత్తమును గైకొని తీవ్రవిమర్శన మొనర్చి నన్నయ వర్ణన మసభ్యముగను, పచ్చిగ నున్నదనికూడ వీరు నిర్ణయించియున్నారు. ఏదోయొక్క విషయము మనమున నిడుకొని తదనుగుణముగ విమర్శనమొనర్చినచో నిట్లే యుండును.

సభాపర్వమునువ్యాసమున నాపర్వము భారతమునఁ బూర్వోత్తర కథలకై కృతముఁ గొల్పుచున్నదనియు, నందువలన భారతమంతయు సభాపర్వకథపై ననే యాధారపడియున్నదనియు వివరింపఁబడినది. మూడవ వ్యాసమున పోతన భక్తిమయైకదృష్టితో భాగవతము రచించుట విస్తరింపఁబడినది.

11. సూర్యసాముద్రికము.

కాకినాడవాస్తవ్యులగు సామూద్రికశిరోమణి, జోతుల సూర్య
నారాయణమూర్తిగారిచే రచింపబడినది. వెల రు ౩-0-0

సామూద్రికశాస్త్రము భారతదేశమునకుఁ జరపరిచితమైనను, నాంధ్రదేశమున నాశాస్త్రగ్రంథములు లేకపోవుటఁజేసి గ్రంథకర్తలు విపులమగు గ్రంథమును రచించి ప్రకటించిరి. వీ రాంగ్లభాషాపాండిత్యము గలవా రగుటచే సెయింట్ జర్నెయిన్, ఆలెక్లియో, పీరో బెన్ట్ ము మొదలగువారి యాంగ్లగ్రంథముల నాధారముగఁ గొని వాని యందలి ముఖ్యసూత్రముల కనుగుణముగ నిరువదియేడధ్యాయముల గ్రంథమును రచించిరి. పాశ్చాత్యశాస్త్రమున కనుకూలమగుతావుల సంస్కృతగ్రంథములనుండి శ్లోకము లుదాహరింపబడినవి. ఈశాస్త్ర విషయముననుగూడఁ బ్రాచ్యపాశ్చాత్యులమతము భిన్నమార్గములను నడచినది. హస్తరేఖలు వానిఫలితములును భిన్నములే. సుప్రసిద్ధ పాశ్చాత్యగ్రంథసాహాయ్యమున గ్రంథకర్త లీగ్రంథమును రచించియుండుటచే నది పాఠకులకు మిక్కిలి యుపయోగముగ నుండునని మన మూహింపవగును. ఇట్టి శాస్త్రగ్రంథములందలి విషయములు గ్రంథకర్తలు దెలిపినరీతిని వేగిరపాటు నొందక యోరిమిత్రో విమర్శ నొనర్చి గ్రహింపవలయును. పాఠకుల సౌకర్యమునకై పెక్కుచిత్రము లీయఁబడినవి.

12. కమ్మవారిచరిత్రము, ద్వితీయభాగము.

శ్రీ. కొత్త భావయ్యచౌదరిగారిచే రచింపబడినది. వెల రు 1-4-0

ఇందలి ప్రథమభాగము పరివత్సత్త్రిక సం॥ 28 పుట 3-4 యందు విమర్శింపబడినది. కమ్మవారు ప్రాచీనాంధ్రక్షత్రియు లనియు చోడ, దుర్జయ, చాళుక్య, హైహయ రాజవంశములనుండి కమ్మవంశ

మేర్పడినదనియు గ్రంథకర్తలు నిరూపించుటకై శ్రమవహించి యీ గ్రంథమును రచించియున్నారు. ప్రాచీనక్షత్రియవంశములు కమ్మ వెలమ, రాచవారలుగాఁ జీలిరనియు, రెడ్డి, కాపు సంఘములనుండి కమ్మనా రేర్పడియుండలేదనియు, కమ్మవారు తరువాత చౌదరులై రనియుఁ బ్రథమభాగమునఁ జెప్పింపఁబడినది. కొంతవఱకు క్రీ. శ 10 వ శతాబ్దము పూర్వపుకమ్మవారి చరిత్రయును గలదు.

రెండవభాగమున నాయావంశములఁగలనుప్రసిద్ధపురుషులచరిత్ర సంగ్రహముగ నొసంగఁబడినది. ప్రాచీనక్షత్రియవంశపురాజులు తమకుఁ బూర్వులని విశ్వసించియుండుటచే గ్రంథకర్త లీ రెండవభాగమున నాయాక్షత్రియవంశపీఠులచరిత్రమును వర్ణించియున్నారు. కమ్మవారిగృహ నామములు గోత్రములు రెండుభాగములందు నీయఁబడినవి. మూడవ భాగమునుగూడ నదిరకాలముననే ప్రకటింతుమని గ్రంథకర్తలు పీఠిక యందు వ్రాసియున్నారు. జిజ్ఞాసువులు సహృదయులై గ్రంథమును దిలకింతురుగాక.

13. జైనసిద్ధాంతభాస్కర. సంపు. 8. కిరణ. 1.

14. The Jaina Antiquary - Vol. VII - No. 1.

ఈరెండు పత్రికలు నొకటి హిందీ భాషలోను రెండవది యాంగ్ల మునందును జైనపురాతత్వేతిహాస విషయములనుగూర్చి బీహారుదేశమున ఆరా పట్టణమున నెలకొల్పఁబడిన జైనసిద్ధాంతభవనమువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న పాణ్డాసిక పత్రికలై యున్నవి. ఇందు జైనపురాణములు, శాసనములు, తీర్థంకరులనుగూర్చియు, వాఙ్మయమునుగూర్చియు మిక్కిలి యమూల్యములగు వ్యాసములు గలవు.

సంవత్సరచందా రు 3-0-0.

The Jaina Antiquary in English & the Jaina Siddhanta Bhaskar in Hindi are issued once in six months by the Jaina Siddhanta Bhavana, Arrah, Bihar. The journals contain valuable articles regarding Jainism in its Literary, Historical & Philosophical aspects and extremely useful to scholars. We wish the journals a long life of research in the unexplored regions of Jaina thought, literature and History. Yearly subscription for both is Rs. 3 only.

15 & 16 దక్షిణాఫ్రికా సత్యాగ్రహము.

మహాత్మాగాంధీ విరచితము. అనువాదకులు శ్రీ గొల్లపూడి సీతారామశాస్త్రిగారు. రెండుభాగములు. వెల ప్రతిభాగము 0-8-0. కొవ్వూరు ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యాపీఠమువారిచే సూర్యనారాయణీయ గ్రంథమాలలో 12, 13 వ కుసుమములుగా బ్రకటితములు.

మహాత్మాగాంధీగారు దక్షిణాఫ్రికా సత్యాగ్రహమునుగూర్చి గుజరాతీభాషలో వ్రాసిన గ్రంథ మాంగ్లమున భాషాంతరీకరణ మొనర్పఁబడినది. ఇది దానికి నాధానియవాదమై సులభమగు భాషలోఁ బండిత పామరులకు బోధపడునట్లు రచింపఁబడినది. ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాపీఠమును శ్రీ వల్లూరి సూర్యనారాయణరావుగారు కొవ్వూరున నెలకొలిపి దానికిఁ దమ సర్వస్వమును ద్యాగముచేసియున్నారు. ఆవిద్యాపీఠము వారిచే నింతవఱకును బెక్కుగ్రంథములు ప్రకటింపఁబడినవి. శ్రీ సూర్యనారాయణరావుగారి యంతర మేర్పఱుపఁబడిన సంఘము వారిచే నింకను బ్రకటింపఁబడుచున్నవి. మూలగ్రంథముచుగూర్చి విశేషముగ వ్రాయ నక్కఱలేదు. సత్యాగ్రహవిధానము ధర్మముద్ధమనియు, నమూల్యమును నిరుపమానముననగు నాయుధమనియు మహాత్ముని ధృఢవిశ్వాసమైయున్నది భారత రాజకీయరంగమున దానియుపయోగమును గొంతమంది శంకించుటయుఁ గలదు. అట్టివారీగ్రంథమును జదివినచో దమయభిప్రాయములను దత్క్షణము మార్పుకొందురని మాయభిప్రాయము. దక్షిణాఫ్రికా సత్యాగ్రహమైనతరువాత మనదేశములో గాంధీమహాత్ముడు నడపిన సత్యాగ్రహోద్యమములు వాఁటికయందుఁ దెలుపఁబడినవి. ఇది సీతారామశాస్త్రిగారి యనువాదము సులభమై సరళమై యున్నది. సత్యాగ్రహ సమరవిధానముల నెఱుంగఁగోరువారు దీనిని బాగుగఁ జదివి తెలిసికొందురుగాక.

కాశీఖండము-పాఠ భేదములు.

వ్యాకరణవిద్యాప్రవీణ-విద్వాన్ చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి.

శబ్దబ్రహ్మంబు కారణబింద్వాత్త కంటె బింద నివ్యందత్వంబునకు
బురుషేచ్ఛాప్రయత్నంబున మూలాధారావస్థిత పవనసంధుక్షణంబున
జేసి యభివ్యక్తంబై పరావ్యాకృతంబు. ఆ బ్రహ్మాంబీనాభిపర్యంతం బావా
యువుచే నభివ్యజ్యమానంబై మనంబుతోడంగూడి, సామాన్యస్వంద
ప్రకాశరూపిణీయుఁ గావ్యబిందు తత్త్వాత్మికయు నీశ్వరాధిదేవతయు నై
పశ్యంతీవాక్కనంబు. ఆ బ్రహ్మంబావాయువుచేత హృదయపర్యంతంబై
విశేషస్వందరూపయు నాదబిందుమయయు హిరణ్యగర్భాధిదేవతయునై
మధ్యమవాక్కనంబు.

కాశీ 3 ఆ. 49 వచనము.

ఇయ్యది ముద్రితప్రతులందలి పాఠము. అగస్త్యుఁడు లక్ష్మీదేవిని
పరాశక్తిగ భావించి స్తుతించునవసరమున నామె పరతత్త్వమును బై రీతిగ
కవి వర్ణించినాఁడు. ఈవిషయము సంస్కృతము కాశీఖండమున నీతా
వున లేనిదియే. ఇదియు మంత్రశాస్త్రసంప్రదాయానుగతము.

శ్లో. మూలాధారా తృణమ ముదితోయశ్చ భావః పరాఖ్యః
పశ్చాత్పశ్యంత్యథ హృదయగో బుద్ధియజ్జగద్యమాఖ్యః
వ్యక్తే వైఖర్యథ రురుక్షో రస్య జంతో స్సుషుమ్నా
బంధ స్తస్మాద్భవతి పవనప్రేతా వర్ణసంజ్ఞా.

అను నీమూచార్యసూక్తి కీవచరచన చాలపటకు సరిపడియున్న
ది. కాని వ్రాతప్రతులు పెక్కింటిఁగో: బై రేఖా క్షిప్రమూలండు
గ్రమముగ స్పందప్రకాశరూపిణీయు, కార్యబిందుతత్త్వాత్మికయు, విశే
షస్పందరూపయు, అనుపాఠములే గానవచ్చుచున్నవి. ముద్రితప్రతులంద
లిపాఠములెల్లను సరిపడవు. స్పందస్వరూపిణి గాదామె. స్పందస్వరూ
పిణీయే.

శ్లో. యదయ మను తరమూర్తిః నిజేచ్ఛయా జగత్సప్తం
ప్రస్పందే సస్పందః ప్రథమః శివతత్త్వ ముచ్యతే తదైః

అను తత్త్వసందోహవాక్యంబుచే, ప్రాణ్యదృష్టవశమున పరా
శక్తికి జగత్ సిస్పృక్షగల్గినపు డేర్పడు కదలికయే స్పందమనఁబడును. అట్టి
స్పందస్వరూపిణియని తెలుపుటకే 'స్పందప్రకాశ రూపిణి, యనినాఁడు.'

"అస్మాచ్చకారణబిందోః, సాక్షాత్కమేణ కార్యబిందుః, తతో
నాదః తతోబీజమితి త్రయ ముత్పన్నం, తదిదం పరసూక్ష్మస్థూలపదై
రప్యవ్యతే" అను భాస్కరాచార్యుని వచనరీతిని కార్యబిందు స్వరూపిణి
గాని, కార్యబిందు స్వరూపిణి గాదు. కావున సీతావులందుఁ దాటియాకు
ప్రతులందలి పాఠములే సమజసములు.

క. కర్ణికాంతము సేరి యేకతమ శివుఁడు
మునుపు మోక్షచింతామణి జనునకిచ్చుఁ
గాన మణికర్ణికాసమాఖ్యత వహించె
నమ్మహాతీర్థ మమర గంగాతటమున.

కాశీ. కి. ఆ. 96 ప.

ఈయది ముద్రితప్రతులందలి పాఠము. "శివుఁడు కర్ణ సమీపముఁ
జేరి, ఏకాంతముగఁ బూర్వము మోక్షచింతామణియగు తారకమంత్ర
మునుపదేశించునుగాన సీ మహాతీర్థం బాగంగాతటమున మణికర్ణిక యను
పేరును వహించెను" అని ముద్రితపాఠమునకర్థము.

ఇక నీపద్యమునకు మూలమయిన సంస్కృతకాశీఖండమునందలి
శ్లోకమును, తదర్థమును బరికింతము.

శ్లో. సంసారచింతామణి రత్రయస్మాత్
తత్రారకం సజ్జనకర్ణికాయామ్
శివోఽభిధత్తే సహ సాంతకాలే
తద్గీయతేఽసా మణికర్ణికేతి.

ఈ తీర్థమున సజ్జచులకర్ణ మునందుఁ జరమకాలమున సంసారచింతా మణియుగు శివుఁడు తారకమంత్రము నుపదేశించునుగాన నిది మణికర్ణిక యని కీర్తింపఁబడుచున్నదని పైశ్లోకమునకర్థము. పై ముద్రితపాఠమును బట్టి మరణకాలమునకుఁ బూర్వము శివుఁడు మోక్షచింతామణియుగు తారకమును జనునకిచ్చునను సర్థము లభ్యమగుచున్నది. అయ్యది మూలమునకు సర్వథావిరుద్ధము.

ప్రాతప్రతులందెచ్చటను నిట్టిపాఠము గానరాదు. అటు ప్రతులందు 'మునుకు మోక్షచింతామణి జనునకిందు' అనుపాఠమే గానవచ్చుచున్నది. మునుకుట అనఁగా నుపదేశించుట, లేక మెల్లఁగాఁ జెప్పట అనఁగా శివుఁడు ఈ క్షేత్రమున మఁగించువారి కాసమయమున మోక్షచింతామణియుగు తారకము నేకాంతముగ నుపదేశించునని యర్థము. ఈయర్థమున మూలముగు సంస్కృతశ్లోకముతో విరోధమును లేదు.

కావుననేచిన్నయనూఁగిగారు, మునుకుట ఉపదేశించుట-మెల్లఁగా జెప్పట యను సర్థమును వ్రాసికొని 'మునుకు మోక్షచింతామణి జనునకిందు'అను పాఠమునే తరు నిఘంటుపదసూచికయందు నేకరించి యున్నారు. ఈ యర్థముననే శ్రీనాథుఁ డీప్రయోగమును ప్రయోగించి యున్నాఁడు.

మ. శ్రుతపూర్వంబగు విశ్వమోహన కళాశోభా విశేషంబు సం
మృతి నూహింపఁగఁ జాయవాఱుటయుఁ బ్రేమంబాత్మలోఁ గీలుకో
నితఁడే నైషధుఁ డంచు నొండ్లారులతో నేకాంత మొయ్యెయ్య నా
శతమన్యుప్రముఖమరుల్ మునుకుచుం జర్పించి రుత్కంఠతోన్.
నైష. 3 ఆ. 42 ప.

మఱియుఁ బై పద్యమున గంగాతటమున అనుచోట 'గంగాంతరమున' అనియే ప్రాతప్రతులన్నింటియందలి పాఠము. తీర్థమునుగూర్చి తెలుపుటగాన నిదియే సరియయినది.

విజయవాదము.

విద్వాన్. మధునావంతుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారు.

మధురభావచమత్కృతి మద్వచస్సు
భరితసర్వాండ్ర సుస్వచ్ఛతరయశస్సు
మహితశాశ్వతకోశ వాఙ్మయతపస్సు
నూనిన బుధేంద్ర ! కొను మిదే నా మనస్సు.

— ౨ —

ఆర్యా, సుబ్బయశాస్త్రిపండితవరేణ్య ! గ్రాంథికాండ్రప్రభా
మర్యాద నిలఁబెట్టె రామయమహామాన్యుండు; నీపున్ శిరో
ధార్యంబై న తదీయవాద మనుసంధానించి దీక్షామతిన్
సూర్యారాయనిఘంటుపూర్తి సుయశస్సూర్తిం బొసర్పింపుమా !

— ౩ —

అవ్యయభావ దీక్షారంభముం జెంది
శబ్దాధికారప్రసక్తిఁ బడసి
పండిత ప్రత్యయభావము కలిగించి
తద్ధితమతిఁ గృతార్థతను గాంచి
అసక్తత్తుగా సభాధ్యక్షతాపద మంది
మృదుపరిభావల మెప్పు వడసి
ఆండ్రభోజని త్రిలిక్ష్ణానుశాసకుని యా
స్థానిలోఁ బండితస్థాన మెనసి
నవమనోరమ శబ్దరత్నములఁ బ్రథితిఁ
జెంది, నీయశఃకౌముది చింతితార్థ
సిద్ధి సేకూర్చి, పండిత శేఖరులకు
సవదలించిన భూషణసార మగుత !

౪

శ్రీ రుచిరంబు, సారగుణచిహ్నితమైన త్రిలింగకోశకే
దారముపంటకై బహువిధంబులఁ బెట్టుబడిన్ వ్యయించె నా
భూరమణుండు మున్నె; కడుపుల్ తనివొందఁగ నింక నీసుధా
సారవచస్సువృష్టిఁ బెలుచన్ ఫలియింపఁగఁ జేయు మాకృషిన్.

గి

ఇద్దఱు సూర్యులు ప్రణయ ర
సోద్దండమతులయి ని న్నహోరాత్రంబుల్
నిద్దంపుభక్తిఁ గాంచఁగ
నద్దిర ! నీభాగ్య మేమనందు బుధేంద్రదా !

E

భావితబుద్ధులై తగిన పండితులన్ మృదురీతి నీదు నా
జ్ఞావధిలో మెలంగునటు లాన యొచ్చి, నవంనవోన్మిత
దృవఃశక్తి నూని, సకలాంధ్రము నివ్వెఱవో, నిఘంటుము
క్రావళి తెల్లువాణి కుపహారము సేయుము చేతిమీఁదుగాన్.

2.

సత్యవచస్కులైన సువిశారదులన్ దరిఁజేర్చి, యాంధ్రభా
రత్యభిసేవఁ జేసెడి తలంపున, లంపులమారుతా, పర
ప్రత్యయనేయబుద్ధుల యవాకులు లోన గణింపనట్టి సా
హిత్యవిశారదా ! కొను మిదే ! యభినందనపత్ర హారమున్.

**SRI JAGADGURU VISHWARADHYA
JNANA SIMHASAN JNANAMANDIR
LIBRARY**

Jangamawadi Math, Varanasi

అంతఃసృష్టియందు సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారి
చేత సాహిత్యవిశారద సన్మానించిన సందర్భమునఁ జదువబడినది.]

1 से 31-03-2011

RCH-

To

